

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

ראש השנה

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בנימין יששכר שמואל'ל שליט"א

התשפ"ז

כל הזכויות שמורות
למוכן "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למוכן "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**
שמואל

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הלכות ראש השנה

תפילת ראש השנה

- א.** בליל הראשון פותחים בפיוט "אחות קטנה" (שחיברו רבי אברהם חזן מספרד בדוק שקודם הרמב"ם) ואין אומרים פיוט זה בליל שני של ראש השנה, משום דכבר כלתה השנה אתמול ולא שייך לומר שוב תכלה שנה וקללותיה [א].
- ב.** קודם תפילת ערבית אומרים למנצח על הגתית לאסף כיון שנזכר בו תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגיגנו, ונאמר בו כי חק לישראל הוא, שהוא ענין שנזכה לחיים ולפרנסה טובה, ונאמר בו עדות ביהוסף שמו כי בר"ה יצא יוסף הצדיק מהבור במצרים [ב].

עיונים והארות

ובחשיבות זה המזמור לאומרו קודם ערבית כתב החמ"י (חלק ימים נוראים פרק ו דף לא ע"ב) וז"ל: וטעם המזמור הזה הוא להודיע לבני אדם כי זה היום הוא יום הדין כי המשפט לאלהים הוא. יען כי בתורה לא נזכר רמז דין כלל עד שבא דוד במזמור זה תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגיגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. וגם מפסוק זה למדו גם על הפרנסה שנקצב כהיום הזה. וסמך ליה עדות ביהוסף שמו כי בראש השנה יצא יוסף מביט האסורים וידוע שיצירתו היתה סיבת הפרנסה בשני רעבון ולכך נסמך כי חק לישראל הוא לאומרו עדות ביהוסף שמו, רוצה לומר שהרי עדות יש שהוכן יום זה למזון כל חי מעניינו של יוסף. עכ"ל.

ובכתב בספר ויכלכל יוסף (סי' א תשובה ה) ומנהג בית אל שמקדימים את המזמור של ראש השנה לפיוט אחות קטנה.

א. ובמטה אפרים (סי' תקפא אות נז) כתב, ולעת ערב קודם תפילת מעריב מתחנן לפני ה' שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה, ונוהגים לומר פיוט אחות קטנה הנדפס בליקוטי צבי ואף כשחל ראש השנה בשבת אומרים הפיוט הזה כדרך שאומרים שאר פיוטים. ע"כ.

ובכתב בסדר היום (סדר ראש השנה), וילך לבית הכנסת מבעוד יום וכו' ומתפלל ומתחנן לפני אלהיו תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה. ע"כ.

ב. רבותינו דרשו במסכת ר"ה (ח.), בכסה, בחג שבו הלבנה מתכסה בו והוא ר"ה. כי פסח ובסוכות הם בט"ו לחודש שאז הלבנה מאירה, אבל בר"ה לא רואים את הלבנה. ובזוה"ק כתב שהלבנה שהיא המלכות מסתרת מידת רחמיה שבדרך כלל מנהגת את העולם במידת הרחמים, והס"מ וכל פמליתו מכסים אותה בעננים ועושים מחיצה בינה לבין עם ישראל שלא תלמד עליהם מידת זכות ולא תהיה איתם במידת הרחמים.

ג. כשחל ר"ה בשבת, המנהג לומר אחר תפילת מנחה קבלת שבת קודש בכוונות כנהוג אין נגרע דבר [ג].

ד. בכל עשרת ימי תשובה טוב ונכון מאוד לומר בין ישתבח ליוצר מזמור ממעמקים קראתיך ה' וכו', כי בכל יום מאלו העשרה ימים מתעורר אחד מעשרה עומקים הנזכרים בספר יצירה, שהם עומק ראשית, עומק אחרית, וכו' כנודע, כי כולם הם בחינת רי"ו שהם גבורות, כי רי"ו בגימט' גבורה וכן עומ"ק בגימט' רי"ו [ד]. ויכוין באומרו "ממעמקים" למתק העומק שהוא הגבורה דאותו יום [ה].

ה. כשאומר "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים" יכוין שאנו מתפללים להשי"ת שימשיך חיים נצחיים לנשמותנו, שהעיקר היא הנשמה שהמזון שלה היא התורה והמצוות. ואח"כ אנו מתפללים להמשיך חיים טובים ובריאים לגופנו, וזהו "כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים". ויכוין זכרנו כתר. לחיים חכמה. מלך בינה. חפץ דעת. בחיים חסד. כתבנו גבורה. בספר ת"ת. חיים נצח. למענך הוד. אלהים יסוד. חיים מלכות [ו].

עיונים והארות

יום ב' דר"ה - עומק ראשית חכמה.

יום ג' - עומק אחרית בינה.

יום ד' - עומק טוב ורע דעת.

יום ה' - עומק דרום חסד.

יום ו' - עומק צפון גבורה.

יום ז' - עומק מזרח ת"ת.

יום ח' - עומק רום ותחת נצח הוד.

יום ט' - עומק מערב יסוד.

יום כיפור - עומק מערב מלכות.

ה. כה"ח (ס' תקפב ס"ק י').

ו. כ"ב בשעה"כ (דף פט ע"ד) כוונת זכרנו לחיים היא, כמו שהמלך העליון שהוא ז"א חפץ בחיים, ומושך משם החיים לצורך עצמו, כך ימשיך משם חיים לנשמותינו, ויתגלה חסד ביסוד שמשם נשמותינו, להמשיך לנו משם חיים,

אמנם בישיבתנו הקדושה המנהג לומר קודם "אחות קטנה" ואח"כ מזמור למנצח על הגתית לאסף.

ובן כתב החמ"י (שם) וז"ל: ושוב יתחיל להפיל תחינתו על השנה תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה ויכלול בכוונתו גם על החטאים ועל העונות אשר עומד עליהם באור. ואחר כך יקבל עליו קדושת היום במזמור היום ולא כנדפס בספרים המזמור תחלה דתחלה יש לנו להתפלל על אחרית השנה שעברה בטרם נקבל קדושת היום שהוא תחילת השנה באמירת המזמור של קדושת היום.

ג. דברי שלום (במנהגי בית-אל אות סו) וכ"כ היר"א זלה"ה בסידורו פת"ע (דף צב ע"ב).

ד. שעה"כ (דף צ ע"א). דב"ש (אות עט).

וזה הסדר העומקים והספירות:

יום א' דר"ה - עומק ראשית כתר.

ו. בברכת אתה גבור תקנו בה נוסח "מי כמוך אב הרחמן", והם ח' תיבות כנגד הארת תקוני הדיקנא של הכהן הגדול, ואלו הם "מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים". אמנם בתפילת מוסף של ר"ה ויוהכ"פ ושבת שבינתיים וכן במנחה של יום שבת שובה ושל יוהכ"פ יאמר "אב הרחמים" [ז].

עיונים והארות

יג אות ל) עוד טוב לכון באמרו ארבע פעמים חיים, שהם כנגד ארבעה החשובים כמת. והם: עני, סומא, מצורע ומי שאין לו בנים, ושיינצל מאלה ואם יש בו מהם שיפארוהו השם יתברך, וכן כנגד ארבע גלויות שבהם נחשבים כמתים ויגאלנו לחיים.

יזהר לומר בדיקדוק זכרנו לחיים אות ל' בניקוד שבא ולא בניקוד פתח, דלא לישתמע לא חיים חס ושלו, כי ברית כרותה לשפתיים ובפרט בימים הנוראים והקדושים. (התשב"ץ סי' קיט בשם הרב מאיר מרוטנבורג ז"ל וכ"ה באגור ר"ה סי' תתפו).

ז. **כ"ב** בשעה"כ (דף צו ע"ד) אח"כ ברכת אתה גבור, ותקנו בה נוסח מי כמוך אב הרחמן וכו' והן ח' תיבות ואלו הן, מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים, אבל יש שינוי בין התפילות, שבתפילת שחרית מנחה וערבית תאמר אב הרחמן, ובתפילת מוסף תאמר אב הרחמים, וגם זה נוהג בתפילת יוה"כ. עוד שמעתי מפי מגידי אמת מן החברים שלנו שאמר להם מורי ז"ל, שגם במנחה של יום שבת יאמר אב הרחמים, והדבר מבואר כי במנחה דשבת יש עליה דומיא דתפילת המוסף והוא פשוט, והנה הח' תיבות בנוסח של מי כמוך אב הרחמן וכו' הן כנגד הארת ח' תיקוני דיקנא דכהנא רבא, אשר כנגדם הם ח' בגדי כהונה של הכה"ג ביוה"כ, ודע כי בכל עשיית צ"ל אב הרחמן שהוא בז"א, אבל

וזהו זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכ"ז בסוד הנשמות אשר בנו. ואח"כ אנחנו מתפללים להמשיך משם חיים לגופנו בסוד הכתיבה, שהיא בינה גופא דחכמה עילאה, וזהו ענין הכתיבה, התעבות הדברים כדמיון הכתיבה, להחיות הנפשות בגויתנו, וגם זה יהיה ע"י היסוד הנקרא ספר החיים כנודע, אלא שזה בסוד פנימיות לחיי הנשמות, וזהו בסוד חיצוניותו להחיות הגוף, והנה חיות הנשמה נמשך מהחכמה לבינה ויורד לחסד ומתגלה ביסוד, וחיות הגוף נמשך מהבינה ויורד לחסד ומתגלה ג"כ ביסוד, ומפני שחיות הגוף נמשך מהבינה אנחנו אומרים למענך אלהים חיים, שהיא הבינה כנודע.

ובסידור הרש"ש (כת"י ח"ג דף 296) כתב וז"ל: כשיאמר מלך חפץ בחיים יכוין להתפלל לז"א שמהשפע הנשפע דפנים מחכמה לבינה ומשם לחסד ומשם ליסודו ומשם ימשכו חיים נצחיים לנשמותינו.

וכתב השל"ה שיש בתפלת זכרנו לחיים ארבע פעמים חיים, לבקש על ארבע מיני סכנת חיים היכולים להתעורר חלילה במשך השנה. והם, האחת בגלל עבירה. השנית הגיע יומו. השלישית בידי אויב שהוא בעל בחירה. הרביעית נספה בגלל סיבה או כפרה על אחרים. ועתה אפשר להעביר רוע הגזירה ולגזור עליו חיים, וכנגד עולם הזה, עולם הבא, ימי המשיח, תחיית המתים. (הביאו הגאון רבי יעקב יצחקי ז"ל במחזור אהלי יעקב ר"ה דף נב ע"ב)

וכתב רבנו חיים פלאגי ז"ל במועד לכל חי (סי'

ז. כשאומר "מי כמוך אב הרחמן" יכוין כי ביום ר"ה נידונין כל הנשמות העתידות לחזור בגלגול בעוה"ז, וזה סוד מ"ש "זוכר יצוריו" - שהם הנשמות הנז' שזוכר אותם ברחמיו יתברך, "ברחמים לחיים" - להחזירם לחיים ולחיותם בעוה"ז בסוד חזרתם בגלגול [ח].

ח. כתב רבנו האר"י ז"ל, בתפילת ר"ה ישנם ארבע פעמים ובכן:

הראשון: ובכן יתקדש שמך - יכוין כנגד אברהם אבינו שקידש שמו יתברך בעולם.

השני: ובכן תן פחדך - כנגד יצחק אבינו שהוא בחינה גבורה.

השלישי: ובכן תן כבוד - כנגד יעקב אבינו שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

הרביעי: ובכן צדיקים - כנגד דוד המלך ע"ה, רגל רביעי של המרכבה, כולל יסוד ומלכות [ט].

עיונים והארות

בעוה"ז בסוד הגלגול, מזה ג"כ נתאמת אצלינו כי תיהיה תחיית המתים אל הגופים לעת"ל, וזמ"ש אחריו "ונאמן אתה להחיות מתים" בגוף ונפש, כי בראותנו אותך זוכר יצוריו ברחמים לחיים שתחזור הנשמה בגלגול, מזה נודע כי נאמן אתה להחיות מתים בגוף ונפש.

וכתב הרוקח בפירוש הסידור (סי' קכו) כי יש בו שמונה תיבות כנגד שמונה תיבות שבפסוק כרחם אב על בנים, וכן פסוק ויזכור כי בשר המה, ופסוק כי הוא ידע יצרנו, ויצחק אבינו שנימול לשמונה ימים

ט. **כ"ב** רבנו האר"י ז"ל בשעה"כ (שם), דע כי ארבע פעמים נזכרו בכאן מלות ובכן שלא כדברי הפוחתים ממנין זה וגורעים ומשנים כפי העולה בדעתם, והנה ובכן הוא בגימטריא ע"ב. ונודע כי שם ע"ב הוא שלש שלש שלש אותיות ג' פעמים ע"ב ואחר כך נכללים בע"ב תיבות אם

בתפילות המוספין דר"ה ויוה"כ ושבת שבינתיים צ"ל אב הרחמים, לפי שאז עולים עד או"א. ובהגהות שם כתב בשם הרב החסיד אור החיים מוהר"ח דילה רוזה ז"ל, דצ"ל בר"ה ויוה"כ שחל בשבת (במנחה) אב הרחמים (הוב"ד באמת ליעקב דף קב שאלה ט, ובפת"ע דף צו ע"ג, ובבא"ח פר' נצבים אות כא).

ח. **כ"ב** בשעה"כ (דף צז ע"א), כוונת מי כמוך היא, כי ביום ר"ה נידונין כל הנשמות העתידות לחזור בגלגול בעוה"ז, וזהו מ"ש זוכר **יצוריו** ברחמים לחיים, ולא אמר זוכר אותנו ע"ד מ"ש זכרנו לחיים, כי יצוריו הם הנשמות הנז', שזוכר אותם ברחמיו יתברך להחזירם לחיים ולהחיותם בעוה"ז בסוד חזרתם בגלגול, וזמ"ש בתפילת המוסף בזכרונות "אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם" וכו' "מי לא נפקד כיום הזה" וכו'. והנה ע"י גלגול הנשמות האלו שחוזרים לחיות

ט. ובכן תן כבוד לעמוך וכו', צריך ליזהר ולומר ותקוה טובה לדורשיך, ולא תקוה סתם. והכוונה היא, כי עתה ביום ר"ה אנחנו דורשיו יתברך מתפללים, שיתן לנו תיק ו"ה מצד הטוב, ר"ל שעל הפחות אם אין בנו מעשים לקבל הנשמה העליונה מכולם שהיא מן הבריאה, לפחות אל יחסר לנו רוח ונפש מן היצירה ועשיה הנקראים תקוה מצד הקדושה שבהם הנקרא טוב וזמ"ש ותקוה טובה[י].

י. ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו', המנהג לומר והרשעה כולה, הרשעה בחיריק, שפירושו מעשה הרשעות בעצמה, בעשן תכלה. ואומר בעשן בבי"ת. ובאומרו כי תעביר ממשלת זדון, יכוין על ס"מ ונוק' ויא[א].

עיונים והארות

יא. כה"ח (סי' תקפב ס"ק לז). והרשעה, הריש בחיריק, כולה בעשן תכלה. אף על פי שיש נוסחאות כעשן תכלה, באות כ'. כן הוא בזוהר הקדוש (תיקונים כרך ב דף פז), וכן כתב הרב ר' דוד אבודרהם (דף עא:). וכן הסכים הפרי חדש, על דרך הכתוב (תהלים לז, כ), "כלו בעשן כלו" ובחיי אדם (חלק ב'ג הלכות שבת ומועדים כלל קלט סעיף ג) וכן כתב בסידור הרש"ש זיע"א בעשן, וכן כתב בסידור הרש"ש זיע"א לרבי אהרן פיריה ז"ל כתב יד.

והנאון הגדול מהר"ח פלאגי (רוח חיים סי' תקפב סעי' ה אות ד) כתב להביא מקור למנהג זה מתיקוני הזוהר עיין עליו שכתב וז"ל: והרשעה כולה בעשן תכלה הגירסא הנכונה היא בעשן בבי"ת ולא בכ"ף. וכנראה מדברי התיקונים תיקון כ"א (דף נה ע"א) וז"ל: בההוא זימנא עשן יתער לגבי שמאלא לאתעברא מתן ס"מ מיד סליק עשן אחרא דאיהו עשן הקטורת יעו"ש. וכתב הגליון וז"ל: ימין וזהו והרשעה כולה בעשן תכלה ומדויק הגירסא. שבעשן יעו"ש עכ"ל.

עוד עיין כה"ח סופר (סימן תקפב סוף ס"ק לז ד"ה כעשן) שהביא לכל הני רבוואתא

כן הם ארבע ובכן, ואמנם ענין ארבע ובכן אלו הם ארבע הויות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן באופן זה, כי הוי"ה דע"ב הרי היא נודעת [יוד הי ויו הי] כי גם הוא במספר שלש אותיות בכן, גם הוי"ה דס"ג [יוד הי ואו הי] עם עשר אותיותיה הם ע"ג כמנין בכן עם הכולל, גם הוי"ה דמ"ה עם חשבון ארבע אותיותיה הפשוטות [יוד הא ואו הא, יהוה] כמנין ע"א ועם הכולל הרי ע"ב, אמנם הוי"ה דב"ן היא בבחינת ריבוע הוי"ה כזה [י, יה, יהו, יהוה] שהיא בגימטריא ע"ב וכו'. והנה אם תוסיף ו' של ובכן יהיה בגימטריא כמנין מזלאל ולכן צריך לכוין להוריד בכל בחינת ע"ב מאלו הארבע הויות תוריד שלש הויות עליונות אשר במזל העליון השמיני דדיקנא דאריך אנפין שהם בגימטריא ע"ח כמנין "מזלאל" וכמנין "ובכן" ע"כ.

י. שעה"כ (דף צז ע"ב). צריך להגיה ולומר ותקוה טובה לדורשיך וכאמרם ז"ל בס"ה (דף קסט). ב'פ' וישלח ע"פ הצילני נא מיד אחי מיד עשו כו' כי צריך האדם לפרש ולבאר בלשון שאלתו בתכלית הביאור עד שלא יהא בה גמגום כלל פן ח"ו יתן מקום אל המקטרג לקטרג בלשון שאלתו ולכן צ"ל ותקוה טובה לדורשיך ולא ותקוה סתם.

יא. באומרו וכתוב לחיים טובים וכו', יכוין שעד עתה בקשנו לחיים סתם. ועתה מוסיפים לבקש שיהיו חיים טובים ויב).

יב. בכל עשיית בסוף העמידה צ"ל עושה השלום במדומיו בה"א יתירה, ויכוין כי השלום הוא בגי' ספריא"ל המלאך, שהוא הסופר הכותב בעשיית את כל בני אדם בספר החיים ויג]. ומנהגינו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ לומר עושה השלום רק בקדיש תתקבל שאחר העמידה אבל בשאר קדישים לא משנים כלל ויד].

עיונים והארות

שלום במדומיו חסר ה"א. ע"כ. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער תפלות ראש השנה פ"ז). דברי שלום מנהגי בית א-ל (אות עט).

וכתב בספר המנהגים (סירנא, ראש השנה סי' קב), וחותרם עושה השלום כי עושה בגימטריא [ספריא"ל] וכן השלום, והוא המשתק השטן ומלמד זכות לישראל. ע"כ.

ובמטה משה (סי' תשצט) כתב וטעם החתימה עושה השלום גימטריא [ספריא"ל] הוא אחד משבע שמות של [מטטרו"ן] גימטריא "החסד והרחמים" שר החסד והרחמים, השלום גימטריא [צרופ"ה] הממונה על התורה ותלמידי חכמים מרבים שלום, ונראה לי עוד לרמז שהוא מזקק ומצרף זכיותיהם של ישראל ועושה שלום ביניהם לבין אביהם שבשמים גימטריא "עושה", ועוד לפי שהקדוש ברוך הוא עושה צדקה בדין לישראל וכתוב והיה מעשה הצדקה שלום. ע"כ.

יד. וכ"פ מו"ר מופת הדור (שם בהערה ז) בשם ספר חמדת ימים (דף לג ע"ג) ופוסקים נוספים. וכ"כ הכה"ח (סי' נו ס"ק לח) שאין אומרים בשום קדיש עושה השלום אלא רק בקדיש תתקבל שאחר העמידה שכתב וז"ל: ובקדיש לא נזכר בשום מקום שצ"ל השלום בה"א, לא בעשיית ולא בכל זמן, ועל כן אין לשנות, ומיהו בקדיש של אחר החזרה בעשיית

והוסיף שכך הוא בסידור הכוונות של הרש"ש זיע"א והרשעה כולה בעשן תכלה בבי"ת עכ"ד.

ורב עמרם גאון ובמחזור ויטרי והכל בו ועוד מפרשים גרסו לומר כעשן בכ"ף ולא בעשן ולא הטעימו דבריהם עיין עליו בספרותם. וכן דעת מו"ר מופת הדור (בחזו"ע סדר ליל ר"ה הלכה ב בהערה ד"ה והרשעה) דיש לומר כעשן תכלה בכ"ף ועי"ש שהאריך והרחיב בענין.

יב. כן כתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף צז ע"ג) נלע"ד ששמעתי ממוז"ל כי אנחנו נמשלים אל הכותי הזה היודע לשאול שאלותיו בהדרגה, ולכן בברכת אבות שאלנו זכרנו לחיים סתם, ועתה הוספנו לשאול שיהיו טובים והכוונה כפי הסוד הוא כי הנה עתה בברכה זו היא בהודאה שהיא ספירת ההוד, ונודע כי נצח הוד יסוד דז"א נעשים מוחין לנוק' ואז נקראים טובים. ע"כ. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז).

יג. כן כתב רבנו האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צ ע"א), בכל עשרת ימי תשובה צריך לומר אחר העמידה עושה השלום במדומיו בה"א יתירה, ולכוין כי השלום הוא בגימטריא [ספריא"ל] המלאך שהוא הסופר הכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשרת ימי תשובה מה שאין כן בשאר תפלות השנה שאין אומר אלא עושה

יג. אחר תפילת העמידה אומרים אבינו מלכנו, בעשרת ימי תשובה [טו]. ובאומרך "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו" תכוין במילת "קרע" אל שם קר"ע שט"ן, ותכוין שע"י זה יקרע רוע גזר הדין [טז]. ואף בשבת דר"ה ושבת שובה יאמר אבינו מלכנו, אלא שלא יזכיר דברי מחילה וסליחה [יז].

יד. יש נוהגים בשעת התפילה להביא עצמם לידי בכיה ואף שראש השנה הוא יו"ט. ויש שאומרים שאין טוב להביא עצמו לידי בכיה ורק מי שמתעורר נפשו לבכיה שפיר דמי. ומנהג מו"ר האריז"ל לבכות הרבה בתפילת ראש השנה [יח].

טו. אחר קדיש תתקבל קודם אומרו קדיש בתרא נהגו לומר מזמור לה' להארץ ומלואה, והוא סגולה לפרנסה בנחת ובשמחה [יט].

עיונים והארות

דינא קשיא, ויש נידונים ביום שני שהוא דינא רפיא, ורוצה הקב"ה לרחם עליהם ודן אותם ביום השני, ואמר כי האדם הנופלת עליו בכיה רבה מאליו בימים האלו בתפילה, הוא הוראה שנידון באותה שעה למעלה, אם ביום ראשון ואם ביום שני, ונתנו רמז בספה"ק לבכיה בר"ה ובימים נוראים, מהפסוק "בשמך יגילון כל היום" ר"ת בכיה.

ועין למו"ר מופת הדור (שם הלכה יא ובהערה) שכתב דהתפילות צריכות להיות בשמחה ובטוב לבב ובנעימה קדושה כי בטוחים אנחנו בישועת הקב"ה שיכתבנו ויחתמנו לחיים טובים ולשלום, ולא טוב עושים אותם המביאים עצמם לידי בכיה וכו' שהרי ר"ה יום שמחה הוא וכמו שנאמר ושמחת בחגך. ומ"מ כתב, דאם מתעורר מעצמו לבכות בתפילותיו מחמת התלהבות דקדושה לרוב דביקותו וכוונתו בתפילות הימים הנוראים אין בזה שום מניעה כלל. ועיי"ש שהאריך והרחיב בענין זה.

יט. פנ"ח (דף קלח ע"ד). וכתב עוד, בליל ראש השנה ויום הכפורים קודם קדיש בתרא

נראה די"ל עושה השלום, כיון שהוא במקום העושה שלום של חזרת העמידה.

טז. וכתב הלבוש דמקור תפילה זו מהגמ' תענית (כה): דאיתא שם דר' אליעזר ירד לפני התיבה ואמר כ"ד רננות ולא נענה, ירד אחריו ר"ע, ואמר תפלה זו ומיד נענה. לכן קבעו לאמרה במותן ובכוונה ונתקנה תפלה זו כנגד ברכות אמצעיות של תפילת שמונה עשרה עכת"ד ועיי"ש עוד.

טז. שעה"ב (דף צז ע"ג), דב"ש (שם).

יז. שעה"ב, דב"ש (שם). ודע שמו"ר הגר"מ שרעבי זצוק"ל הנהיג בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ לומר תפילת אבינו מלכנו בכל ימות השנה בימים שאומרים בהם תחנון.

יח. שעה"ב (דף צ ע"א) וז"ל: גם היה נוהג מורי ז"ל לבכות הרבה בתפילת ר"ה אפילו שהוא יו"ט, ומכ"ש בתפילת יוה"כ, והיה אומר מורי ז"ל, כי מי שאין בכיה נופלת עליו בימים האלו, הוא הוראה שאין נשמתו הגונה ושלמימה. גם היה אומר כי יש בנ"א נידונים ביום ראשון ואז הם

הנהגת סדר ליל ר"ה וסדר הקידוש

א. בצאתו מביהכנ"ס ילך לביתו וישמח לבו ויגל כבודו, ויבטח בהשי"ת שיכתב ויחתם לחיים טובים ולשלום, ויקדש בלב שלם ובנפש חפצה, וירחיק ממנו כל יגון ואנחה, ויסדר שולחנו ויאכל וישמח כי הוא יו"ט, וישים אל ליבו כי השולחן הוא מזבח כפרה [א].

ב. יזהר שלא יכעס, דמלבד חומר איסור הכעס שהוא קשה בכל זמן, הנה ביום ר"ה אינו סימן טוב לאדם. והאשה צריכה להיות זריזה לערוך השולחן ולכסותו במפה יפה קודם שיבוא בעלה מביהכנ"ס, כדי שבבואו ימצא השולחן ערוך והוא לסימן טוב, אך אם נזדמן שבא ולא ראה השולחן ערוך, לא יתקוטט עם אשתו ויכעס, דהכעס הוא סימן רע ביותר, אלא יסבול ולא יקפיד אפילו בלב [ב].

עיונים והארות

ממנו יגון ואנחה שלא ליתן פתחון פה למקטרג כי אין לו מקום אלא במקום יגון ואנחה ומריבה וקטטה, וכן כתוב עליהם בדברי קבלה (נחמיה ח, י) קדוש היום לאלהינו ואל תעצבו כי חדות השם היא מעוזכם, אלא צריך לשמוח בלבו ולהראות שמחה לכל כדי לסמאת עינו של שטן ויסדר שולחנו ויאכל וישמח לפי שהוא יום טוב, ולמה לא ישמח כל איש ישראל מאחר שנאמר (יחזקאל לג, יא) חי אני אם אחפוץ במות הרשע, ועל כן אין מתענים שהאכילה והשתיה בהם מצוה רק יזהר מהוללות וסכלות. ע"כ.

ב. בא"ח (שם אות ו).

מעשה פלא עם מו"ר חכם יהודה פתיה שלא כעס בר"ה

חכם יהודה פתיה, בעל "בית לחם יהודה" ע"ה, שהיה מקובל גדול מאד, מספר על עצמו שפעם אחת בראש השנה הוא קיבל על עצמו שלא לכעוס, אבל ה"בעל דבר" התגרה בו ולא עזב אותו כלל. מה עשה חכם יהודה היה לובש

תקרא פעם אחת מזמור לדוד לה' הארץ ומלואה ותכוין באמרך לַיהוָה נִקְוָדוּ ל' בפתח, י' בשבא, ה' בקמץ, ו' בשבא, ה' בקמץ. ולא יחסרו מזונותיו כל השנה, ואם הוא בבית יאמר אותו אחר קריאת התרנגול בלילות הנ"ל וזה נקרא שם הפרנסה עכ"ל. ובמשנת חסידים (מסכת ליל ראש השנה פרק ח) כתב, יכוין ההויה נקודה היו"ד שבא, הה"י ראשונה סגול, והו"ו קמץ, וה"י אחרונה בלי ניקוד לַיהוָה, או יכוין הלמ"ד והו"ו של לה' בניקוד שבא, וה"ה ראשונה סגול, והו"ו חולם, וה"ה אחרונה שבא לַיהוָה, או יכוין היו"ד והו"ו שבא, וה"א ראשונה סגול, והאחרונה בלי ניקוד לַיהוָה. וכה יכוין בכל ההויות שבמזמור. עכ"ד. ובספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתין פרק א) כתב דיאמר מזמור זה בכוונה עצומה מאד ובמיתון גדול ובנעימה.

א. פ"ע ח" (דף קלח ע"ג). וכתב הרב חמדת ימים (ח"ד דף לג ע"ד), ובצאתו מבית הכנסת ילך לביתו וישמח לבו ויגל כבודו ויבטח בהשם יתברך ויקדש בלב שלם ובנפש חפצה וירחיק

ג. קודם הקידוש ישב במושביו על מיטה מוצעת, ויאמר פתיחת אליהו הנביא ז"ל עד "קום ר"ש ויתחדשון" וכו', ואח"כ יאמר פסוק "ונח מצא חן בעיני ה'" י"ב פעמים, ואח"כ פסוק "ויוזרע יצחק בארץ ההיא" וכו' י"ב פעמים, ואח"כ פסוק "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור" עשר פעמים, ואח"כ "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" י"ז פעמים, ואח"כ "ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום" וכו' עשר פעמים, ויאמר "תחל שנה וברכותיה" ויעמוד לקדש וגו'.

ד. אם חל ראש השנה בערב שבת יכנס לביתו ויאמר בקול רם שבת שלום ושנה טובה, ואם אמו בחיים ינשק ידה, ויסתכל בנרות ויכוין א' כנגד זכור וא' כנגד שמור,

עיונים והארות

כיון שהוא לא הקפיד, אותה שנה - נשרף לו כל הבית, אבל לא היתה פגיעה בשום נפש, כולם בריאים שמחים ושלמים, אמר הרב "אם הייתי כועס אפילו רגע אחד, כמה נפשות היו הולכות ח"ו, מהשמים הצילו אותנו הצלה גדולה".

מעשה שהיה עם מו"ר הבא"ח בערב ר"ה ולא הקפיד

כידוע כי לבן איש חי, בכל חג היתה לו גלימה מיוחדת של אותו חג, פעם אחת בערב ר"ה כשרצה לצאת מהבית ללכת לבית הכנסת, אחת מהנערות שעובדות, שפכה למעלה מן הגג איזה מים מלוכלכים מי שופכין, היישר על הגלימה של הרב. אמר הרב, אל תגידו לי מי זו, לא רוצה לשמוע, אני לא מקפיד ולא מעניין אותי. הלך והחליף הגלימה לאחרת, והלך.

ומזה ילמד האדם שלא להקפיד, כי היצר משחק בכל התחבולות, דברים שהאדם לא חושב - הכל יכול לבוא עליו חס ושלום, ואם אדם יכין את עצמו - ינצח בס"ד.

ג. בא"ח (שם אות ז).

גלימה לבנה, לבן - יפה יפה, משי עם תרבוש כנהוג בבגדד, חזר מבית הכנסת, וגם היה חם מאד ולכן היו עושים את ראש השנה על הגג.

היה חוט אחד משוך על הגג, ותלויות בו מנורות, למפות עם שמן ופתיליות, להאיר. באה חתולה אחת וקפצה, וכל השמן עם הנרות הכל נשפך על הגלימה הלבנה שלו. אמר, נביא גלימה אחרת של שבת, הלך החליף אותה, ועשה קידוש בשמחה גדולה.

עלתה אשתו אל הגג עם סיר האוכל ולפתה, התגלגלה מכל המדרגות, וכל הסיר עם האוכל הכל נשפך עליה, הכל הלך. כל הבית נהיה מהפיכה, כפרה....

אמר לה חכם יהודה גם זו כפרת עוונות, נהיה שמחים, לא תתרגזי, לא תתרגזי, אין דבר, לא תקפיד, עזבי, השנה מנסים אותנו מאד, מי יודע מה צריך לקרות.

הביאו את האוכל של הבוקר אך שוב - באה חתולה שיחקה להם בסיר, שפכה הכל, על הבגדים של הרב, על הרצפה... ואני לא כעסתי אומר חכם יהודה, מה עשו מן השמים,

אח"כ יאמר דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין, ויקיף השולחן ב' פעמים, ויריח ההדסים, ויאמרו שלום עליכם, ואשת חיל, ויהא רעוא, ויש נמנעים מלומר פזמון אומר בשבחין, ואחר כך ישב לומר פתיחת אליהו ושאר הפסוקים, היינו ונח מצא חן י"ב פעמים, ויזרע יצחק בארץ וכו' י"ב פעמים, וכן שאר הפסוקים כנז"ל, ויאמר תחל שנה וברכותיה ויעמוד ויקדשו[ו].

ה. אחר הקידוש יטול ידיו ויברך ויבצע על ב' ככרות, כי ראש השנה דינו כיום טוב שצריך לחם משנה, ויבצע על הפת שאוחז בימינו, ויאכלו כזית פת ומנה ראשונה, ואחר כך יעשו סדר הסימנים לסימנא טבא[וה].

ו. לאחר שהטביל פרוסת המוציא במלח ג' פעמים, יטביל הפרוסה גם בסוכר לסימנא טבא[וה].

ז. בלילה השני של ר"ה אפשר לברך ברכת שהחיינו בקידוש, ואין צורך לחפש אחר פרי חדש כלל[וז], ואם נזדמן לו פרי חדש יניחנו לפניו על השולחן בליל שני כשמברך "שהחיינו" ויכוין עליו, אך א"צ להקפיד לחזור על דבר זה[וח].

ח. יהיה רגיל לאכול בר"ה בשתי הלילות על שלחנו כסדר הזה:

תחלה יקח תמרים ויברך בורא פרי העץ ויאכל תמרה אחת, ואחר יאמר יה"ר שיתמו אויבינו וכו' ויאכל תמרה השניה, ויכוין בבקשה זו על אויבים התחתונים.

ואח"כ יקח רובי"א והוא מה שקורין בלשון ערבי לובי"א ויאמר יה"ר שירבו זכויותינו ותלבבנו.

ואח"כ יקח כרתי ויאמר שיכרתו אויבינו ושונאינו, ויכוין בזה על כוחות הרעות שנבראו מהעונות של אדם ומנוצצי הקרי.

עיונים והארות

שיש בו דבש או סוכר על השלחן, ואחר פריסת המוציא מטבל הפרוסה ההיא של המוציא במלח ג"פ, ואחר כך מטבלם בדבש או בסוכר, וכן יעשה בסעודת שחרית וערבית.

ז. **שעה"כ** (דף צ ע"א).

ח. **בא"ח** (שם אות ח).

ד. **בה"ח** (סי' תקפג ס"ק ג). ועיין עוד דברי שלום (ח"ח סי' תצד סעי' יא דף קב ע"א).

ה. עיין לקוטי מהרי"ח ושאר פוסקים.

ו. **כתב המ"ב** (סי' תקפג ס"ק ג) ויש נוהגין לטבל המוציא בדבש. (לבוש סי' תקפג סעיף

ג) והכה"ח (שם ס"ק ד) כתב והיינו שמזמינין כלי

ואח"כ יקח סלקא ויאמר שיתלקן אויבינו וכו', ויכוין בזה על המקטרגים וכוחות הדין המשטינים למעלה[טו].

ואח"כ קרא ויאמר שתקרע רוע גזר דינינו (ויכוין בשם קר"ע) ויקראו לפניך זכיותנו.

ואח"כ רמון מתוק ויאמר שנהיה מלאים מצות כרמון.

ואח"כ תפוח מבושל בסוכר ויאמר יהי רצון שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה[יז].

ואח"כ ראש כבש ומבקשים יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב, ותזכור לנו עקידתו ואילו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו עליהם השלום[יא].

עיונים והארות

בר"ה כל מגמתינו הוא לבסם ולמתק הגבורות, לכך אוכלין תפוח. ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר דאיתא בזה"ק כל הפירות שורשם במלכות, ורק התפוח שורשו בדוכרא שה"ס תפארת וכמ"ש הקדמה זו במ"א, וידוע מ"ש רבנו האר"י ז"ל דחדשי הקיץ הם בנוקבא שה"ס המלכות מניסן ועד תשרי, וחדשי החורף מתשרי ועד ניסן הם בדוכרא שה"ס התפארת, ולכן בליל ר"ה שהוא התחלת חדשי הדוכרא אוכלין תפוח ששרשו בדוכרא. (בא"ח שם אות ד).

והגאון רבנו יצחק פלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב (ח"ג סי' תקפג, א) כתב שאין לאכול התפוח בדבש אלא בסוכר, כי דבש הוא גבורה כמו שכתב בתיקוני הזוהר [שם] ובראש השנה צריך מיתוק הדינים, ועל כן יפה מנהגינו לעשותו בסוכר לבן דוגמא דחמאה שהוא חלב חסד הוא כיעויין שם בתיקונים, עכ"ד.

יא. בא"ח (שם אות ד). המקור לסימנים מגמ' הוריות (יב.) לעולם יהא אדם רגיל לראות בראש השנה לסימן טוב, קרא, כרתי וכו'. ובגמ' בכריתות (ה:) איתא יהיה אדם רגיל לאכול, ונקטו הטוש"ע (סי' תקפג, סעי' א) כגריסת הגמ' בכריתות יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא

ט. כתב הבא"ח (שם אות ד) שלשת התפילות שאומרים יסתלקו ויכרתו ויתמו אויבנו, הוא כנגד שלשה מיני אויבים שיש לאדם, האחד, אומות העולם שונאי ישראל הגשמיים, ועליהם אומר שיתמו אויבנו וכו'. השני, מזיקין שנבראו בעוונותיו ומניצוצי קרי, ועליהם אומר שיכרתו אויבנו וכו'. השלישי, מלאכים המקטרגים ומשטינים עליו למעלה ועליהם אומר שיתלקו אויבנו וכו' ועל כן ידקדק ויזהר באמירתם כל אחד בכוונתו.

ודע כי הסלקא הוא עלי תרד ולא הסלק האדום.

י. הטעם שמביאים תפוח רמז לחקל תפוחין קדישין בסוד ראה ריח בני כריח שדה, ונ"ל בס"ד טעם לתפוח בליל ר"ה כי התפוח יש בו שלשה הנאות טעם, מראה וריח. והוא לסימן טוב לבקשתינו שפע הכללי שהוא בני חיי מזוני לכל השנה כולה. ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר ע"פ מ"ש בזה"ק פ' שמיני דף מ' בפסוק רפדוני בתפוחים, תפוח אפיק חמרא ומכוין רעותא דלא יזיק חמרא, והיינו דאוכלין תפוח אחר יין כדי שלא יזיק להם היין, ולכן מנהג בני אדם לתת תפוח לתוך כוס היין וכמ"ש בספרים, וידוע שהיין הם גבורות ונמצא התפוח הוא מבסם הגבורות, ועתה

עיונים והארות

דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא. וכו'.

ובכל בו (סי' סד) כתב, ומנהג נרבונוא וכו' מביאים לפני בעל הבית תמחוי ובו כל מיני מגדים לסימן טוב ובתוכו קרכסת"א פירוש קרא, רוביא, כרתי, סלקא, תמרי לעשות מאי דגרסינן במסכת כריתות וכו', ונהגו ליקח כל אחד בידו ואומר קרא - יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיקראו לפניך זכיותינו ויקרע רוע גזר דיננו, רוביא - שיסתלקו עוונותינו ויסלקו שונאינו וכל מבקשי רעתינו, תמרי - שיתמו שונאינו עם כל חטאתינו, ושאלו לרב למה אנו אוכלים ראש האיל בראש השנה והריאה כמו כן בדבש? וענה להם ראש האיל זכר לאותו האיל שעקד אברהם אבינו ולהכי אוכלים הראש שהוא ראש השנה, והריאה משום שמאירה את העיניים וכן היה רגיל לעשות הר"ם, ע"כ.

ובן כתב האבודרהם (תפלת ראש השנה), ובתשובת הגאונים כתבו וכן מנהג כל החכמים שמקריבין לפניו בראש השנה טנא שיש בו דלועין וכו' ומניחים ידיהם על כל אחד מהם ומוציאים משמותם סימן טוב, ואומרים על דלעת, קרא, יקרע גזר דיננו. ועל הפול, רוביא, ירבו זכיותינו. ועל הכרתי, יכרתו שונאינו. ועל התרדים, סילקא, יסלקו עוונותינו. ועל התמרים, יתמו עווננו. ומוסיפים עוד רמון ואומרים עליו, נרבה זכיות כרמון. ויש אומרה בלשון ירמ"י או"א שיקראו לפניך זכיותינו ושיקרע גזר דיננו וכו', ויש נוהגים לאכול ראש כבש ודגים ומיני מתיקה על שם והיית לראש, ע"כ.

וג'ע החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' תקפג אות ב) כתב וז"ל: ומנהג עיר קדשנו ירושלים ת"ו ליקח מין קטנית הנקרא לוביא בלשון ערבי במקום רוביא וכן ראיתי שכתב הרב המאירי

רוביא פירשו בו גדולי הרבנים תלתן ואין מפרשים בו קטנית פאצ'לי ע"כ.

וב"כ בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז) בשם האריז"ל ויאכל וישמח כי הוא יום טוב ויאכל רוביא וכרתי ותמרא וקרא וסלקא כמו שאמרו רבותינו ז"ל, ואנשי מעשה נוהגים לאכול תפוח בדבש וגם נוהגים לאכול ראש כבש או איל לזכר עקידת יצחק, וגם נכון לאכול דגים וגם להאכיל עניים על שלחנו, עכ"ל.

וכתב המקובל האלהי רבנו חיים הכהן מארם צובא ז"ל (טור ברקת, סי' תקפג, אות א) בספרו מקור חיים, אשר חכמים הגידו כי סימנא מילתא היא ואין בזה ניוחש משום דרכי האמורי, אדרבא נהפוך הוא לקיים בכל דרכיך דעהו, ונודע כי אדם נברא בראש השנה (אבות דרבי נתן א, ח) ותיכף נצטוו על עץ הדעת שלא לאכול ממנו, והודיע אותו הקב"ה כי ביום אכלו ממנו ימות לפי כי בו תלוי ענין המיתה ועבר על ציווי, ולכן אנו עושים עתה דברים אלו ואומרים עליהם אלה הדברים, כלומר ראה כי אנחנו לא נאכל זולת דברים המועילים שיש בהם זכרון טוב לתקן מעשינו ולהחיות נפשינו לעבדך באמת, ולכן אמרו יהא רגיל לאכול בראש השנה רוביא וכו', ולפי שאין לך עשב שאין ממנוה עליו מלאך שנאמר (איוב לח, לג) אם תשים משטרו בארץ כל אחד עליו מלאך ממנוה אחד (בראשית רבה י, ו), ולכן כאשר יאכל האדם דברים אלו יתן אל לבו לעורר אלו הכוחות למעלה אותם הממונים על האילן וכו', ולכן טוב לאכול דברים אלו כדי לעורר השרשים העליונים שהם תלויים במידות העליונות, ובזהוה (אמור קה), אמר רבי יוסי לבתר דאפיק מלה מפומיה, ההיא מלה אתעביד קלא ובקע אוירין ורקיעין וסלקא לעילא ואתער מלה אחרא. ע"כ.

ט. ויש נוהגים ג"כ לאכול ריאות, ויאמר יה"ר שנהיה קלים כריאה, וראה נא בענינו וכו' [יב].

וכן יביא אתרוג מבושל בסוכר, ויאמר יה"ר שנהיה הדורים במצוות [יג].

עיונים והארות

כתבו פרי עץ הדר והוא לסימנא טבא. ועוד, דאמרינן (ויקרא רבה ל, יב) שארבעת המינים כנגד ארבע כתות של בני אדם, יש בעל תורה אבל לא מעשים וכו', ומי שיש בו תורה וגם מעשים יש בו טעם וריח והוא כנגד האתרוג ולכן ודאי אוכלים אותו לומר שנזכה לתורה ולמצות. ועוד, טעם שהרי אמרו (שבת פח.) פרי קודם לעליו ודמו ישראל אליו שהקדימו נעשה לנשמע וכמו שכתבו התוספות שם. ואיתא בגמרא (עבודה זרה ה.) בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי היה להם לומר תן אתה, וכפויי טובה היו, ולזה אנו אוכלים אתרוג שפרי קודם לעליו לומר שיתן לנו הקדוש ברוך הוא לב שנירא אותו כאותה שעה שאמרנו נעשה ונשמע. ע"כ.

ובספר פרי האדמה (ח"א דף כו.) כתב דהמנהג בירושלים לחלק בליל ב' של ר"ה אתרוגים כדי לומר שהחיינו יע"ש.

ועיין שער המפקד (הלכות ר"ה ויוה"כ סעי' ו) שהאריך האם יכולים לברך על אתרוג שהחיינו דהרי הוא דר באילנו משנה לשנה ומי יודע אם זה אתרוג חדש ויכניס עצמו בספק ברכת שהחיינו, והעלה דטוב שיקחו פרי חדש לצאת ידי כל הדעות להסתלק מן הספק.

ועיין למו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכות סדר ליל ראש השנה הערה כ) וז"ל: ובספר פרי האדמה ח"א (דף כו.) בתשובת הגאון מהר"ר יהודה נבון ז"ל, כתב שנוהגים לחלק בליל

יב. כ"כ הכל בו והובא בטור (ס' תקפג) דנוהגים לאכול ריאה משום דאיתא בגמ' (חולין מט.) דמאירה את העינים. וכתב רבי חיים פלאג' (מועד לכל חי ס' יב אות כה) ואני נוהג לאכול בראש השנה ריאה אחר יהי רצון, ואני אומר "ראה נא בעניינו, וריבה ריבנו ומהר לגאלינו גאלה שלמה וקרובה למען שמך, והאר עינינו במאור תורתך, אמן".

ובשולחן לחם הפנים (לרוקח ס' תקפג אות י') כתב לומר יהי רצון מלפניך ה' או"א שתהיה שנה זו קלה עלינו כריאה. (וכן הוא במנהגי תוניס) וכן הוא בברית כהונה (או"ח מערכת ר אות יב).

ועיין בשו"ת בית יהודה במנהגים (דף קז.). דהיה נוהג לאוכלה עם דבש וכן הוא בפקודת אלעזר.

יג. **הטור** (שם) כתב לאכול אתרוג, ועיין מרן הב"י שכתב דאתרוג אין בגירסא בגמ'. ועיין בספר יוסף את אחיו (מערכת א סעיף ה אתרוג) שכתב ונכון לי הדבר דיש לאכול אתרוג והוא שאמרה הגמ' ברכות (נז.) הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר פרי עץ הדר, וכל שכן שעושה מעשה בפועל בהקיץ בראש השנה ואוכל אתרוג עצמו וכו', וכבר שמעתי שבעיר הקודש ירושלים נוהגין לאכול בליל ר"ה אתרוג ונוהגים לברך עליו ברכת שהחיינו.

וכתב בשו"ת בית דוד (סימן שעו) כמה טעמים באכילת אתרוג, והם האחד שהוא הדר

וכן על כל מה שאוכל יאמר עליו יה"ר, אוכל בשר יאמר יה"ר שנתבשר בשורות טובות. אוכל כוסכוס, יאמר יה"ר שישתככו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתינו, אוכל פול

יאמר שיפלו אויבנו ושונאינו, אמן.

ויש נוהגים לאכול ממצות מצוה שאוכלים בליל הסדר וידן .

י. לא יאכל בר"ה דבר חמוץ ולא תבשיל מבושל בדבר חמוץ, וכן יזהר מפירות חמוצים כגון רמונים ענבים ואגסים, וכתב במטה אפרים דה"ה שלא יאכל פרי שלא נגמר עדיין בשולן טו]. וכן לא יאכל אגוזים דאגוז ג' חטא וגם מרבה כיחה וניעה

עיונים והארות

דאורייתא בגין מיכלא אחרא דאיהו חמץ, דהא ביומא דא דר"ה ההוא חמץ סלקא ומקטרגא עליה דבר נש ואלשין עליה ואיהו קיימא ביומא דא מקטרגא על עלמא, וקודשא בריך הוא יתיב בדינא על כלא ודאין עלמא, ע"כ.

אם כן ראוי והגון שביום ר"ה נאכל מצת מצוה בתוך הסעודה לזכרון לפני ה' כדי שיהיה למגן וצנה בעדינו להושיע משופטי נפשנו, ולהוציא לאור משפטינו, ונזכר ונכתב בספר חיים טובים עם כל ישראל אחינו אכ"י"ר.

טו. בא"ח (שם אות ה). והגאון החיד"א כתב במורה באצבע (סעי' רנד), יש מנהג שלא לאכול בראש השנה שום דבר חמוץ אפילו לימונים. ע"כ.

ולנבי אכילת דבר חריף, עיין ב"לקט יושר" (לרבי יוסף יוזפא, חלק או"ח עמוד 124 דפוס ברלין שנת תרסג) שכתב זה הכלל כל דבר חריף אינו אוכל כל עשרת ימי תשובה רק מיני מתיקה.

שני של ר"ה חתיכות אתרוגים, לברך שהחיינו בקידוש על פרי חדש. והכי פשיטא ליה להרב שער אפרים בתשובה (סי' לה), שמברכים על האתרוג שהחיינו, אע"פ שהוא דר באילנו כל השנה. ע"ש. [וזה שלא כמ"ש בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' רנז, שאין לברך שהחיינו על אתרוג, מפני שהוא דר באילנו משנה לשנה. וכ"כ הרב חסד לאלפים (סי' רכה סעיף כ, דף קלז ע"ב)]. וע"ע בשדי חמד (סי' ב סוף אות ד), ונהרא נהרא ופשטיה.

יד. בן נהג רבי חיים פלאגי זצ"ל לשמור מהמצות כדי לאכול בראש השנה מהמצה שנעשית לשם חג הפסח, וכמו שכתב בספרו חיים לראש (עמוד קז אות י) ודבר זה למדתי ממה שכתוב בזוהר הקדוש (פר תצוה דף קפג:) וז"ל: ואלמלי הוו נטרי ישראל תרין סטרין דנהמי אלין לא הוו עיילין בדינא לעלמין, ביומא דראש השנה דאיהו יומא דדינא דלאו איהו אלא לאינן דלא נטלו מיכלא דאסוותא ושבקו לאסוותא

ומבטלים התפילה [טז]. וכן לא יאכל כבוד [יז]. וכן לא יאכל ענבים שחורות [יח].

יא. מנהג טוב לאכול בשר שמן ומיני מתיקה לסימנא טבא, אך לא ירבה בהם למלאת כריסו אלא "טועמיה חיים זכו", וישתה שתיות עריבות ע"פ הכתוב בעזרא "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם", דפסוק זה נאמר על יום ר"ה [יט].

יב. יש נוהגים לאכול דגים בראש השנה, ואומרים עליו "יהי רצון מלפניך ה' או"א שנפרה ונרבה כדגים", ויש נוהגים שלא לאכול דגים, כי מצינו בפסוק "דאג" (נחמיה יג, טז) כתוב מלא והוא לשון דאגה, ומכל מקום אם חל בשבת נוהגים לאכלם [כ].

עיונים והארות

עיינ בדברי הגאון החיד"א בברית עולם על ספר חסידים (שומר הברית, סימן אלף קנ"ג) מה שכתב בסוד האגוז, דהמזיקים שורים בו כי רמז לח"ט, אך ישראל נמשלו לאגוז כי יצר הרע אדוק בו ועם כל זה מתגברים עליו והוא לשבח ע"כ.

יז. **יפב** ללב (סי' תקפג אות ז).

יח. יש נזהרים לא לאכול ענבים שחורות משום מה שכתוב בגמ' (ברכות נו:): הרואה ענבים בחלום, לבנות בין בזמן בין שלא בזמן יפות, שחורות בזמן יפות שלא בזמן רעות. ועיין בספר מעשה רב להגר"א (אות רד) ובספר כף החיים (סי' תקפג ס"ק כא) כתב דבר"ה לא יעלה על השולחן ענבים אדומות, אבל לבנים אפשר.

יט. **בא"ח** (שם אות ה).

כ. **כ"ב** הגאון החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' תקפג, אות ה) בשם חידושי הרשב"ץ (ראש השנה לב). שאין לאכול דג כי יש לחוש לשמו, כי מצינו במקרא (נחמיה יג, טז) כתבו דאג במקום דג והיינו לשון דאגה, והניף ידו שנית במחזיק ברכה (שם ב) והוסיף ראה מתיקוני הזוהר הקדוש (תיקון כ' וכא דף ע:): זכורא דג, נוקבא דגה, ויתפלל יונה ממעי הדגה מכפנא

טז. **כ"ב** הרמ"א (סי' תקפג, סעי' ב) בשם מהרי"ל יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהם מרבים כיחא וניעה ומבטלים התפלה.

ובמטה אפרים (סי' תקפג, אות ג) כתב נוהגים שלא לאכול אגוזים ולוזהם בין הגדולים ובין הקטנים כי אגוז בגימטריא חטא, וגם מרבים כיחא וניעה המבטלים התפלה, ומטעם זה אין לאכול פולים וקטניות המרבים כיחא וניעה בראש השנה בין בלילות בין בימים, כי בראש השנה צריך שתיקה ביותר לכיון מה שאומר השליח ציבור ומכל שכן בעת תקיעת שופר שעל ידי חיכוך כגון להוציא כיחא וניעה מתבטלים השומעים. ע"כ.

והגאון החתם סופר (בהגהותיו שם) כתב טעם נוסף והוא משום דאמרו רז"ל (ילקוט שמעוני דניאל תתר"ס) אל גינת אגוז ירדתי, למה נמשלו ישראל לאגוז? מה האגוז הזה שחוק לתינוקות ותענוג למלכים, כך ישראל כשהם זוכים והיו מלכים אומנין באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפיהו ולדניאל מגיד, וכשהם חוטאים הייתי שחוק לכל עמי. ע"כ.

יג. בליל ר"ה טוב לקרוא על השולחן קודם שיטול ידיו למים אחרונים מסכת ר"ה שהם ד' פרקים של משנה [וכא]. וכן יעשה גם בסעודת שחרית ובליל שני וביום השני, ואם הוא שבת יקרא גם ד' פרקים ממסכת שבת כמו בכל שבת [כב]. ויזהר ללמוד המשניות בנעימה, וכן יאמר לשונות הזוה"ק שסידר הרי"ה זלה"ה בלשון חכמים לאמרם על השולחן [כג].

יד. בליל ר"ה ישביע עצמו מדברי תורה "ושבע ילין בל יפקד רע" [כד], ולא יעשה ת"ה בליל זה רק אם ארע לו טבילת מצוה.

עיונים והארות

כא. כ"ב שעה"כ (דף צ ע"א) וז"ל: בליל ר"ה טוב לקרוא על השולחן קודם שיטול ידיו למים אחרונים מסכת ר"ה שהם ד' פרקים של משנה, ותכוין כי הם ד' פרקים כנגד ד' אותיות הוי"ה, וכנגד ד' בחינות שיש אל המלכות, ונלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל פעם אחת, שאלו ד' בחי' הם סוד ארבע אותיות של שם אדנ"י, וכנגדם הם ד' פרקים של מסכת ר"ה הנזכר, וכונה זו צריך לכוין בקריאתם בליל ר"ה על השולחן.

כב. כה"ח (סי' תקפג ס"ק ג)

כג. בא"ח (שם אות ח).

כד. פע"ח (דף קלח ע"ג). וכ"כ ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק א בסופו) וז"ל: והימים האלו לא יעבור מלהשביע עצמו מדברי תורה קודם שכיבתו, שלא יבשרוהו, חס ושלום, בשורות רעות בחלומו (עיין ברכות יד.), ויצטרך להתענות ימי ראש השנה כל ימיו. ויאמר קודם השינה ארבעה מזמורי תהילים הראשונים בכונה עצומה, כי גם בכל השנה נכון לאמרם, כי הם מסוגלים שלא יבא לידי קרי', רחמנא ליצלן, ומה גם בראש השנה. ע"כ.

דעניותא, דדאגה דילהון מן עניותא מדוחקא יפקון מן גלותא. ע"כ.

אולם רבנו דוד אבודרהם ז"ל (סדר תפלת ראש השנה) כתב "ויש נוהגים לאכול ראש כבש ודגים ומיני מתיקה, ודגים לפרות ולרבות כדגים". ע"כ.

וב"ב באליה רבה (סי' תקפג, ב) ובשלחן ערוך רבנו זלמן (שם, ב) וכתב ערוך השלחן (שם א) ומהדגים יש מהדרים אחר מין דג שקוראין כרת והוא כמו כרת.

וכתב מהר"ח פלאג'י (מועד לכל חי סימן יב, יט) אם חל ר"ה בשבת אני נוהג לאכול דגים, וכל אחד יעשה כמנהגו, ומי שאינו אוכל דגים בראש השנה יאמר בשבת תשובה או באיזה מהלילות מעשרת ימי תשובה, אם יש לו דג יאמר "שירבו זכויותינו, ונהיה לראש". וכן כתב בספרו "רוח חיים" (סימן תקפג אות ה) אם חל ר"ה בשבת יאכל דגים ולא יבטל מנהגו, ואז יאמר "שירבו זכויותינו כדגים", וכשיאכל ראש הדג יאמר "שנהיה לראש ולא לזנב".

הלכות ומנהגי שחרית דר"ה ויומו

- א.** יתגבר כארי לעמוד באשמורת זו ולעסוק בתורה כפי יכלתו, ובעלות השחר יכוין את יחוד הזכירה שנתבאר בשער היחודים, כי בזה יקנה הזכרון במוחו היטב, ומכיון שאין ישנים ביום ר"ה, צריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר [א].
- ב.** ביום ר"ה בבוקר מקיפים את התיבה ז' פעמים כמעשהו בחול, ואפילו כשחל להיות בשבת [ב].
- ג.** טוב לומר לפני התפילה בראש השנה ויום כיפור פיוט אדון עולם כוונה שיש בו סגולה שתקובל תפילתו ברחמים וברצון [ג].
- ד.** נכון מאד להתאמץ לכל הפחות בימי ראש השנה, וכן בעשרת ימי תשובה וביום הכיפורים, באמירת פרשת העקידה בנחת מילה במילה, ובכוונה, כי מעלת אמירתה גדולה, ומסוגלת לכפרת עוונות. ובפרט ביום הזה, שיש אומרים שיצחק אבינו נעקד בראש השנה. וגם יאמר פסוק ושחט אותו על ירך המזבח וגו' שאמר הקב"ה, בין איש ובין אשה, בין עבד ובין שפחה, בשעה שהן קוראין את המקרא הזה, צפונה לפני ה' זוכר הקדוש ברוך הוא עקידת יצחק בן אברהם [ד].

עיונים והארות

לפניו. וי"א אף יצר הרע משלים איתו. ובס' מועד לכל חי (סי' יג אות יח) הביא מספר הזכירה (דף ט סוף ע"ב) בשם רב שרירא גאון, שכל המכוין בעת התחלת אדון עולם, בזה ידוע שתפילתו נשמעת ואין שטן ומקטרג בו, ואויביו נופלים תחתיו, וי"א אף יצר הרע משלים איתו. אדון עולם, גימטריא אין סוף, אדון עולם אשר, ראשי תיבות גימטריא ע"ב, וסופי תיבות מר"ן, ונרמזים בו ארבע עולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. אשר מלך אותיות מיכאל, הוא מוליק כל התפילות, ומקריב קרבנות לה' יתברך, ועי" זה מוחל עונות. ועכ"פ אם לא יכול לכונן כל פעם, יזהר לכונן בר"ה וביוהכ"פ, וביותר יזהר השליח ציבור בזה. ע"כ.

ד. **ראה** בטור ובש"ע (סי' א סעיף ה), שטוב

א. פע"ח. בא"ח (שם אות יא) והוא אחד מחמש השכמות שצריך האדם לקום בימים אלו קודם הנץ והם ר"ה יוה"כ הושענה רבה פורים ותשעה באב וכמבואר בשערי תשובה (סי' תרס"ד, ס"ק א). בשם הא"ר. ועי' מ"ש בזה הילקו"י (ימים נוראים מהדורה תשע"ה עמוד ש).

ב. דב"ש מנהגי בית א-ל (אות עא), פת"ע (דף צב ע"ג).

ג. האליה רבה (סי' מז אות טו) הביא מספר מטה משה (סי' לא) שכתב: מצאתי, כל מי שמכווין בעת התחלת אדון עולם, כתב רב יהודה חסיד ורב האי ורב שרירא גאון, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בר"ה ויום הכיפורים בתפלתו, ואויביו נופלין

ה. בראש השנה ויוה"כ אומרים המזמורים כמו שב"ק, ואין מוסיפין שום מזמור כפי שיש נוהגים להוסיף מענינא דיומא^[ה].

ו. קודם "ה' מלך" וכו', יאמר "ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים" ב"פ^[ו].

ז. יתאמץ בכוונת התפלה ביותר בימים קדושים אלו. וכתב החיד"א שתפילות ראש השנה ויום הכפורים עומדים לאדם במשך כל השנה בכל עת שיצטרך. וכל תפלות השנה כלולים בתפלות אלו. ובימים נוראים וקדושים כאלו ישים נפשו בכפר בכוונת פירוש התיבות, ובזה מעלים התפילות הפסולות של כל השנה. ואין די שיתעורר בפיוטים ובתפילות החדשים של ימים אלו, אלא גם בתפלה הסדורה בכל יום, כמו הקרבנות ופסוקי דזמרה וקריאת שמע ותפלה^[ז].

עיונים והארות

לומר עם הקרבנות פסוק זה, ושחט אותו על ירך וגו', כדאמרינן בויקרא רבה (ב י'), אמר הקב"ה, מעיד אני עלי שמים וארץ בין גוי בין ישראל בין עבד בין אמה, בשעה שהן קורין מקרא זה צפונה לפני ה', אני זוכר עקדת יצחק בן אברהם. ע"כ.

ה. **רב"ש** (שם אות עג), פת"ע (שם).

ו. **סידור** הרש"ש זיע"א, כה"ח (סי' תקפ"ב ס"ק יג) וכן הוא המנהג בכל עשי"ת.

ז. **כתב** החיד"א בספר חומת אנך (פרשת וילך), שתפילות ר"ה ויוה"כ פ, יצטרכו ליחיד בכל עת. לכך אנו אומרים קבל צלותין ובעותין בעידן עקתין. והביאו רבינו חיים פלאג"י (מועד לכל חי סי' יג). והביא עוד מס' ליקוטי יקרים, ועוד צריך אני לעורר בענין התפילות של ר"ה ויוה"כ פ, שהעולם אומרים אותם באמת בהתעוררות גדול. אך עיקר מגמתם שהם מתעוררים הוא בפיוטים ובתפילות החדשים הנאמרים במחזור, אבל התפילה הסדורה בפסוקי דזמרה והקרבנות וק"ש ותפילה. הם אומרים במרוצה כמו בכל השנה. ואינם יודעים כי זה העיקר וזה התוספת, ואין יקובל התוספת בלתי העיקר. ובדרושים של הרב

לומר בכל יום פרשת העקידה. והטעם במה שקורין בכל יום פרשת העקידה, הוא כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה, וגם להכניע יצרו לעבוד את השי"ת, לעקוד את היצה"ר, להיות לבו של אדם כפוף, כמו שמסר יצחק נפשו. וכמ"ש מרן בב"י שם.

ובזוה"ק אמרו שכביכול הקב"ה אומר למזיקין, ואל תעשה בו [בישראל] מאומה, וכן בפסוק ויעקוד את יצחק, לכיון בה שכמו שאברהם אבינו היה איש החסד ועקד את יצחק, שהוא בבחינת דין וגבורה, כך הקב"ה יעקוד את הדינים והגבורות. ובבראשית רבה אמרו, אמר אברהם להקב"ה, יהי רצון מלפניך, שבשעה שיהיו בני יצחק באין לידי עבירות ומעשים רעים תהיה נזכר להם העקידה, ותתמלא עליהם רחמים וכו'. ע"כ.

ומרן החיד"א בצפורן שמיר (סי' כ') כתב, דטוב לומר פרשת העקדה, כי טוב וסלח, כדכתב ז"ל דאם שב בתשובה בכונת אמירת העקדה יכופר עונו.

ובב"י (או"ח סי' א) הביא מהר"י בר יקר, שטוב

ח. בשעת הוצאת ס"ת יעמוד ויקרא ג"פ י"ג מידות, ואח"כ יאמר, רבש"ע מלא כל משאלותי לטובה ומחול כל עונותיו והפק רצוני ותן שאלתי לי ולבני ביתי לטובה, ותן לי חיים טובים וארוכים בכבוד ובמנוחה ביראתך ובתורתך בשלוח בהשקט ובטחה, ופדני מכל צרה ויגון ומות ומכל שעות רעות המתפשטות ויוצאות לעולם והבוטח בה' חסד יסובבנהו אכ"ר. ויאמר ואני תפילתי ג"פ וכן יאמר שאלתו ג"פ. ואח"כ יאמר ג"פ כ"ד שמות היוצאים מכ"ד ספרי הקודש וזו נוסחה י"פ ע"נ י"ע בשורק פ"נ בקמץ וכו' [ח].

ט. בשעת פתיחת ההיכל יאמר שתיים עשרה פעמים פסוק "לעולם הוי"ה דברך נצב בשמים", וצריך לכוין באלו האותיות של השם ובניקודו, ניקוד דברך, ויכוין באמרו י"ב פעמים, כנגד י"ב פרצופים, והכוונה היא מלמטה למעלה עד ע"י, ויכוין להתפלל לא"ס ב"ה המלוכש בהם, שיניח גזירותיו הקשות והרעות בשמים, ולא יוריד לארץ שום גזירה רעה, רק גזירות טובות, וזהו דברך נצב בשמים. וצריך שיזכיר את השם כאלו הוא כתוב לפניו בכתובה אשורית אותיות גדולות וכו', ואחר שישלים י"ב פעמים יאמר יה"ר וכו' [ט].

י. קוראים בס"ת ה' גברי בפרשת וירא "וה' פקד את שרה" וכו', ואם חל בשבת קוראים שבעה [י]. וביום השני קוראים "ויהי אחר הדברים האלה" וכו', ואחר הקריאה אומר החזן קדיש לעילא, והמפטיר קורא בספר שני בפרשת פנחס "ובחודש השביעי" וקדיש לעילא, וההפטרה דיום א' בשמואל א' ויהי איש אחד וכו', ודיום שני בירמיה ל"א "כה אמר ה'" וכו' [יא].

עיונים והארות

- ח. **פע"ח** (דף קכח ע"ג).
 ט. **סידור** הרש"ש זיע"א.
 י. **שו"ע** (סי' תקפ"ד סעי' ב) והטעם לפי שבר"ה נפקדו שרה, רחל וחנה.
 יא. **שו"ע** (סי' תר"א סעי' א) והטעם כדי לזכור עקדת יצחק בר"ה.
- רבי בער יש דרוש ארוך בזה. וכן היה מנהג הקדוש מוהר"ר מנחם ז"ל, שעשה העיקר עיקר, ובפרט ביום נורא כזה שצריך לשום נפשו בכפו ובכונת התיבות והאותיות, ובזה מעלים התפלות הפסולות של כל השנה. עכ"ל. ומ"ש שמעלים התפלות של כל השנה, ראה כיו"ב בחמ"י לגבי תפילת מנחה של ר"ה, שיכוין להעלות שאר תפלות מנחות שנפסלו מחסרון כונה.

יא. בתפילת מוסף בכתר בתיבת "איה" יכוין בשם יָהּ בקיבוץ וקמץ, והם בגימ' מ"ו, וישאל אחת משלש בקשות שהן: השגה בחכמה, או בנים תלמידי חכמים, או עושר מופלג לעבודתו יתברך ייב.

יב. כשאומר במוסף ר"ה פסוק ה' צבאות יגן עליהם וכו' יעשה תנועה של סוף פסוק כי זהו פסוק בזכריה וזה סיומו, אבל מש"כ אח"ז ה' צבאות יגן עליהם וכו' זהו בקשה, וכשאומר "ואתם הדבקים" וכו', כשיגיע לאות ת' של תכתבנו ידלג תיבת היום דאין להחזיק עצמו כצדיקים גמורים שנכתבים בר"ה ונזכר בלבוש ז"ל, ויזהר לומר "ותכתבנו ברחמיך לחיים טובים" בשביל הראשי תיבות שלא תהיה תל"ט וכן באות ה' יאמר "היום תפקדנו ברחמיך לחיים טובים".

יג. אחר החזרה אומר הש"ץ קדיש לעילא, ותוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת פעם אחת, ואח"כ אומר הש"ץ תענו ותעתרו וכו' תתקבל צלותא וכו', ואחר הקדיש אומרים כל ישראל וכו' אין כאלהינו וכו' ופטום הקטורת תנא דבי אליהו וכו', וקדיש על ישראל וברכו ותוקעים תרועה גדולה, ואח"כ אומרים עלינו לשבח וכו' [יג].

יד. אין ישנים ביום ר"ה, וצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום, וההולך בטל כישן דמי [יד].

עיונים והארות

פירושו שישאל שיתנו לו א' מג' שאלות שירצה לשאול ולא יותר ובהכרח יענו ויתנו לו א' מהם. גם יכוין לשם י"ה בקיבוץ וקמץ אשר הם ד' יודין ופתח שהם בגי' מ"ו וזה יכוין בב' אותיות י"ה הרמוזים במלת איה ולא ידעתי אם זה כתבו מורי ז"ל בתחילת ימיו אשר עדיין לא נכנס בפרדס החכמה אלא העתיק זה מספרים אחרים ולזה דעתי נוטה. עכ"ל.

יג. סידור הרש"ש (ח"ז דף פ' ע"א).

יד. כתב הרמ"א (סי' תקפ"ג סעי' ב) וז"ל: וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה, ומנהג נכון הוא. ע"כ. משום דאיתא בירושלמי מאן

יב. שעה"כ (דף ק ע"ב) וז"ל: גם זה מצאתי בחזרת מוסף ש"ץ ביוה"כ כתוב מבחוץ מכנגד איה מקום כבודו עשוי סימן על תיבת איה כזה ומבחוץ כתוב וז"ל יר"מ אבינו שבשמים שתמלא את שאלתי ובקשתי כו' ולא מצאתי יותר מאלו התיבות הנזכר פה ובמחזור שלו אחר מצאתי כתי' עצמו שמסיים בנוסח זה שתמלא את שאלתי ובקשתי בשם י"פ ע"נ ה"ת כסדר שכתבתי לעיל גם זה מצאתי בספר המחזור של מורי ז"ל ממנהג אשכנזי בתפילה יום הכפורים וז"ל ביוה"כ בשעה שהש"ץ אומר איה מקום כבודו ישאל א' מג' שאלות שירצה לשאול ויאמר בשם יה והם קיבוץ קמץ והם בגי' מ"ו ונלע"ד

טו. יש נוהגים לגמור כל התהילים [טו]. ויש נוהגין ללמוד התהילים בכנופיה משום דבכל עשרה שכינתא שריא ובלתי הפסק דיבור מתחלה ועד סוף, ואחר כך לומדים אדרא רבא וביום שני אדרא זוטא [טז].

עיונים והארות

שראיתי למורי ז"ל שאחר חצי היום שכב על מטתו וישן עכ"ל. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער כ"ד סוף פרק ג'). והביא דבריו מגן אברהם (ס"ק ו'). וכה"ח (ס"ק ל"ו).

והרב שמן ששון (חלק ג') על שער הכוונות (בריש דרושי ראש השנה אות יו"ד) כתב שאין זה אלא עד חצי היום וכו' נראה שהוא ביום שני אך לא ביום ראשון כלל וכו' יעו"ש. כתב הכה"ח (ס"ק ל"ו) לענ"ד נראה דאין חילוק בין ראשון לשני דכיון דנגמר המשכת המוחין של בחינת אותו היום על ידי התפילות והתקיעות לא יש עוד פחד ויכול לישן. אכן מי שאינו נצרך כל כך לשינה ורוצה להחמיר שלא לישן כלל ביום ראשון הוא היותר נכון.

ובתב הבא"ח (פר' נצבים אות י"א) אין ישנים ביום ר"ה, וצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום.

והב"ח (סי' תקצ"ז אות א') הביא שהר"ם היה ישן בראש השנה. וסמך עליו המ"ב (ס"ק ט') בשם החיי אדם (כלל קל"א סעי' י"א) דאם ראשו כבד עליו ישן מעט אם א"א לו.

טז. חיי אדם (כלל קל"ט סעי' י"א) מ"ב סי' תקפ"ג ס"ק ט') כה"ח (ס"ק ל"ח).

טז. כה"ח (שם).

דדמיך בריש שתא דמיך מזליה. (מ"ב ס"ק ט'). ופירש הערוך דמיך שהוא לשון שכיבה. ובספר נוהג כצאן יוסף (ראש השנה אות ט"ז עמוד ע"ר) כתב לפיכך נוהגין שלא לישן בר"ה דמזלו ישן ואינו יכול ללמד סניגור בשבילו. ועוד שכשישן נשמתו עולה למעלה ופן אולי יתחייב בדין ויתעכב שם.

כתב בספר אבן שועיב (דרשה לר"ה פט ע"ג) בשם הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ג ה"ד) כי בתקיעת שופר יש רמז לדין כמו עורו ישנים מתרדמתכם רצונו לומר כי השעה צריכה הערה כמו שנאמר (עמוס ג ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו מכאן כתוב בירושלמי שאסור לאדם לישן בראש השנה כדאמר התם איך בר נש דדמיך בריש שתא ועוסקים בדיניה ועוד יש לומר כי הוא מורה עצלות כדכתיב (יונה א ו) מה לך נרדם וגו' עכ"ל. (ב"ח סי' תקצ"ז)

ובתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף צ' ע"א) וז"ל, ענין השינה בראש השנה נלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל שאין לישן ביום ראש השנה לפי שזעיר אנפין הוא ישן למעלה (ר"ל כי בחינת הסתלקות המוחין נקרא שינה בלשון המקובלים כנודע) עד שמתעורר על ידי תקיעת שופר וכו', האמנם נלע"ד ששמעתי גם כן ממורי ז"ל שאין זה אלא עד חצי היום ומאז ואילך יכולין לישן כי כבר נתעורר זעיר אנפין (ר"ל על ידי המשכת המוחין דהיינו אורות של בחינת היום) על ידי התקיעות דמיושב ומוסף, ואני זוכר

סדר התשליך

א. המנהג שנהגו לילך ביום א' דראש השנה מעט קודם שקיעת החמה, אצל הים הגדול או אצל מעיין או שאר מים חיים, וקורין אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה ואין,

עיונים והארות

יוצרי ועל צווי אבי, חזר ואמר לאביו אבי ראה מה אומר לי זה, א"ל אל תשגיח עליו שאינו בא אלא ליעף לנו, מיד ויאמר יצחק וגו', ביום השלישי וכי מאחר שהדרך קרובה למה נתעכב שלשת ימים כיון שראה שלא קבלו ממנו הלך ונעשה לפניו נהר גדול, מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו, אמר לנעריו בואו אחרי ירדו אחרי, כיון שהגיע עד חצי הנהר הגיע המים עד צוארו באותה שעה תלה אברהם עינו לשמים. ואמר לפניו רבש"ע בחרתני והוריתני ונגלית לי ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד על ידך יודע שמי בעולמי והעלה יצחק בנך לפני לעולה ולא עכבתי והריני עוסק בצוויך ועכשיו באו מים עד נפש אם אני או יצחק בני טובע מי יקיים מאמריך על מי יתייחד שמך, א"ל הקדוש ברוך הוא חיך שעל ידך יתייחד שמי בעולם, מיד גער הקדוש ברוך הוא את המעיין ויבש הנהר ועמדו ביבשה, מה עשה השטן אמר לאברהם ואלי דבר יגונב וגו' (איוב ד, יב) כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר ליה כך ענשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו, מיד וירא את המקום מרחוק, והיאך נראה מרחוק מלמד שמתחלה היה מקום עמוק כיון שאמר הקדוש ברוך הוא לשרות שכינתו עליו ולעשות מקדש אמר אין דרך מלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה ומעלה ומיופה ונראה לכל, מיד רמז הקדוש ברוך הוא יתברך לסביבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה, לפיכך נקרא הר המוריה שמירתו של

א. כ"כ בשעה"כ (דף צ ע"ב) ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום א' דראש השנה אחר תפלת המנחה מעט קודם שקיעת החמה, אצל הים הגדול או אצל מעיין או שאר מים חיים, וקורין אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה, ויותר טוב אם יהיה מחוץ לעיר ויעמוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין, ויקרא שם ג"פ של מי א-ל-ל כמוך וכו' תתן אמת ליעקב וכו' שבסוף מיכה המורשת.

ומקור הדברים מהא דמובא במדרש תנחומא פרשת וירא (סוף סי' כב) וז"ל: ויקח את שני נעריו עמו. אמר, עד שאקרבנו ישמרו הם את הכלים קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן א"ל לאן אתה הולך, א"ל להתפלל, א"ל ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו, א"ל שמה נשהה יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל, א"ל זקן לא שם הייתי כשאמר לך הקדוש ברוך הוא קח את בנך וזקן כמוך ילך ויאבד בן שנתן לו למאה שנה לא שמעת המשל מה שהיה בידו אבדו ומבקש מאחרים וא"ת יהיה לך בן אחר תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין, א"ל לא משטין היה אלא הקדוש ברוך הוא יתברך היה לא אשמע ממך, הלך מעליו ונדמה לבחור ועמד על ימינו של יצחק א"ל לאן אתה הולך, א"ל ללמוד תורה, א"ל בחיך או במיתתך, א"ל וכי יש אדם שילמוד אחר מיתתו, א"ל עלוב בר עלובה כמה תעניות נתענית אמן עד שלא נולדת והזקן הוא השתטה והוא הולך לשחטך, אמר אעפ"כ לא אעבור על דעת

ויותר טוב אם יהיה מחוץ לעיר ויעמוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין^{וב}, ויקרא שם ג"פ של מי א-ל כמוך וכו' תתן אמת ליעקב וכו' שבסוף מיכה המורשתי^ג. וכן מנהג ק"ק בית אל יכב"ץ.

ב. המנהג לכפול פסוקי מי אל כמוך ג"פ, וכשאומרים "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" מנערים שולי הגלימה או בגד העליון ע"ג הבור או ע"ג המעיין^ד.

עיונים והארות

מכילין דרחמי וכו' ומנהג טוב לומר אותם אחר מנחה קודם שקיעת החמה עכ"ל.

ב. ויש שנהגו לילך לנהר שיש בו דגים בדוקא ובטעם הדבר כתב הרב כתר שם טוב גאגין בהלכות ראש השנה (דף 206) וז"ל: משום זה הולכים אל הנהר שיש בו דגים ויש נותנין טעם כי לדגים אין גבינים ועיניהם פקוחות תמיד, כל זה כדי להתעורר עין פקחא דלעילא וכשם שדגים חיים נאחזים במצודה כך אנו נאחזים במצודת המות והדין ומתוך כך נהרהר בתשובה עכ"ל. ובדרכי משה (שם) כתב שהוא לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים

ג. וצריך שתכוין בפירוש המילות איך נרמזים בהם מספר הי"ג תיקוני דיקנא כנודע, ובאדר"נ נתבאר על סדר ה' ה' אל רחום וחנן וכו' ואלו הן מי אל כמוך א' נושא עוון ב', ועובר על פשע ג', לשארית נחלתו ד', לא החזיק לעד אפו ה', כי חפץ חסד הוא ו', ישוב ירחמינו ז', יכבוש עוונותינו ח', ותשליך במצולות ים כל חטאתם ט', תתן אמת ליעקב י', חסד לאברהם יא', אשר נשבעת לאבותינו יב', מימי קדם יג'. וכשאומר "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" תכוין שיושלכו כל חטאתיך ועוונותיך, וגם המקטרג העליון יושלך במצולות הים העליון כן לסיבה זו הוצרך לאמרו על הים או על המים חיים (שעה"כ דף צ' ע"ב).

ד. והוא ע"פ מה דאיתא בזוהר באתערותא דלתתא יהיה אתערותא לעילא וכשם שמנער

הקדוש ברוך הוא יתברך נעשה הר.

ולבן נהגו לעשות תשליך ביום ר"ה כדי להזכיר העקדה שהייתה ביום ראש השנה.

ובכ"ב הדרכי משה (סי' תקפג אות ב) בשם המהרי"ל שנהגו לילך אל הנהר ולומר תשוב תרחמינו וגו' זכר לעקידה שעבר אברהם במים עד צוארו ואמר הושיעה ה' כי באו מים עד נפש. והובא ברמ"א (שם סעי' ב').

והרמ"א בספר תורת העולה (ח"ג פרק כ"ו) כתב ומנהג ישראל תורה היא במה שהולכים אל המים ואומרים תשליך במצולות ים וגו' להיות כי אין מצולת ים ניכר ענין בריאת העולם שהוא התהום וכו' והוא אשר חידש העולם כרצונו לתכלית ישוב הארץ וכו' לכך אנו הולכין על המים בראש השנה שהוא יום הדין לשום כל אחד על נפשו ענין בריאת העולם וכו' ומתחרט על ידי זה על כל עוונותיו וחטאים נמחלים וכו' ויש רמז לזה בזוה"ק פרשת אמור (דף ק"א) דאתחפי ההוא חטאה דהאי זכאה באינון דאיקרון במצולת ים כדאיתא אומר ותשליך במצולות ים כל חטאתם.

ויש שמצאו רמז לזה ממה שכתוב (נחמיה ח, א) "ויאספו כל העם כאיש אחד על הרחוב לפני שער המים" ואסיפה זו היתה ביום ראש השנה ככתוב שם (פסוק ב) "ויביא עזרא הכהן את התורה וכו' ביום אחד לחודש השביעי" עכ"ל.

ובפע"ח (דף קמא ע"א) הוסיף שאומרים י"ג

- ג. מנהג עיר קדשינו ירושלים ת"ו שאין בה מעיינות (בתוך העיר) שעושין תשליך על שפת הבור שהוא מקוה מים, ולפעמים אף שאין מים בבורות שכבר נגמרו, מנהג חסידי בית-אל יכב"ץ אשר בתוך העיר לעשות על שפת הבור אעפ"י שאין בו מים, והוא כיון שאינו אלא רמז בעלמא דעיקר הכוונה הוא אל ים העליון כנזכר [הו].
- ד. עושין סדר התשליך אפילו אם חל ר"ה בשבת, אלא שיזהר שלא לטלטל המחזור ושאר דברים במקום שאין עירוב כהלכתו [ו].

עיונים והארות

עמוד מ"ג). ובילקוי (ימים נוראים מהדורת תשע"ה עמוד ש"ג).

ו. דעת קיצור השל"ה (מסכת ראש השנה) והברכ"י (סי' תקפ"ג ס"ק ו') דלא יעשה תשליך בשבת, אלא ביום השני אחר תפילת המנחה, ואף שדעת המקובל מה"ר יוסף אירגאס לעשות תשליך בשבת, כתב בספרו יוסף אומץ (סי' טו"ב אות ג') דשב ואל תעשה עדיף.

וב"ב הפמ"ג (סי' תקפ"ג מש"ז ס"ק ג') והביאו המ"ב (שם ס"ק ח') ובקצת מקומות ראיתי כשחל יום א' בשבת הולכין בשני לנהר. ואפשר מפני שהנהר חוץ לעיר ומשום הוצאה שנושאין ספרים וכדומה לכך הולכין ביום ב'.

אולם דעת מהרי"ל (בדרשותיו בתשובה סי' קל"ו) ושו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ב). והמטה אפרים (סי' תקצ"ח ס"ק ה') והבא"ח (פר' נצבים אות י"ב) שיש לעשות התשליך בשבת.

ובתב הכה"ח (סי' תקפ"ג ס"ק ל"א) בשם ספר פרי האדמה (חלק ד' דף ג' ע"ג) שכתב דגם לדעת קיצור השל"ה נכון לעשות בשבת, דלא קאמר אלא משום שמא יבואו ח"ו לידי חילול שבת, והיינו במקומם שיוצאים חוץ לעיר ובשבת איכא איסור הוצאה ואי אפשר שלא ישלכו, אבל בירושלים ת"ו שעושין בתוך החומה

בגדיו למטה על המעיין או על הבור, כך יתנער הקלי' לעילא משורש נשמתו, ויושלכו למצולות ים העליון ששם ס"מ ונחש כנודע. (כה"ח סי' תקפ"ג ס"ק ל').

ובסידור אהלי יעקב (דף קמט:) הביא סמך מן המקרא (נחמיה ה, יג) גם חצני (בגדי, רש"י) נערתו ואמרת ככה יעזר האלהים וכו'. (וכ"כ בשו"ת תורה לשמה ס"ס לא. וע"ע בס' מטה משה סי' תתכ). ורבים נוהגים לקרוא התפלה שתיקן מרן החיד"א בספר צפורן שמיר (סי' יב) לאומרה עם התשליך, כאשר השבח השביח הגר"ח פלאגי במועד לכל חי (סי' יג אות ע) את אמירתה שמביאה להתעוררות בתשובה. ילקו"י מועדים. (עמוד לה)

ה. כה"ח (שם), וכן מנהגינו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ מזמן מו"ר המקובל האלהי הגר"מ שרעבי זצוק"ל לעשות תשליך אחר תפילת מנחה, ויוצאים מבית הכנסת בכנופיא כל הקהל לאחד מחצרות הבתים הסמוכים להישיבה שיש בהם בור מים, ופותחים מכסה הבור ועושים סמוך אליו התשליך.

ובמקום שאין באר וכדו' טוב שיעשו ליד ברז מים פתוח כיון שהוא מחובר והוי ניצוק למים רבים. וכמו שכתב האול"צ (ח"ד

- ה. אם נאנס ולא עשה התשליך ביום הראשון יעשה ביום השני אחר מוסף [ז].
- ו. הנשים אינן צריכות ללכת ל"תשליך", ושב ואל תעשה עדיף, כדי למנוע תערובת של אנשים ונשים יחדיו [ח].

עיונים והארות

שיעשהו אחר תפילת מוסף, אחר כל התקיעות כולם, כי רק ביום ראשון איכא טעמא לעשותו בשעה י"ב מן היום.

ח. כ"ב בילקו"י (ימים נוראים מהדורה תשע"ה עמוד ש'). והביא בשם קצה המטה (סי' תקצח ס"ק ז). וז"ל שם (בשם זכרון אברהם): ונ"ל דלקטנים ונשים אין חיוב לילך על הנהר רק מכח המנהג עוקרים הרים ע"ז וכו', ומ"מ מה שנשתרבו המנהג שהנשים הולכות אז ג"כ בבת אחת לתשליך, הוא בודאי מנהג בורות, כי באים ע"י זה לערבוביא האנשים עם נשים, וכבר כתב בהקדמת ספר צבי לצדיק, שהגאון בעל חכם צבי ז"ל ציוה בפירוש לבנותיו להיות נמנעות בר"ה מלילך לתשליך, ובודאי מטעם הנ"ל. ושמעתי ללמד קצת זכות דאולי אימת הדין מועיל גם בר"ה, עיין באו"ח (סי' רעה סעיף ח) ובערך לחם שם. אולם בעוה"ר אוי לעינים שכך רואות ביום הקדוש הזה, שנעשה להם תשליך כמו טיול לגנות ופרדסים והוא ממעשה שטן ר"ל וכו', ע"ש. ודבר זה מוטל על פרנסי העיר ומנהיגיה להשגיח ע"ז, וכל מי שאפשר בידו למחות וכו'.

ובספר אשרי האיש (ח"ג עמ' פו) כתב, שגם הנשים חייבות באמירת התשליך, וימצאו להם מקום צנוע לאומרו. ע"כ. [אלא שלא היה לו לתפוס לשון חייבות בדבר שהוא מנהג].

אדרבא יום ראשון עדיף וגם כשחל בשבת יעו"ש. וכן כתב הרוח חיים (אות ו'). וכן נמצא כתוב בכת"י הרב מוהר"י ענתבי ז"ל בשם רבינו הרש"ש ז"ל (בא"ח שם אות י"ב). וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל שעושין תשליך ביום ראשון דראש השנה אף כשחל בשבת.

ורק יזהר שלא יוציא שום דבר מחוץ לעירוב. ואף אם חל בחול והולכים לנהר שיש בו דגים לא יקחו עמהם פת או דבר אחר לזרוק לדגים. (מטה אפרים שם. מו"ר מופת הדור שו"ת יביא אומר ח"ד חאו"ח סי' מז).

ז. בא"ח (שם אות י"ב). בשם שו"ת תורה לשמה (סימן קמה) דשפיר מצי לעשות ביום שני היכא דנאנס, וגם אם נאנס ביום שני יעשה ביום שלישי, יען כי הארת י"ג מכילן דרחמי אשר בכוחם אנחנו עושין הסדר הזה, הם מתגלים בימים אלו של עשרת ימי תשובה. ולכן יש לנו כח לעשות סדר התשליך, וכמ"ש בספרא דצניעותא (דף קע"ז בפרקא דנתיינא) וז"ל: בזמנא דמטא תשרי בירחא שביעאה משתכחי אלין תליסר בעלמא עלאה, ומתפתחי תליסר תרעי דרחמי בההוא זמנא, דרשו ה' בהמצאו כתיב. ע"ש. נמצא כי בעשרת ימי תשובה משפיעים י"ג תיקוני דיקנא בעולם האצילות, ועי"כ כתיב בהו דרשו ה' בהמצאו, שאפילו היחיד השב בתשובה מתקבל ברצון כמו הציבור. מיהו ביום שני נראה

הלכות ומנהגי עשרת ימי תשובה

- א. מתענים למחרת ר"ה והוא תענית ציבור. והוא הנקרא צום גדליה^[א].
- ב. בעשיית אומר המלך הקדוש, המלך המשפט, לפי שהקב"ה יושב על כסא דין בימים אלו, ובשבת שבינתיים, בערבית, יאמר בברכת מעין שבע המלך הקדוש^[ב].
- ג. אם טעה וחתם "האל הקדוש", ובתוך כדי דיבור (שלום עליך רבי) נזכר, ואמר "המלך הקדוש", יצא. ואם לא נזכר אלא אחר שיעור זה, חוזר לראש התפלה, כי שלשת הברכות הראשונות כולן ברכות השבח הן, ונידונות כברכה אחת, הילכך הטועה באחת מהן, דינו לחזור לראש התפלה. וכן אם "נסתפק" בתפלתו אם אמר המלך הקדוש, או האל הקדוש, צריך לחזור לראש התפלה^[ג]. ואם נסתפק וסיים תפלתו

עיונים והארות

הגבורות והתגבורות שם לכן כשחל יום שלישי בשבת נדחה תענית צום גדליה ליום רביעי.

ב. **שו"ע** (סי' תקפב סעי' א-ג). ובגמ' ברכות (יב:) אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב, כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ פ, שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ופירש רש"י, המלך הקדוש, לפי שבימים אלה הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם. ע"כ.

ג. **ובן** פסק מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים הלכות עשרת ימי תשובה הלכה ג). ומו"ר האור לציון (פ"ו תשובה א) והוא מדברי השו"ע (סי' תקפב סעי' א-ב).

אולם במטה יהודה (שם) כתב, דהיינו דוקא בלא התחיל ברכה אחרת, אבל אם התחיל, אפילו נזכר בתוך כדי דיבור חוזר לראש. והביאו בשערי תשובה (שם), ובמ"ב (שם ס"ק ז), ועל כן אם אמר תיבת אתה של אתה חונן או אתה בחרתנו או אתה קדשת ונזכר, חוזר לראש.

א. **בגמ'** ר"ה (יח:) רבי עקיבא היה דורש, "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה... צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם (מי שהפקידו נבוכדנצר על דלת העם שנשארו בירושלים שלא חשש מהם נבוכדנצר שימרדו בו ובכך נכבתה הגחלת שארית פליטת ישראל שנשארו בארץ אחר החורבן בהמ"ק הראשון) ומי הרגו, ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. והובא בטור ונפסק ברמ"א (סי' תקמט ותרב). וכתב רבנו ירוחם שבר"ה נהרג, ומפני שאין מתענים בחג נדחה תעניתו ליום חול. וכן הוא בכה"ח (שם ס"ק א).

והרב האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צב ע"ב וע"ג). וזל"ש: ונמצא כי ביום הג' מתקבצות כל הגבורות שם בבניה שלה, והדינים גוברים, ותקיעת שופר כדי למתקן אין בו כשני ימים הראשונים, ולכן בו ביום נהרג גדליה בן אחיקם ולהיות כי גם בדעת שבה יש בה ג"כ קיבוץ

ואינו עוסק בתפלה אינו חוזר, ואם רוצה להחמיר יחזור על תנאי נדבה [ד].

ד. שליח ציבור שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש, חוזר לראש התפילה. ויחזרו לומר קדושה, [ולא לתחילת ברכת אתה קדוש], וכדין יחיד שטעה [ה]. אמנם

עיונים והארות

כהוגן אלא ששהה בין הברכה להנאה בשתיקה בלבד, הילכך אין השתייה מפסקת, ורשאי ליהנות על סמך הברכה שבירך, אבל כאן ששינה את חתימת הברכה ממטבע שטבעו חכמים באומרו האל הקדוש, כיון ששהה שיעור כדי דיבור אין אמירת "המלך הקדוש" מתחברת ומצטרפת להזכרת השם של חתימת הברכה, ואי אפשר עוד לתקן את אשר עיות, ורק כשחזר בו בתוך כ"ד ואמר המלך הקדוש חזי לאצטרופי עם הזכרת השם, ואמירת "האל הקדוש" באמצע, הוי כתוספת שבח בלבד. ולפ"ז מה שהביא הכה"ח מההיא דסימן ר"ו לענין נידון דידן, לא קרב זה אל זה, ורב המרחק ביניהם הרחק כמטחוי קשת, וחלילה לסמוך על דברי הכף החיים בזה, היפך פסק מרן. וכן כתב מו"ר האור לציון (שם).

ד. מו"ר האור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ב).

ה. בשו"ע (סימן קכו סעי' ג) כתב, כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל, שליח ציבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו, כשמתפלל בקול רם, חוץ משחרית של ראש חודש, שאם שכח שליח ציבור ולא הזכיר יעלה ויבוא עד שהשלים תפילתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הציבור, שהרי תפילת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש. ע"כ. מבואר בדברי מרן, שדין שליח ציבור שטעה, כדין היחיד לענין חזרה. וא"כ כיון שיחיד שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש חוזר לראש, וכמו שנתבאר לעיל, הוא הדין בשליח ציבור שטעה. וכן מבואר בשו"ע (שם סעי' ד), ששליח ציבור שטעה בג' ראשונות חוזר לראש, ע"ש.

ובכה"ח (שם אות ט) הביא דברי המטה יהודה וציין לעיין בהא דכתב בס"י כו (אות טז) ובס"י תפז (אות יב). וכתב מו"ר הגרב"צ זצוק"ל באול"צ (ח"ד פ"ו בביאורים לתשובה א) שכוונתו לדברי המג"א (בס"י רו ס"ק ד), שכתב דבדיעבד אם הפסיק בשתיקה בין ברכת המצוה לעשייתה או בין ברכה לאכילה, אפילו הפסיק יותר מכדי דיבור, אינו חוזר, וכמו שפסק הרד"א ודלא כהב"י בשם שבלי הלקט, ושכ"כ האחרונים. ובסימן תפז (אות יב) כתב הכה"ח, שאף שיש לחלק בין נידון זה שהפסיק בשתיקה בלבד, לבין הטועה וחתם בתפילת יו"ט מקדש השבת במקום מקדש ישראל והזמנים ונזכר לאחר כדי דיבור, שבנידון זה אמר שלא כהוגן, ולכן ביותר מכדי דיבור לא מהני לתקן ולא דמי למפסיק בשתיקה בלבד, וכמו שכתב כן במ"ב (שם ס"ק ד) ובשעה"צ (שם אות ב). ומכל מקום כתב, שיש לצרף לסניף את דעת הסוברים שאם סיים מקדש השבת יצא, ושעל כן אינו חוזר אף בנזכר לאחר כדי דיבור, וא"כ הוא הדין בנידון דידן, כיון שיש ראשונים הסוברים שאם טעה ואמר האל הקדוש אינו חוזר, יש מקום לצרף סברא הנ"ל לנידון הפסיק בשתיקה, ולכן בדיעבד אפילו אם שהה יותר מכדי דיבור לאחר שאמר האל הקדוש, יכול לומר המלך הקדוש, כל זמן שלא התחיל בברכה שאחריה, ומשום סב"ל.

ומו"ר מופת הדור (שם בביאורים) דחה את הכה"ח וז"ל: ותמיהני עליו שבא לחלוק על פסק מרן בלי כל יסוד כלל, דהא לא דמי למ"ש בס"י ר"ו, דשאני התם שהברכה היתה

מו"ר מופת הדור פסק שחוזר לתחלת ברכת אתה קדוש ואינו חוזר לראש התפילה.^ו

ה. שליח ציבור שטעה בשבת שובה בברכת מעין שבע, ואמר האל הקדוש שאין כמוהו, במקום המלך הקדוש שאין כמוהו, אם עדיין לא סיים את הברכה, חוזר לומר המלך הקדוש שאין כמוהו, אבל אם כבר סיים, לא יחזור.^ז

ו. טעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, ונזכר לאחר כדי דיבור או לאחר שהתחיל ברכת המינים, נחלקו הפוסקים בזה. ועל כן דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד,

עיונים והארות

השבת, חוזר לראש. והביא דבריו באליה רבה (שם ס"ק ב). וכ"כ במט"י (שם). ע"ש.

אולם דעת הפר"ח (שם) והגינת ורדים בספר גן המלך (אות קמט) ועוד אחרונים, דאין מחזירין אותו אם כבר בירך, מכיון שלא תיקנו ברכת מעין שבע אלא משום סכנה.

והנה החיד"א במחזיק ברכה (שם אות ג) כתב, שכל הרבנים הנזכרים כתבו על פי הפשט, אמנם לפי מש"כ רבנו האריז"ל דברכת מעין שבע חובה היא, וא"כ בהגלות נגלות אמרי קדוש האריז"ל דחובה היא, וגם רז"ל כיוונו לסוד הדבר אלא שהיו נותנים טעם לפי הפשט, נראה דחוזר לומר ברכת מעין שבע וכהוראת הכנה"ג והמטה יהודה, ע"ש בדבריו. וכן פסק בבא"ח (פר' נצבים אות יח) שאעפ"י שיש חולקים בברכה מעין שבע, לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד סברת רבנו האריז"ל דסבר ברכה מעין שבע הוא במקום חזרה.

אולם דעת מו"ר מופת הדור (בחזו"ע הלכות סדר ליל ראש השנה הלכה ט) דאם חתם הברכה שוב אינו חוזר שכתב וז"ל: ליל ראש השנה שחל בשבת, אחר תפלת העמידה, אומר השליח ציבור ברכה מעין שבע. ובמקום האל הקדוש שאין כמוהו, יאמר המלך הקדוש שאין כמוהו. ואם טעה ואמר האל הקדוש, והזכירוהו

וב"פ הבא"ח (ש"א פר' נצבים אות יח) וז"ל: מן ר"ה עד יוה"כ אומרים "המלך הקדוש", ואם אמר האל הקדוש או שהוא מסופק חוזר לראש התפלה, ואם אמר האל הקדוש ותכף נזכר וסיים המלך הקדוש וכך היתה אמירתו "האל הקדוש המלך הקדוש" יצא. ואם הש"ץ טעה בחזרה ג"כ חוזר לראש, וחוזר ואומר קדושה, וכן בברכה מעין שבע נמי הדין כן, ואף על פי שיש חולקין בברכה מעין שבע לא אמרינן סב"ל נגד סברת רבנו האריז"ל, דסבר ברכה מעין שבע היא במקום חזרה וכמ"ש בסה"ק מקבציאל. עכ"ל. וכ"פ במועד לכל חי (סי' יג אות כח). ומו"ר הכה"ח (סי' תקפב ס"ק ח). וכ"פ מו"ר האור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ג') וז"ל: אף שליח ציבור שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש חוזר לראש התפילה, ויחזרו לומר קדושה, ולא לתחילת ברכת אתה קדוש, וכדין יחיד שטעה.

ו. **חזון** עובדיה (שם הלכה ה). ועי"ש בביאורים.
ז. **בשו"ע** (סי' תקפב סעי' ג) כתב, בשבת בינתיים ערבית יאמר בברכת מעין שבע המלך הקדוש. וכתב בשיירי כנה"ג (שם בהגב"י אות ה), שאם טעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש, אם לא חתם הברכה, חוזר להמלך הקדוש שאין כמוהו, ואם כבר חתם מקדש

ואיך שינהג יש לו על מה לסמוך וכו'.

ז. וכן תקנו הגאונים להוסיף ד' ההוספות בתפילת שמו"ע והם, א. בברכה ראשונה קודם מלך עוזר, אומר זכרנו לחיים וכו'. ב. בברכה שניה קודם ונאמן אתה וכו'.

עיונים והארות

פסקו הפר"ח והמטה יהודה והברכ"י (סי' תקפב) שצריך לחזור. וכן כתבו המאמר מרדכי והחסד לאלפים (שם). וכן דעת הגר"ח פלאג' בספר מועד לכל חי (סי' יג אות כח) והשד"ח בשו"ת אור לי (סי' קט). ואף החיד"א גופיה בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו) כתב שהעושה כדברי מרן לברך אין למחות בידו, (ובברכי יוסף סי' תקפ"ב כתב החיד"א להדיא שהל' כדעת מרן שחזור) על כן היה נראה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ואיך שינהג יש לו על מה לסמוך והרוצה לחזור כדברי מרן יחזור, והרוצה לחוש לחולקים לא יחזור.

אולם דעת מו"ר מופת הדור (שם הלכות עשי"ת הלכה ד) דמי שטעה בתפלה בעשרת ימי תשובה, ובמקום "המלך המשפט" אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אם נזכר לאחר כדי דיבור, או לאחר כמה ברכות, חוזר לברכת השיבה שופטינו, כדי שיחתום המלך המשפט. ומכיון שכן הוא דעת רוב הפוסקים, ומכללם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכן פסק מרן בשלחן ערוך, לא אמרינן בכהאי גוונא ספק ברכות להקל. ועוד שכן פשט המנהג להורות כדברי מרן, שהאומר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, חוזר לברכת השיבה. ואם סיים תפלתו לגמרי, ונזכר שטעה ולא חתם המלך המשפט כדת, חוזר לראש התפלה. ועל צד היותר טוב, נכון שיאמר קודם שיחזור להתפלל: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל הריני מתפלל לשם חובה, ואם ההלכה

באמצע הברכה, חוזר ואומר מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו המלך הקדוש שאין כמוהו. ואם לא נודע לו שטעה עד שסיים כבר מקדש השבת, אינו חוזר, שמחלוקת הפוסקים היא בזה אם צריך לחזור לראש הברכה, וקי"ל ספק ברכות להקל.

ובן דעת מו"ר הגאון הגדול בעל האור לציון (שם תשובה ה), דאם לא סיים הברכה, חוזר לומר המלך הקדוש שאין כמוהו, ואם סיים, לא יחזור.

ה. **בשו"ע** (סי' תקפב סעי' א) כתב מי שטעה בעשרת ימי תשובה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר לראש. והרמ"א שם ציין לדבריו בסי' קיז (סעי' א) שכתב שם, שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט. וכתב הכנה"ג (סי' תקפב בהגב"י אות ב) דכיון דאיכא מחלוקת הפוסקים, ספק ברכות להקל, ולא יחזור. וכן פסק הגר"ח בספר בן איש חי (פר' נצבים אות יט) שאף שדעת מרן לחזור, הרי קי"ל דאמרינן סב"ל אפילו כנגד סברת מרן, ע"ש. והניף ידו ג"כ בספרו רב פעלים (ח"ב חאו"ח סי' כח) וראה גם בכה"ח (סי' קיז ס"ק א).

ודעת מו"ר גאון הדור חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל (הובא באול"צ ח"ד פ"ו תשובה ד ביאורים) כיון שבנידון דידן דעת מרן לחזור, וכן

אומר מי כמוך אב הרחמן וכו'. ג. בברכת מודים קודם ויהללו וכו' אומר וכתוב לחיים טובים. ד. בברכת שים שלום בסופה אומר בספר חיים טו.

ח. אם שכח ולא אמר זכרנו ומי כמוך אינו חוזר, ואיתא בספר "תורה לשמה" בזכרנו כיון שהיא בקשת רחמים אם לא אמרה במקומה יאמר אותה בשומע תפלה, ובשבת ור"ה יאמר אותה קודם שיעקור רגליו, משא"כ מי כמוך אין לה תשלומין דאינה בקשת רחמים. וכן באמירת וכתוב וכו', ובספר וכו', דאם שכח אינו חוזר, אך יאמר אותה קודם שיעקור רגליו דהם בקשת רחמים יו.

ט. בכל עשי"ת אומרים ה' הוא האלהים וכו' שתי פעמים קודם שאומרים ה' מלך ה' מלך וכו' אשר קודם ברוך שאמר יא, וכן אומרים שיר המעלות ממעמקים אחר ברכת ישתבח כי בכל יום מתעוררת אחת מעשרה עומקים הנזכרים בספר יצירה יב.

י. כשיאמר בעמידה וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ יכוין לשם חב"ו היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו, והוא שם משמות ע"ב. וטוב שיאמר יה"ר מלפניך ה' או"א שכל הנשמות של הטיפין וכו' וכמסודר בסידורים, וטוב ליזהר לומר בקשה זו לפחות בימי חול של עשי"ת יג.

עיונים והארות

יא. כ"ב בסידור הכוונות להרש"ש ז"ל, וע"ש שכתב טעם בסוד. כה"ח (סי' תקפב ס"ק יג).

יב. **שעה"כ** (דף צ ע"א). דב"ש (אות עט).

יג. **עוד** יוסף חי (פר' בשלח אות י). עוד כתב שם (אות יג) בשם רבנו המהר"ח ז"ל, בברכה של שמע קולנו ראוי מאד אל האדם שבאמרו תפלת הלחש יאמר וידוי בשומע תפילה וכו' וז"ל ש: גם ראוי לשאול על מזונותיו בברכת שומע תפלה וכו' וזה נוסח הוידוי של שומע תפלה הכתוב בסידור רבנו הרש"ש ז"ל וכו' אנא ה' חטאנו עוינו ופשענו וכו' וכו' עכ"ל, ונראה לי בס"ד דאין לומר נוסח זה שהוא ארוך בכל יום

היא שאני פטור מלהתפלל שנית, תהא תפלתי זו תפלת נדבה".

ט. **וכתב** רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף פט ע"ד) בנוסח זכרנו לחיים יכוון שבזה מתפלל להשי"ת שימשיך חיים לנשמותינו, וכשאומר כתבנו בספר חיים וכו' יכוון שבזה מבקש שימשיך חיים לגופנו. ובנוסח מי כמוך יכוון גם על הנשמות העתידות לחזור בגלגול, שגם הם נידונות, והשי"ת נוהג עמם ברחמים לחיותם שוב בעוה"ז. והובא דבריו בבא"ח (שם אות כב) ובכה"ח (סי' תקפב ס"ק לג-לד).

י. **בא"ח** (שם אות כ).

יא. בכל הימים שבין ר"ה ליוה"כ מרבים בתפילות ותחנונים וידן, ונהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ומעש"ט ולעסוק במצוות מר"ה ועד יוה"כ יותר מכל השנה וטו.

עיונים והארות

במתן ובכוונה גדולה. ואפשר דבימים אלו עדיף שיתפלל בכוונה משיתפלל בציבור כי עתה הוא הזמן שתפילתו נשמעת.

ועצה טובה ובדוקה לכוון בתפילתו, שיפסיק בין ברכה לברכה ויתבונן מה עומד לבקש, וזה עדיף מן האריכות או מן המהירות. ועי"ז יזכור ג"כ שלא לדלג ההוספות וכדומה.

טו. הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד) והוב"ד בכה"ח (סי' תרב ס"ק ד). וכתב במעשה הצדקה (סעי' מב) כל יום מעשרת ימי תשובה יפריש מממונו צדקה לעמלי תורה, העוסקים בתורת ה'. יפריש מ"ב פרוטות כחשבון אותיות ספירות כחב"ד חג"ת נה"י. והנה אם יוסיף עוד חשבון ג' על מנין וסכום הנזכר יעלו בין הכל מ"ה כמנין "אדם", ובהתחלק אלו ה-מ"ה פרוטות לג' זוזים קטנים כמו שהיה מימי קדם יהיה הכל קל"ה ועם הכולל "קול", ואם ירצו יתן עד חשבון "קול" פרוטות לצדקה וזהו במקום תקיעת קול שופר כי כן "ממון" עולה "קול" ו"צום", וגם הוא מעלה נפלאה כאלו התענה בכל עשרת ימי תשובה, והיינו דאמרו "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'" "מוצא" אותיות "צומא" העולה צום אשר בזה יחיה האדם חיות הגוף וחיות הנפש, כי הוא אוכל ונחשב אצלו צום.

והנה כל זה הוא בערב ראש השנה שהוא יום הדין, ואולם כאשר יחבר עוד ב"ן פרוטות חצים שהם כ"ו פרוטות בערב יום הכיפורים בסוד כופר נפש, והחצי הנשאר שהם כ"ו פרוטות אחרות ביום הושענה רבה שאז גמר תיקון המ"ב

ובפרט שהוא רוצה להתפלל עם הצבור אבל ישתדל לומר נוסח זה הארוך רק בעשרת ימי תשובה ובשאר ימות השנה בחול יאמר נוסח הקצר שכתבנו לעיל.

ובפר' ויקהל (אות ח) כתב ראיתי לעט"ר הרב מור אבי זלה"ה שהיה לובש תפילין ע"ד שימושא רבא הנז' בתפלת המנחה, אך לא היה נוהג בזה כל ימות השנה כולה כי אם דוקא בכל חודש אלול ועשי"ת בלבד, וגם בימים אלו היה נוהג בהצנע, שהיה מתפלל עם הצבור בבית הכנסת אך אינו עומד עמהם למטה, אלא היה עומד בעזרת נשים ושם מתפלל בטלית ותפילין הנז' ואין הציבור רואים אותו וצ"ל ותנצב"ה. ע"כ. אמנם מנהג רבנו האר"י בכל ימות השנה להניח תפילין דשימושא רבא בתפילת המנחה וכן מנהג ישיבתנו ק"ק חסידים "נהר שלום" רוב הקהל.

יד. שו"ע (סי' תרב סעי' א). ודרשו חז"ל (ר"ה יז' ויבמות מט:) על הפסוק דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, דליחיד היינו בעשי"ת. ויתן ליבו בזה, שבאלו הימים חותכין לו כל ענייניו וחיייו וכו', ובחסד ה' עלינו אלו הימים שהקב"ה קרוב לכל קוראיו ששומע תפילתו ביותר, וכמה צער ויסורים יוכל למנוע מעצמו אם ישנה גזר דינו לטובה, משא"כ בשאר ימות השנה את הנעשה קשה להשיב. וכמה יגדל עווננו אם בזמן שמלך מלכי המלכים הקב"ה בא כביכול לשמוע תפילתו, הוא פונה עורף ח"ו, ובעצם ימים אלו שהוא זקוק ביותר לתפילות, עכ"ז אינו מעורר עצמו להתפלל לפניו באימה ויראה ותחנונים. על כן בתפילותיו בעשי"ת יתאמץ ביותר ויתפלל

יב. אם בכל הימים חיובא רמיא ללמוד ספרי מוסר, ק"ו באלו הימים, ויהי בקרוא איש יהודי המצא ימצא שוליו מלאים בגדים הצואים וישוב אל ה' וירחמהו [טז].

עיונים והארות

תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו כי כל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדד אדמתו, ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד. ולכן מה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט ואינם יודעים מה יהיה משפטם, הלא לאחותם יהגה לבם ביום שידבר בה, שנאמר (שיר השירים ח, ח) מה נעשה לאחותינו ביום שידבר בה. וראוי לכל ירא אלהים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום ובלילה עתים, להתבודד בחדריו ולחפש דרכיו ולחקר, ולקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, ולשפוך שיח, ולשאת תפלה ורנה, ולהפיל תחנה, והעת עת רצון והתפלה נשמעת בה, כענין שנאמר (ישעיה מט, ח) בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ר"ה יח:) דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נה, ו), הם עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו. על הכל הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

שהוא בסוד ב"ן. או אם רוצה להפריש נמי כנגד שם ב"ן כשמפריש כנגד שם מ"ה כולם בבת אחת גם זה הדרך הוא טוב וישר, ועולים לחשבון צ"ז וע"ה הרי צ"ח, וסימניך "דודי צח ואדום" כי על ידי התיקון הנזכר נעשה הדינין גוון לבן כי כלם נתהפכו לרחמים וחסד, ובכן "אדם ובהמה תושיע ה'" כי בזה תלוי הישועה בפרט כהיום הזה דהאל הקדוש נקדש בצדקה, ועשה עמנו צדקה וחסד, ואל מלך יושב על כסא רחמים ומוחל עונות עמו, והוא תיקון נפלא לחטא אדם הראשון ופגם היסוד וע"ש מפלאות תמים דעים שהצריך זה התיקון הזה הרי הוא אחוז באילנא דחיי דאתמר עליה "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" קרי ביה מראשו כלומר שהוא ראשית השנה ועד אחרית שנה.

ובברכ"י (סי' תרג אות ב) והכה"ח (סי' תרג ס"ק ז) הביאו את מה שכתב מהרח"ו זצ"ל בשערי קדושה ששרשי העבירות הם **נאוה תאוה שיחה אסורה ועצבות**, ואלו אבות הטומאות ומאבות יצאו תולדות עיי"ש באורך, וסימנך ותגע"ש ותרעש הארץ. ובעלי המוסר כתבו שיש ליזהר לשמור ברית הלשון וברית המעור וברית העיניים.

וכתב בשערי תשובה לר"י (שער ב דרך ה) עיי"ש. כי הימים שבין ר"ה ליוה"כ הם כמו חוה"מ ולא יעסוק במלאכה רק בעסק התורה והתשובה והתבודדות. וכ"כ המהר"ם פאפירש ז"ל בספרו אור צדיקים (סי' לו אות ג) כתב בשם ראשית חכמה שהביא בשם הרמ"ק ז"ל.

טז. ברכ"י (סי' תרג אות ד). כתב בשערי תשובה לרבנו יונה (שער ב אות יד) בעשרת ימי

יג. יתבודד בכל יום מימים נוראים לפחות שעה אחת, ויסתכל יפה בעבירות שאדם דש בעקביו וסימנך עגל"ה, עריות הכולל כל מיני קרי ושחוק בכל אופן שיהיה, גזל ועושק שכר שכיר אינהו ואביזריהו, לשון הרע המדבר בגנות חבירו, אע"פ שאומר אמת. והוא חמור מע"ז ג"ע וש"ד ועל זה ידוו כל הדווים, ועוד יוסיף אומץ לחפש במצוות שמקיים בתפילה אם בכוונה ובלי הפסק בשיחה בטילה כי הוא עון פלילי, ובתפילין אם מכזיב בהם תמיד בלי היסח הדעת, ובשמירת שבת בכל הפרטים ושלא לדבר דיבור של חול, ובתלמוד תורה אם קובע עיתים, ובצדקותיו אם הם לש"ש דוקא בלי פניה ויוהרא ויז.

עיונים והארות

דהיינו מיד בבואו מביהכ"נ בשחרית יבקש לעשות איזה מצוה בפרט צדקה ויכין לתקן ה' אחרונה שבשם, ואח"כ ללמוד תורה מה שיוכל אפילו לפחות ספר אחד של תהילים לתקן הוי"ו שבשם, ואח"כ ישב בדד ויזכור לעצמו עונותיו וידאג ויפשפש ויתן בלבו גדולתו יתברך ופחד ומוראו הגדול על כל בריותיו ואפילו מלאכים יחפזון ויקבל מוראו עול מלכות שמים ויתקן אות ה' ראשונה, ואח"כ היא חכמת הקבלה אם יוכל ללמוד או לשמוע מאחר ואם לאו בר הכי הוא ישמע מספר ראשית חכמה כי מעורב בו קבלה וכו' וכסדר הזה יעשה בכל יום מעשי"ת.

ורבנו חיים פלאגי' בספרו מועד לכל חי (סי' טו אות ג, ה, ו') כתב, יתבונן בדעתו כמה צער יש לאדם, כשבנו מתעכב מלבוא בזמן שמצפה לו. או לאשה, כשבעלה מתעכב. והלא עוצם רחמי ואהבת השי"ת עלינו פי אלף אלפים מאהבת אב לבנו יחידו יקירו. וכמה גדול צער השי"ת כשרואה מעשינו ויודע כמה צריך להענישנו ע"ז. ומצפה ומחכה שנשוב אליו בתשובה שלימה, וכמ"ש כי לא אחפוץ במוות המות וגו', ועוד כשנשוב בתשובה נזכה יותר ויותר, לפי שע"י התשובה מוציאין השפע

ובתב הרמ"א (סי' תרג) ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו, וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאית, וכתב מרן החיד"א בברכ"י והובא דבריו בכה"ח (סי' תרג ס"ק י"א) ויקפיד ביותר ללמוד בספרי מוסר, אשר עי"ז יראה מצבו ועניניו. ויתבודד בכל יום לפחות שעה א' ויבדוק יפה בעבירות שדש בעקביו, ובפרט בענייני קריבה לעריות, כי כל אשה שהיא אסורה עליו אסור בה ככל הנשים, וחזן מאחותו ובתו ואמנו כולן שוות לאיסור, ודא עקא כי צרה קרובה כמו שאינה קרובה, וכן בענייני גזל ועשק שכר שכיר וכדו', ובדיבורים אסורים כלשון הרע וכו' עוד יוסף אומץ למשמש במצוותיו אם נעשות לשם שמים ואם נעשות כהוגן.

יז. מחזיק ברכה (סי' תרג אות א). והוסיף שם ראיתי אנשי מעשה בהתבודדם בימי תשובה היו גומרים על איזה גדרות וסייגים וכותבים בספר, ולשנה אחרת משגיחים אם עלתה שנה במשמרת הטהרה ומוסיפים, ומ"מ יזהר שלא לקבל עליו שום גדר בנדר פן יכשל רק יתנה שהוא בלא סרך נדר.

כתב הכה"ח (סי' תרג ס"ק כה) יראה עכ"פ בעשי"ת שהם ימי רצון לקיים כסדר הזה

יד. אם האדם יתענה בז' ימים שבין ר"ה ליוה"כ ויעשה בהם תשובה גמורה, כל יום מהם מכפר על כל העונות שחטא כל ימיו ביום שכיזא בו, כיצד הרי שחל יום א' של ז' ימי תשובה הנז' ביום א' של השבוע והתענה בו ועשה תשובה בו, הנה הוא מכפר על כל עבירות שעשה האיש ההוא בכל ימיו ביום א' שבכל שבוע מכל ימי חייו. ואם התענה ועשה תשובה בכל ז' הימים ההם יתכפרו לו כל עונותיו שעשה כל ימיו [יח].

עיונים והארות

עליו להתענות בעשרת ימי תשובה, יזהר לפרש דבריו שמקבל רק בימים שבנתים שלא יצטרך להשלים עוד ארבע ימים בעד ר"ה ושבית תשובה ועיו"כ שאסור להתענות בהם

והובא גם במ"ב (סי' תרג ס"ק ב) בשם היערות דבש דכל יום מכפר על שכנגדו וביום ראשון יעשה תשובה על מה שחטא כל ימיו ביום ראשון, וכן ע"ז הדרך.

וכתב הבא"ח בספרו בן איש חיל (ח"ד דרוש ב לשבת תשובה): צריך האדם ליזהר בימים אלו להרבות בתשובה ובעסק התורה, ולהשתדל בתיקון הנפש בסיגופים ותעניות כפי יכולתו, ובפרט מה שאמרו המקובלים זלה"ה כי בימים אלו יתגלו עשר ספירות דבינה, אשר משם הוא עיקר סליחת העוון וכו'. והנה יש אנשים שאוהבים השלוח הרבה, ובבוא ימים נוראים אלו אשר הם מוכרחים לקום בהם בלילות באשמות לסליחות, וגם להתענות בהם כמנהג כל ישראל, הנה הם קצים חס ושלום בהם, ויהיו לזרא באפם. ותגדל התימה הפלא ופלא על אנשים כאלו, שאם נתן הקב"ה לאדם עשרה ימים אלו לתקן בהם כל השנה כולה, הלא צריך הוא לשמוח בהם כמוצא שלל רב, כי המעט יכפר על המרובה, ואין יקוץ בהם ח"ו. עכ"ל זיע"א.

שנחטף לחיצונים, ועכ"ז אנו ישנים בהבלי הזמן ואיננו נותנים על לבנו לשוב, והלא אם היו באין לאדם לבדוק חשבונותיו מן המלכות, כמה היה מתבודד ומעיין לתקנם כהוגן, כל שכן וק"ו בענייני תיקון נפשו.

יה. כתב מו"ר בשעה"כ (דף צ ע"ג) שכך א"ל הרב משה גלאנטי ששמע ממורי האר"י ז"ל. וכתב שם בהמשך דבריו אמנם דברים אלו צריכים ביאור והוא כי אין זה מספיק רק למחול ולכפר ולהעביר מעליו היסורים שהם עתידים לבוא עליו בעוה"ז לסיבת עוונותיו אבל עיקר עונש עוונותיו, והוא מה שעתיד ליענש בגיהנם אחר פטירתו אין זה נמחל ע"י התעניות הנז' אמנם צריך לתיקונים אחרים כאשר ביארנו בספרים אלו.

כתב במועד לכל חי (סי' טו אות יז) יאזור חיל להתענות בעשרת ימי תשובה, ולשוב בתשובה שלמה מלב ומנפש חרטה גמורה שלא לעבור עוד, וסגולת ימים אלו מידע ידיע דמכפר יום לשנה במה שחטא בכל ימות השנה באותו יום מהשבוע (כמו שכתב בחמ"י. ושלמי חגיגה דף שטו ע"ד) ואם אין בו כח להתענות כל אלו הימים הנה לפחות יתענה יום ה' בתשרי ויום ז', דאלו הימים מנה בשולחן ערוך (סימן תקפ) להתענות בהם. והוסיף (שם אות יח) דמי שקיבל

טו. טוב לומר ביום שקודם התענית בעת תפילת המנחה קודם אלהי נצור, נוסח קבלת

עיונים והארות

הירושלמי, ע"ש. וראה גם מה שכתב במטה אפרים (סי' תרג סעיף ו), ע"ש.

והמתענים, לא יתענו לילה ויום, שכן לדעת רבנו האריז"ל ראוי לאכול פת בכל לילה מעשרת ימי תשובה, שע"ז נעשה תיקון גדול, וכמ"ש רבנו יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סי' קמו). ועל כן ראוי להשתדל לאכול פת בכל לילה.

ויש לקבל את התענית מבעוד יום, כדי שיהיה לזה דין תענית גמור, ויהא אפשר לומר עננו בתפילה לבני ספרד, וכמו שנתבאר (לעיל בפרק ב תשובה א). ושם נתבאר שאין אומרים בתענית יחיד עננו אלא בתפילת מנחה בלבד. וכן נתבאר נוסח קבלת תענית, ע"ש. וגם נתבאר שם שיש להתענות עד צאת הכוכבים, ע"ש. ובספר אור לציון תשובות (ח"ג פרק לא בבאורים לתשובה ב) נתבאר, שאין צריך להתפלל ערבית בסוף יום התענית כדי שיהא אפשר לאכול, ע"ש. ומי שאינו יכול להתענות כל היום יכול להתענות חלק מהיום, ויקבל עליו כן מבעוד יום, אלא שאז לא יאמר עננו בתפילה. וראה בזה בשו"ע (סי' תקסב סעי' י-יא), ע"ש. עכ"ל.

כתב החמ"י (ימים נוראים דף מו ע"ג) בלילה שלאחר התענית יזהר בכל הימים וביותר בעשרת ימי תשובה שלא ימלא בטנו בשר ויין בענין שיתגאה לבו ויצא שכרו בהפסדו.

כתב במועד לכל חי (סי' טו אות ה) גדולה תשובה דכל המעשים הטובים שאדם עושה בעודו רשע או התורה שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה אלא אדרבא מוסיף כח לקליפה, ועליו נאמר ולרשע אמר אלקים וכו', שאתם מכניסים דברי קדושה בתוך

ובן כתב מו"ר הגאון הגדול הגרב"צ זצוק"ל בספרו אור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ט) וז"ל: וראוי להשתדל להתענות בימים אלה בכל יום. ואף בני תורה יש להם להתענות אף אם התענית ממעטת מעט מלימודם. וכן העוסקים לפרנסתם יתענו אלא אם כן הם שכירים שאין להם להתענות. וכן מורים ומלמדים לא יתענו. והמתענים יקבלו התענית מבעוד יום, ויאמרו עננו ביום התענית. אך אין להתענות מהלילה, ואדרבה יש מצוה לאכול פת בכל לילה. וטוב להשתדל לקנות עליות לתורה בימים אלה.

וכתב שם בביאורים: ואף תלמידי חכמים ובני תורה שתורתם אומנותם, לא ימנעו מתעניות אלו, אף אם התעניות מבטלים אותם מעט מעסק התורה, שכן אין מי שאינו צריך תיקון, ואין לסמוך על לימוד התורה בלבד שיכפר ויתקן, וכמבואר בשער רוח"ק (דף ד ע"ב) שהתיקונים הם גם לתלמידי חכמים. וכן האריך בזה בספר ראשית חכמה בשער התשובה (פרק ב ופרק ד) וכן כתב השל"ה (פרשת נשא). וראה מש"כ בספר חרדים במצות התשובה ובברכ"י (סי' תקעא אות א) ובכה"ח (שם אות ח) ע"ש.

וגם העוסקים לפרנסתם יתענו תעניות אלו, ובלבד שהם בעלי עסקים עצמאיים, אבל שכירים לא יתענו, שכן התענית עלולה לפגוע באיכות העבודה. ומשום כך מורים ומלמדים ג"כ לא יתענו, וכמבואר בשו"ע חו"מ (סי' שלז סעי' יט), שאין הפועל רשאי להרעב ולסגף עצמו מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית, שהרי מחליש כוחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח, ע"ש. וראה גם בהגהות מיימוניות (פרק יג מהלכות שכירות אות ג) מדברי

תענית לימים אלו שתיקן וסידר הרי"ח זלה"ה בספרו "לשון חכמים" (סי' טז), וכן יה"ר ביום התענית עצמו כנז' שם (סי' יז).

טז. בעשי"ת אין עושין הפסקה של תענית, דאין נכון להתענות בלילה ג"כ, מפני שימים אלו עיקר התיקון נעשה ע"י אכילה ושתייה [יט].

יז. כבר נודע הפעולה הנעשה בכל יום מעשרת ימי תשובה, ויכוין בכל יום הנסירה השייך לו כמ"ש רבנו האריז"ל. ובימים האלה יעשה תשובה גמורה, כי בכל יום

עיונים והארות

וברכותיהם, וצריך לאכול פת בכל לילה בעשי"ת כדי לברך ברהמ"ז מן התורה.

כוונות האכילה בעשי"ת

כתב מו"ר הרש"ש זיע"א כי אין לכוין באלו הימים שום כוונה, אלא אך ורק כוונת זכרנו לחיים ותו לא. אמנם עדיין יש להסתפק האם הוא הדין גם לענין כוונות האכילה בעשי"ת וכן בעיה"כ, או שנאמר מכיון שהרב בשעה"כ סדר את כוונות האכילה דוקא בדרושי יוה"כ (דרוש ג') משמע דשפיר יש לכוין בהן. ועוד שהרי הרב בשעה"כ (דף ק ע"ד) כתב וז"ל: ונמצא כי המורה באכילה ושתייה ביום ט' ע"י הכוונה שלו וע"י הברכות והמצות שעושה באכילתו ושתייתו הגופני מתקן בחי' התשיעי והעשירי, וע"י כך יש בה תיקון לשתוכל לעלות ביה"כ לאכול ולשתות בחי' הפנימיות וכו', עכ"ל. הרי לכאורה מפורש בדבריו שצריך לכוין.

אמנם עדיין היה אפשר לדחות, כי מו"ר הרש"ש זיע"א, טעם אחר עמו שאין לכוין כוונות האכילה בימים אלו. אך עי' בסידור היר"א (ח"ב דף 306) שם מבואר כי בעשי"ת מכוונים כוונות האכילה, ופירט שם על כל העשרה ימים מהיכן נמשך השפע והמזון. המשל בזה, יום א' דר"ה יום ב' דר"ה יום ג' דעשי"ת וכו' ע"ש, ועי' בספר "שפת הים" וכן בספר "עלי עין" חלק כוונות

הקליפה, ובזה מוסיף על חטאתו פשע וגדול עונו מנשוא, וכשחוזר בתשובה מוציא אותו הכוח שנתן בקליפה ומכניסו בקדושה, ועל זה נאמר חיל בלע ויקיאנו, ולזאת נקראת תשובה שתשוב דברי הקדושה למקומם, ושכרו כפול ומכופל שמכניע לקליפה בהוציאו הקדושה מתוכה, ונותן כח אל הקדושה בכניסתו לתוכה, ובזה יובן מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה דזדונות נעשות כזכויות. וראיתי בספר אחד של ערלים כי משומד אחד בא ביום ראשון בקהל, אמרו לו חכמים שיירוש ועלה בתיבה ושאל שיתנו לו ספר כדי לדרוש במקום שיפתח, ונפתח בפסוק ולרשע אמר אלקים, ואז אמר שפסוק זה מדבר עמי שאני רשע שעזבתי דברי אלקים חיים, ונתן קולו בבכי וירד מן התיבה וחזר בתשובה שלמה, אלה הדברים אשר דבר בקדשו הרב נגיד ומצוה.

יט. כ"ב הבא"ח (ש"א פר' נצבים אות כד) וכתב שם ולכן כתוב בספר תורה לשמה שצריך לאכול פת בכל לילה בעשי"ת כדי לברך ברהמ"ז.

והוא ע"פ דברי רבנו האריז"ל שכתב דיח תיקון גדול בברכות הנהנין על מאכליו שיאכל בימים אלו, על כן אף שאנו מחוייבים בימים אלו להתענות מפני עוונותינו, לא יעשו בהם תעניות הפסקה, כי בלילה אין נכון להתענות, דהתיקון נעשה ע"י אכילה ושתייה

מוחלין לו מה שחטא ביום ההוא לעולם. ויתנהג בטהרה בכל מה דאפשר בימים אלו, וילמוד קבלה בהם ללמוד ממנו תיקון הראוי לכל מה שפגם בעונותיו, וכבר נתבאר תיקוני עוונות במקומם לכל פגם ופגם [כב].

יח. בעשי"ת אין אומרים תיקון רחל וכא.

יט. גם מי שאינו נזהר במשך השנה לעשות עיסה ולהפריש חלה. מ"מ טוב ונכון שלפחות בעשי"ת יעשה לכה"פ פעם אחת עיסה ויפריש חלה ממנה [כב].

עיונים והארות

כ. פ"ע"ח (שער השופר פ"ה, דף קמא ע"ב). יתנהג בטהרה בכל מה דאפשר בימים אלו וילמד קבלה בהם ללמוד ממנו תיקון הראוי לכל מה שפגם בעונותיו.

כא. כן כתב בנהר שלום (דף לח ע"ג) וכן נראה שאין לומר תיקון חצות בעשרת ימי תשובה. והנה טעם אמירת תיקון חצות הוא כיון שרחל היא עקרת הבית יורדת לעולמות ב"ע לעזור בבירורים וגם בעוונותינו ובחטאנו שולחה אמנו למטה במקום המיתה שהוא עולמות בריאה יצירה ועשיה ויורדת ללקט נצוצי הקדושה ולנקות צואת בנה הם עם ישראל. ומכיון שמשך עשרת ימי תשובה נעשית מלאכת הנסירה כשהנוק' שהיא רחל נמצא בעולם האצילות ולא יורד למטה בעולמות ב"ע. אם כן לא שייך לומר תיקון חצות בימים אלו כיון שמעיקרא נוקבא לא יורדת לבי"ע כלל. וכ"כ אמת ליעקב (קונט' שפת אמת אות ג). כה"ח (או"ח סי' א' ס"ק יא).

כב. כ"ב בא"ח (ש"א פר' נצבים אות כה) ז"ל: כלה שהיא ובעלה סמוכים על שולחן חמיה וחמותה, ולכך בכל השנה כולה חמותה תוציא חלה מן העיסה ותברך, הנה בעשי"ת תשתדל הכלה ליקח מעות מבעלה ותקנה בהם קמח שיעור חלה, כדי שתקיים היא בעצמה הפרשת

הסעודה שכן סידר הרב וידאל קווינקא, והרב ניסים עיני ועוד. אמנם בסידור הקצר לא מסודרים כוונות אלו.

ובספר "מעיל קודש" (דף פ"ב ע"ב ד"ה עוד שם), שהוכיח שבדאי יש לכוין בערב יוה"כ כוונות האכילה וז"ל: ג"ב מכאן נראה שצריך לכוין כונת הברכות והאכילה של יום זה, כי זה הוא עיקר תיקון יום הנז' ע"י הברכות וכוונות האכילה. וזה נראה פשוט, הגם שכתב הרש"ש זיע"א שאין לכוין באלו הימים, מודה הרש"ש בזה כנ"ל פשוט. ואיני כמזהיר אלא כמזכיר לכוין כל כונות הברכות של אכילה ושתייה של יום זה את ברכות הנהנין וכונת האכילה בעצמה, כדי לעשות תיקון והכנה לכל השנה כולה. וכל טוב של תורה ומצוות שיעשה האדם בהם, הוא לו לעזר וסיוע לכל השנה כולה, כיון שעשי"ת האלו הם כוללים כל השנה כולה, ובזה נראה ונקדש, וכי. כי אם לא כן שלא יהיה תרתי דסתרי ח"ו, היינו הפנימיות הנתקן ביוה"כ צריך כונה, והחיצוניות שלו אינו צריך כונה, וזה א"א כיון שהוא בחי' יסוד ומלכות, הנתקן בעיוה"כ החיצוניות שלהם, כן ביוה"כ הפנימיות שלהם. וכמו ששם צריך כונה כן כאן, לא שנא, עכ"ל. ואנחנו לא נדע מה נעשה אם לכוין או לאו, וה' יאיר עינינו בתורתנו שנזכה לעשות רצונו, והבוחר יבחר.

כ. מאד צריך לזיזת בשבת תשובה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו, ובפרט ברוב דברים ומלאכת גוי אשר הן בעון מקילים בשאר שבתות וכו'.

כא. נוהגין לדרוש בשבת תשובה וכן בשבת שלפני ר"ה כדי לעורר לב האדם בתשובה וכו'.

כב. ברכת הלבנה בתשרי אומרים אותה קודם יום הכפורים וכו'.

עיונים והארות

דורשין הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. וכתב המגן אברהם (שם) שהעיקר הוא להורות לעם השם דרכי השם ללמד המעשה אשר יעשון. וכן כתב המשנה ברורה (סי' תכט ס"ק ב).

וכתב במנהגי בית יעקב (אות עז) שבת תשובה קודם הוצאת ס"ת מוכרים המצוות של ליל כפור שלא יתעכבו בליל כפור במכירה.

כה. דב"ש (אות פ), מו"ב (אות רפג) מנהגי בית יעקב (אות עח).

מנהג חסידים ואנשי מעשה לקדש את הלבנה קודם יום הכיפורים, במלאת שבעה ימים מעת המולד, כדי שתבוא מצוה זו ותוסיף על זכויותינו ואולי תכריע את הכף לטובה.

וכתב הלבוש (אורח חיים תרב, ב) "ואני שמעתי בשם גדול אחד שאדרבה טוב שיקדשו אותה בתוך עשרת ימי תשובה, כדי שתבא מצוה זו ותוסיף על זכויותינו הקודמות, ואולי תכריע היא את הכף לזכות ביום הדין, וסברא נכונה היא, כי זו היא משמחת הלבבות שתוסיף על זכויותינו ותכריענו לזכות, וכדי לקיים המנהג אפשר לומר כיון שממתינין לכבודה כדי לקבלה בשמחת הלב, הוי ההמתנה גם כן מצוה והיא היא המכרעת.

וראה במעשה רב (סי' קנט) על רבנו הגר"א מוולנא ז"ל שכתב שאין מחמיצין מצות

חלה בברכה לפחות פעם אחת בשנה. וכ"כ מה"ח (סי' תרג ס"ק כו).

כג. כ"ב הגאון החיד"א ז"ל בברכי יוסף (או"ח סי' תרב אות ב), והביאו מה"ח (שם ס"ק ח) וז"ל: ושבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים. מאד צריך לזיזת בשבת זה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו, ובפרט ברוב דברים ומלאכת גוי אשר הן בעון מקילים בשאר שבתות.

וכתב הרב יסוד ושורש העבודה (שער יא שער האיתון, פרק ה), הוא יום גאולה מחטאיו ומפשעיו, יום שבת אם תשמרו בכל פרטיה ודקדוקיה בדיבור במעשה ובמחשבה, כי עיקר ושורש גדול ויסוד מוסד אל התשובה היא שמירת שבת כהלכתה גם בכל השנה, כמאמר רז"ל (שבת קיח): כל השומר שבת אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, ולכן זה שמו אשר יקראו לו שבת תשובה, כי שמירתו כהלכתו הוא יסוד ועיקר לתשובה. לכן יזהר בו האדם מאוד ומאוד לשמור ולעשות אותו כהלכתו בכל פרטיו ודקדוקיו וגם מלדבר בו שיחת חולין חס ושלום, וגם לטהר רעיוניו ומחשבותיו שלא יחשוב בעניני עולם הזה כלל וכלל, רק ביראת השם כל היום, ואז מוחלין לו על כל מה שחטא בכל שבתות השנה מיום היוולדו ועד עתה.

כד. כה"ח (סי' תרב ס"ק י). ומקורו בגמרא (מגילה ד). משה תיקן להם לישראל שיהיה

כג. כתב הרי"ח זל"ה בכל יום ויום מעשי"ת יעשה סדר התשליך, ותלמד לשון הספרא דצניעותא, ואח"כ יאמר שלשה פסוקים "מי אל כמוך", ואח"כ יאמר הבקשה המסודרת בלשון חכמים [כו].

כד. ביום שמונה או תשעה בתשרי יכתוב על נייר שימחקו עוונותיו וכו', וילך אצל הנהר ויקרא שם ככל הכתוב על הנייר וישליכהו לנהר, כסדר המסודר בלשון חכמים [כז].

עיונים והארות

הלכה (ט) וז"ל: נוהגים לברך ברכת הלבנה בליל מוצאי יום הכפורים, כדי לקדש הלבנה בשמחה. ויש נוהגים להקדים ולברך ברכת הלבנה קודם יום הכפורים, כדי שתבוא מצוה זו ותכריע הכף של זכויות. ונהרא נהרא ופשטיה.

ונראה שעדיף ורצוי הוא לברך לפני יום כיפור, כי אין איתנו יודע מה מצבנו, ושמוא אנו צריכים לרוב זכויות, וראויה מצוה זו להטות דיננו לכף זכות, ונצא זכאים בדין. וכן משמע מדברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד), שזהו ענין עשרת ימי תשובה, שלאחר שכתב שצריך שיראה אדם עצמו וכן את העולם חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת הכריע עצמו ואת העולם כולו לכף זכות, כתב, ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יתר מכל השנה, ע"ש. ועל כן נראה שראוי מאוד לברך ברכת הלבנה אם רואה אותה, אף לפני יום כיפור. וכן אנו נוהגים. ואף אם משום כך מברך ביחידות.

כו. לשון חכמים (ח"ב סי' ה).

כז. שם (סי' ח).

ברכת הלבנה ומקדשין אותה קודם יום הכיפורים וכן דעתו של מרן החיד"א ז"ל בספרו מורה באצבע (סי' ט סעי' רפג), ויותר נכון לברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים מכמה טעמים. וכן הוא במנהגי קהל קודש ישיבת בית אל בירושלים לברך קודם יום הכיפורים, וכנזכר בספר דברי שלום במנהגי בית אל (סימן פ).

וב"פ מו"ר הגאון הגדול הגרב"צ שאול בספרו אור לציון (ח"ד פ"ו תשובה י') וז"ל: יש אומרים שעדיף לברך לפני יום הכיפורים, כדי שמצוה זו תכריע לכף זכות, ויש אומרים שעדיף לברך במוצאי יום הכיפורים, כדי לברך מתוך שמחה. ולמעשה כדאי יותר לברך בעשרת ימי תשובה, ואפילו ביחיד. ומכל מקום ציבור הנוהגים לברך במוצאי כיפור ישארו במנהגם. ע"כ. וכתב שם בביאורים, וכן כתב החיד"א בספר מורה באצבע (סי' ט אות רפג), שיותר נכון לברך ברכת הלבנה קודם יו"כ מכמה טעמים. וכן כתבו בחסד לאלפים (סי' תכו אות ג) והגאון רבי חיים פלאגי' בספר מועד לכל חי (סי' טו אות נ). וראה גם בכה"ח (סי' תרב ס"ק כז).

ובתב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים הלכות מוצאי יום הכיפורים

יום ראש השנה

זהר חדש י"ח ע"ב

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה דָּן הַקֹּב"ה אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ כַּמִּשְׁכָּה אִי זֶה לַחֲרֹב וְאִי זֶה לַשְּׁבַע, וְהַכּוֹנֵנָה הִיא עַל אֲנָשִׁי יִהְיוּ בִּבְרִיאוֹת וְכוּ' וְהַנְּשֻׁמוֹת, וּפּוֹקֵד אוֹתָם, וְדָן אוֹתָם עַל כָּל מַה שֶּׁעָשׂוּ כָּל הַשָּׁנָה כְּלָהּ. וְתֵאֵאָא וּשְׁנִינוּ, אֲפִילוּ צִעְדֵּי שֶׁל אָדָם נִמְנִין וְכֵאֵין בְּדִין בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, הֲרָא הוּא רִכְתִּיב זֶהוּ שְׁכָתוֹב וְכָל צִעְדֵי יִסְפּוֹר.

תֵּאֵאִי שְׁנָה רַבִּי יוֹסִי, שָׁלֹשׁ פְּתוֹת נִכְנָסִין לְיוֹם הַדִּין. פֶּת צִדִּיקִים וְנִמּוּרִים. פֶּת רְשָׁעִים וְנִמּוּרִים. פֶּת בִּינוּנִים. וְכִנְגֻדָּן שֶׁלֹּשׁ פְּתוֹת בְּאָדָם. כַּח הַנְּשֻׁמָּה הַקְּדוּשָׁה פ"י שֶׁמִּי שֶׁמִּגְבִּיר כַּח הַנִּשְׁמָה עַל הַגּוּף וְתַאוּתוֹ, וְאֵלּוּ הַצִּדִּיקִים. וְכַח הַמִּתְאַוָּה אֵלּוּ הַרְשָׁעִים שֶׁהַתַּאוּה גּוֹבֶרֶת עַל כַּח הַנִּשְׁמָה. וְכַח הַמְּנִיעָה אֵלּוּ הַבִּינוּנִים, וְשׁוֹאֵל. מֵאִי כַּח הַמְּנִיעָה, אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה, כַּח הַמְּנִיעָלָת וְהַמְּנִיעָ אֶת הַגּוּף לִפִּי טִבְעוֹ, וְלֹא מִמַּשׁ בִּשְׁבִּיל תַּאוּתָם בְּכָל צִרְכּוֹ לִפִּי מַה שֶּׁצִּרִּיךְ לַגּוּפוֹ וְלֹא יוֹתֵר מִדָּא, אֲבָל אֵינוֹ נִזְהָר מִמּוֹתֵרוֹת.

רַבִּי יוֹסִי בֶּן פִּזִּי אוֹמֵר, בֹּא וְרֵאֵה רַחֲמָנוּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַע"פ שֶׁב"ד שֶׁל מַעֲלָה בָּאִין לַעֲמֹד בְּדִין, וְלָדוֹן אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְלַחֲזוֹרוֹת לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא זְכוּת וְחֻבָּה שֶׁל בְּנֵי אָדָם. דִּתֵּאֵאִי שְׁנָה ר' יוֹסִי בֶּן פִּזִּי, שֶׁלֹּשׁ פְּתוֹת שֶׁל מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת עוֹמְדִין עַל הַדִּין בְּיוֹם ר"ה. יֵשׁ מִהֶם שֶׁהֵם מוֹרִים מִזְכִּירִים זְכוּת לְטוֹבָה. וְיֵשׁ מִהֶם שֶׁהֵם מוֹרִים וּמְזִכִּירִים חֻבָּה לְרָעָה. וְתֵאֵאִי חֲזִי בֹא וְרֵאֵה, רַחֲמָנוּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנִּתֵּן עֲצָה לְהִנָּצֵל מִן הַדִּין.

דִּתְנִיָּא שלמדנו, מהו דְּכִתִּיב מהו שכתוב זְכוּרִין תְּרוּעָה, לָא אִשְׁבַּחְנָא לא מצאנו זְכוּרָה איזה דרוש לזכירה לְתְרוּעָה בענין זכירה, אִלָּא הָאִי אלא זה דְּאָמַר שאמר רבי יוסי, כְּתִיב וְכִי תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הָעָר וְגו' הצורר אתכם וְהִרְעַתֶּם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם וגו', וְזָכַר לְתְרוּעָה זו, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִרְיעוּ לִפְנֵי בְּתְרוּעָה זו עתה בִּרְ"ה, שֶׁהִיא זְכוּרִין אוֹתָהּ תְּתְרוּעָה, מִיָּד, וְנוֹשְׁעֵתֶם מֵאִיְבֵיכֶם.

מֵאֵן אֲנִין מי אלו האויבים, אֵלּוּ הֵם הַמּוֹרִים המזכירים חוֹבָתָם שֶׁל בְּנֵי אָדָם. דִּתְנִיָּא ששנינו אָמַר רבי יוחנן, מְלָאכִים יֵשׁ, הַמּוֹרִים המזכירים חוֹבָתָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם. וּמְלָאכִים יֵשׁ, הַמּוֹרִים המזכירים זְכוּתָן. וְאִפִּילוּ אֶחָד מִנֵּי מִתּוֹךְ אֵלֶּף מוֹרָה מזכיר זְכוּתוֹ, שֶׁבִּקֵּין לוֹ עוֹבִים אוֹתוֹ. הֲדָא וזה הוא דְּכִתִּיב שכתוב אִם יֵשׁ עָלָיו מְלָאךְ מִלֵּיץ אֶחָד מִנֵּי אֵלֶּף. וְכִתִּיב בְּתִרְיָהּ, וַיַּחֲנֹנוּ וַיֹּאמֶר בְּדַעְהוּ מִרְדַּת שַׁחַת וגו' וַיֹּאמֶר מִצַּתִּי כּוֹפֵר.

וְכִי יֵשׁ מְלָאךְ מִשְׁטִין זְכוּתוֹ שֶׁל אָדָם וְכִי הַמְּלָאכִים מִשְׁטִינִים כִּנְגַד הַזְכוּיוֹת שֶׁל הָאָדָם, אָמַר רבי שְׁמַעוֹן, חֵם וְשָׁלוֹם שְׁמֵלָאךְ מִשְׁטִין זְכוּת. אִלָּא, יֵשׁ מְלָאכִים מְמוֹנִים לְעֵינַי וְלַהּוֹרוֹת וְלַחֲזִכִּיר בְּחוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם לראות ולומר עוונותיו של אדם, בְּכָל שְׁעָה שִׁיעֵבּוֹר, וְהֵם מוֹרִים אוֹתוֹ דְּבַר שְׁנַעֲטוּוּ וְהֵם אוֹמְרִים וּמְזַכְרִים אֶת עוֹנוֹתָיו.

כִּיּוֹצֵא בְּדָבָר וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמֵד עָלָיו מִיְּמִינוּ וּמִשְׁמָאלוֹ. מֵאִי עָלָיו, עָלָיו שֶׁל אַחָאב. שֶׁהָיוּ מַעֲיָיִנִים בְּדִינוֹ. מִיְּמִינוּ וּמִשְׁמָאלוֹ, וְכִי יֵשׁ יָמִין וְכו' וּשְׂמָאל לִפְנֵי הַשֵּׁיטָה, אֵלּוּ מִיְּמִינִים לְזְכוּת לַחֲזִכִּיר זְכוּיוֹתָיו, וְאֵלּוּ מִשְׁמָאִילִים לְכַף חוֹבָה לַחֲזִכִּיר עוֹנוֹתָיו.

**אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מִפְּנֵי מָה, בְּר"ה דִּין הַגּוֹף וְהַנֶּשְׁמָה, מִפְּנֵי שְׁבוּ
נוֹלַד אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּבּו בַּיּוֹם נַעֲשֶׂה גּוֹף, וְנִזְרְקָה בּוּ נֶשְׁמָה, וּבּו בַּיּוֹם
נִידוֹן וְנִקְבַּע הַדִּין לְדוֹרוֹת.**

ביום ראש השנה המקטרג מכין את כל המעשים של בני האדם לתבוע הדין, והשכינה מעוררת את עם ישראל להכין מצוות ומעשים טובים ולתקוע בשופר כדי למתק את הדינים, ואז הקב"ה רואה את המעשים הטובים ואת התשובה הגדולה עם תקיעת שופר וכן יוצאים ישראל זכאים בדין. והמקטרג בא עם המענות שלו ורואה שכבר עם ישראל יצאו זכאים בדין וכל מה שעבד לא עוזר לו כלל, וצועק ואומר לו הקב"ה אפשר שתביא את הקטרוגים על שאר האומות אבל לא על בני. ועם ישראל בעשרת ימי תשובה חוזרים בתשובה ומרבים במעשים טובים ואז ביוהכ"פ המקטרג נהפך לסניגור, ובנעילה חותמים את עם ישראל לחיים טובים ולשלום.

ר"מ אמור דף ק' ע"א

בְּיוֹמָא דְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, נִפְיָק יִצְחָק בְּלַחֲדוּי, ביום ראש השנה יוצא יצחק שהוא סוד הגבורות לבדו, להנהיג את העולם בלי רחמים, כי ר"ה הוא יום הדין, **וְקָרִי לַעֲשׂוֹ, לְאַטְעָמָא לִיה**
תַּבְּשִׁילִין דְּכָל עַלְמָא, כָּל חַד כְּפּוּם אוֹרְחוֹי וקורא לעשו, דהיינו המקטרג, להטעים לו מהתבשילים שבשלו בני העולם, דהיינו, מעשה בני אדם של כל בני העולם כל אחד לפי דרכיו ומעשיו, כי בר"ה יש רשות למקטרג לתבוע הדין ולכן הוא מכין כל התבשילים הללו, **דִּהָא בְּהִיא שַׁעְתָּא** שהרי באותו זמן של ראש השנה נאמר (בראשית כז, א) **וַתִּבְהַקְּ עֵינָיו מִרְאֹת** נחשכים העיניים העליונים מלהשגיח ברחמים, אלא משגיחים בחשכות הדין, **דְּנִפְיָק מִנִּיהּ מָאן דְּאַחֲשָׁד אִפִּי בְּרִיין** שיצא

עיונים והארות

[א] מובא בזה"ק שהמקטרג בא בכל פעם שאדם חוטא לפני הקב"ה וקובל לפניו פלוני

מיצחק מהגבורות שלו עשו, שהוא הס"מ המקטרג הגדול שמחשיך וכו' את פני הבריות ע"י העוונות שמחטיא אותם, וְאַתָּה פָּרַשׁ וְשָׁכַיב עַל עַרְסִיהָ דְּדִינָא ונפרד הגבורה ד'יצחק מן הרחמים ושוכב על מיטת ובסא דין, וְקָרִי לַעֲשׂוֹ וְאָמַר וקורא לעשו שהוא המקטרג ואמר לו (שם ג, ד), וְצוּרָה לִי צִידָה. וְעֵשָׂה לִי מְטַעְמִים וְהָבִיאתָ לִי תביא לי את מעשים רעים של בני אדם.

וְרַבֵּקָה אָמְרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנֶה, רְחִימָא דִּנְפִשָׁה ורבקה שהיא השכינה אמרה אל יעקב בנה שהם בני ישראל אהובי נפשה, בְּנֶה רְחִימָא דְּאַתְמָסֶר לָהּ מִיּוֹמָא דְּאַתְבָּרִי עֲלָמָא בנה האהוב שנמסר לה מיום שנברא העולם, כמ"ש (דברים לב, ט) יעקב חבל נחלתו, וּפְקִידַת לִיָּהּ לְאַתְעָרָא אִידָּהּוּ בְּאַנּוֹן מְטַעְמִים דִּילִיָּהּ וצייתה אותו להתעורר הוא וכל אשר לו באותם המטעמים שלו שהם מצוות ומעשים טובים, כִּי ע"י קיום המצוות מתבטלים הדינים ונעשה רווח בעולם, וְיַעֲקֹב אֶתְעָר מִתְּתָא ויעקב מתעורר מלמטה, בעבודת ה' דהיינו מְתַלְבֵּשׁ בְּצִלּוֹתֵינוּ וּבְעוֹתֵינוּ, וְחָקוּל קוּל יַעֲקֹב מתלבש בתפילות ובקשות ומתחרט על מעשיו וחוזר בתשובה, וזהו קולו של יעקב שמצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וגם, בְּהָהוּא שׁוֹפֵר דְּקָא סָלִיק באותו קול שופר שהוא עולה וגורם להמתיק את הדינים ולהפוך אותם לרחמים, וגורם לבלבל ולהפחיד את השטן והוא עוזב את בית הדין ובורח, וְאַתְעָר יַעֲקֹב לְגִבְיָהּ ומתעורר יעקב העליון להתחבר אל יצחק, כִּי יַעֲקֹב הוּא בְּתַפְאֶרֶת שְׁמִתְפָּאֵר בְּתוֹרָה במצוות ובמעשים הטובים של עם ישראל, והגבורות טועמות את המעשים הטובים הללו ומתמתקים הדינים, וְאַתְקָרִיב בְּהִרְיָהּ, ומתקרב התפארת אל הגבורה להמתיק וְיִגֵּשׁ לוֹ וַיֹּאכֵל ומגיש התפארת לבחי' הגבורה את המעשים הטובים של ישראל ואוכלת מהם ונמתקו הדינים, וְאַתְבָּלִיל דָּא בְּדָא ונכללה הגבורה בת", פִּיּוֹן דְּאַתְבָּלִיל בְּהִרְיָהּ כִּיּוֹן שְׁנַכְלָל עִמּוֹ, וַיָּבֵא לוֹ יִין, דָּא יִין דְּמִנְטָרָא, יִין דְּהוּא חִידוֹ דְּלָבָא, רָזָא דְּעֲלָמָא דְּאַתִּי זה יין המשומר מאחיות החיצוניים, יין שהוא משמח הלב שהוא סוד עולם הבא בחי' הבינה שממתקת הגבורות ע"י שממשיך שפע מהבינה, ואז הדינים מתהפכים

לרחמים, בְּיָדָיו ואז כתיב וַיֵּרַח אֶת רִיחַ בִּגְדָיו דהיינו, צְלוֹתֵינוּ דְסֻלָּקֵינוּ וּבְעוֹתֵינוּ התפילות והבקשות של עם ישראל שעולות למעלה, וַיִּבְרַכְהוּ ונתקבלו התפילות ונשפע שפע בעולמות, גַּח רִוְגָא וְחָרִי לְבָא נחים ומתבטלים כוחות הרוגז שלו, ושמח לבו ע"י הארת הבינה שהאירה בו, וְכִלְא אִיהוּ רַחֲמֵי ואז הכל הוא רחמים.

כִּיּוֹן דְּאִיהוּ אֲתַבְּלִיל בְּיַעֲקֹב, כיון שהדינים נכללו ונמתקו ע"י מדת יעקב, כָּל אַנּוּן חֵילָיו וְתוֹקֵפִין וְרוּגְזֵין דִּהּוּ וְמִינֵין כל אותם הכוחות והדינים החזקים והרוגז והגבורות הקשות שהיו מוכנים לפעול דין בעולם, אֲתַבְּדְרוּ, וְלֹא אֲשַׁתְּכְּחוּ תַמָּן התפזרו ונתבטלו ואינם נמצאים עוד שם, וַיִּשְׁרָאֵל נָפְקִין מִן דִּינָא בְּחֻדָּה וּבְבִרְכָאן וישראל יוצאים מן הדין בשמחה-כי נתמתקו הדינים, ובברכות-כי באו החסדים למתק את הדינים. וַיְהִי אֵךְ יֵצֵא יֵצֵא יַעֲקֹב דהיינו עם ישראל, מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו דהיינו מן הדין, בְּיוֹמָא דָּא ביום הזה שהוא ראש, בְּחֻדָּה, וּבְבִרְכָאן עֲלָאִין בשמחה ובברכות עליונות כי התפללו ותקעו בשופר ומתקו את הדינים, וְעֲשֹׂו אָחִיו בָּא מְצִידוֹ, טָעִין טוֹעֵנִי מַעֲבָדִי דְעֻלְמָא דהיינו המקטרג טוען טענות ומשאות גדולות של עוונות ישראל מהמעשים של העולם בשביל לקטרג עליהם, וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מְטַעְמִים, חֲדִיד לִישְׁנִיָּה לְמְטַעַן טַעֲנוֹת פירוש מחדד את לשונו לטעון טענות על ישראל, אֲתַקִּין סִחְדֵי ומכין ומתקן ומזמין עדים, וַיָּבֵא לְאָבִיו שהוא יצחק בחינת גבורה, וַיֹּאמֶר, יָקוּם אָבִי פירוש, יִתְעַר בְּדִינוֹי וַיֹּאכַל כֹּמָה עוֹבְדֵין בִּישִׁין דְּכָל עֻלְמָא דְקָא אֲשַׁפְחָנָא יתעורר בדין, ויראה מעשים רעים של כל העולם אשר מצאתי.

וַיִּתְחַד יִצְחָק חֲרָדָה מצד הגבורה, גְּדוּלָּה מצד החסד, עַד מָאֵד מצד הת"ת, כי מתעורר החג"ת ונמתקו הדינים, דְּהָא לֹא יָכִיל לְאֵתְפָּרְשָׁא מִכְּלָלָא דְיַעֲקֹב, דְּאִיהוּ בְּחֻדָּה שהרי לאחר שנמתקו דיניו, לא יכול עתה להפרד מכללות יעקב, שהוא בת"ת הממותק, שהרי הוא בשמחה.

וַיֹּאמֶר, מִי אֶפּוֹא הוּא הַצֵּד צִיד פִּירוּשׁ כִּבְר הִבִּיא לִי מִטַּעֲמִים וְצַד אוֹתִי בַּפִּי, בְּכַמָּה צִלּוֹתֶיךָ וּבְעוֹתֶיךָ בַּכֹּמָה תִּפִּילוֹת וּבִקְשׁוֹת, וְאוֹכֵל מִכָּל בְּטָרִם תֵּבֵא וְאַבְרָכֶהוּ וְרֵאִיתִי הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁל בִּנְיָ וְשִׁמְחָתִי בָהֶם וּבִרְכָתִי אוֹתָם לִשְׁנָה טוֹבָה וּמְבוֹרָכָה, גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה יִחְלוּ הַבְּרִכוֹת עַל רֵאשׁוֹ. בְּשִׁמוּעַ עֲשׂוֹ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו (יִצְחָק), וַיִּצְעַק צִעְקָה גְדוֹלָה וּמְרָה, דִּתְחַמֵּי דִתְהֵא צִידוֹ לֹא הָיָה כָּלֹם שְׂרׁוּאָה שְׁחָרִי הַצִּיד וְהַקְטְרוּגִים שֶׁלוֹ לֹא שׁוּיִם כָּלֹם. עַד לְבִתָּר דִּתְאָמֵר לִיָּה, הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְגו' עַד שֶׁאֲחָ"כ אָמַר לוֹ יִצְחָק, הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשֶׁבְךָ, פִּי גַם אֵתָה תִּקְבַּל כַּח לַפְעוֹל בְּדִין, אֲלֵיךְ תִּקְיִפִּין וְאוֹכְלוֹסִין דְּשֶׁאֵר עֲמִין וּמִפְרֵשׁ שִׁיפְעוֹל הַדִּין עַל הַגִּיבּוֹרִים וְהַמּוֹן הַעַם שֶׁל שְׂאֵר אוֹמוֹת הָעוֹלָם אֲבָל לֹא עַל יִשְׂרָאֵל, וְדָא קִשְׁיָא לִיָּה מִכָּלֹא וְזֶה קֶשֶׁה לוֹ מִן הַכָּל. וַיִּשְׁטוּם עֲשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב, לְמִיזֹל אֲבִתְרִיָּה וּלְקַטְרִנָּא לִיָּה תִּדְרִיר לִילָךְ אַחֲרָיו וּלְקַטְרֵג עַלְיוֹ תַּמִּיד.

וַיַּעֲקֹב אֶזְיֵל בְּאֶנּוֹן יוֹמִין דְּבִין רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּיפּוּרִים וַיַּעֲקֹב הוֹלֵךְ בְּאוֹתָם הַיָּמִים שְׁבִין ר"ה לְיוֹם הַכִּיפּוּרִים, עָרִיק לְאַשְׁתְּזוּבָא מְגִיָּה בּוֹרַח לְהַנְצֵל מִמֶּנּוּ, תֵּב בְּתִיבָתָהּ, שְׁוִי גְרָמִיָּה בְּתַעֲנִיתָא חוֹזֵר בְּתַשׁוּבָה וְשֵׁם עֲצָמוֹ בְּתַעֲנִית כָּל עֶשְׂרֵת יָמֵי תַשׁוּבָה [וג], עַד דִּתְאֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים עַד שְׁבַע ר"ה וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים. בְּדִין יִדְעֵי יִשְׂרָאֵל דְּעִשְׂוֹ בָּא וְאִזּוֹ יוֹדְעִים יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲשׂוֹ בֵּא בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ לְהַגְבִּיר הַדִּינִים שֶׁהֵם ת' כּוֹחוֹת טוֹמָאָה, וְהֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת דְּשֵׁם אֲדִנְי, כָּל אוֹת כָּלֹלָה מִמָּאָה, בְּלָחוּ מִקְטְרִיָּה

עִיּוֹנִים וְהֶאֱרִיחוּ

ולתבוע בכל הכוחות את מעשי בני האדם.
[וג] וראה מש"כ רבנו האר"י בשע"ח בדרושי ר"ה, כי המתענה בעשרה ימים אלו, מכפר כל יום על אותו יום משך כל ימי חייו. ע"ד משל, אם מתענה

עשה כך ופלוגי עשה כך, והקב"ה אומר לו בכל פעם, נקבע יום קבוע בשנה ורק אז יש לך רשות לתבוע את הדין. ונקבע יום ראש השנה שאז יש לו רשות לסגור את הבי"ד

וּמִיָּנִין לְקַטְרָנָא לֹון וְכַל הַמְקַטְרִגִּים מוּכְנִים לְקַטְרֵג עַל עַם יִשְׂרָאֵל. מִיד, וַיֵּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּיצֵר לוֹ, וְאַסְגֵי בְּעֻלּוֹתֵינ וּבְעוֹתֵינ וּמִרְבָּה בַתְּפִילוֹת וּבִקְשׁוֹת. (בראשית לב) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב, אֱלֹהֵי אָבִי אֲבִירָהּם וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק. עַד דְּנָטִיל עֵיטָא עַד שְׁלוּקָה עֲצָה לְשַׁלּוּחַ שְׁעִיר לְעֻזְאֵל, וְאָמַר הַכְּתוּב (שם בא), כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָּנָיו בַּמִּנְחָה הַהוּלָכֶת לְפָנָי. (שם יד) וַיִּקַּח מִן הַפָּא בִידּוֹ מִנְחָה לַעֲשׂוֹ אַחֲיוֹ, עֲזִים מְאֹתִים וְתִישִׁים עֲשָׂרִים רְחֵלִים מְאֹתִים וְגו' וּגְמָלִים עֲשָׂרִים ודו'.

גְּמָלִים, כִּי הוּא סִטְרָא דִּילֵיהּ, גְּמָלִים הוּא נָחֵשׁ, כְּמִין גְּמָל, הַטַּעַם שֶׁשֶּׁלַח גְּמָלִים, הִיּוֹת כִּי כִךְ הוּא הַמְקַטְרֵג נָחֵשׁ גָּדוֹל כַּעֲיֵן גְּמָל בְּשִׁעְתָּא דְּפִתִּי סַמָּא"ל לְאָדָם בַּשַּׁעַה שְׁפִיתָה הַס"מ לְאֹדָה"ר לֹאכּוֹל מַעַץ הַדַּעַת, אֲרַכִּיב עַל נָחֵשׁ כְּמִין גְּמָל הִיּה הַס"מ רֹכֵב עַל הַנָּחֵשׁ שְׁחִיָּה גָּדוֹל כְּמוֹ גְּמָל. הַגִּינָן (בְּרֻכּוֹת נו ע"ב), מָאן דְּחָמֵי גְמָל בְּחֵלְמִיָּהּ, מִיתָה נִקְנָסָה עֲלֵיהּ מְלַמְעָלָה וְאַשְׁתִּיב מִנָּה לְמַדְנָה מִי שְׂרֹאָה גְמָל בַּחֲלוּמוֹ סִימָן שְׁמִיתָה נִקְנָסָה עֲלָיו מִן הַשָּׁמַיִם וְנִצְלוֹל מִמֶּנָּה, וְכָלָא חַד וּגְמָל וְנָחֵשׁ עֲנִין אֶחָד.

וּכְדִין, אַהֲדָר עֲשׂוֹ אֶפְטָרופּוֹסָא דִּיעֲקֹב וְאֵז חוֹזֵר עֲשׂוֹ לְהִיּוֹת אֶפְטָרופּוֹס לַעַם יִשְׂרָאֵל וּמִלְמַד עֲלֵיהֶם זְכוֹת, וַיַּעֲקֹב לָא בָּעָא דּוּבְשִׁיָּה וְעוֹקְצִיָּה וַיַּעֲקֹב לָא רּוֹצֵה לָא מְדוּבָשׁוֹ וְלֹא מַעֲקָצוֹ, לָכֵן אָמַר לוֹ (שם לג יד), יַעֲבֹר נָא אֲדוֹנִי לְפָנָי עֲבָדוּ. כְּדִין וְאֵז, וְאֵז אֲתַנְהֵלָה לְאֵטִי (שם טז), וַיֵּשֶׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֲשׂוֹ לְדָרְכּוֹ שְׁעִירָה, וְלֹא יִכּוֹל לְקַטְרֵג כִּי נִתְכַּפְּרוּ הָעוֹנוֹת וְנִמְתְּקוּ

עֲזִימִים וְהַאֲדוּת

בַּיּוֹם רִאשׁוֹן, הָרִי הוּא מְכַפֵּר כָּל מַעֲשֵׂיו בִּימֵי רִאשׁוֹן שֶׁל כָּל יָמָיו, יוֹם שְׁנִי, כָּל יָמֵי שְׁנֵי שָׁל כָּל יָמָיו וְכו', וְזֶה עוֹזֵר לְאָדָם מְאֹד שֶׁלֹא יִסְבּוֹל מִחַמַּת עוֹנוֹתָיו בַּעוֹה"ז, אֶךְ לְהַנְצִל מִהִסּוּרֵים שֶׁל הָעוֹה"ב, צָרִיךְ הַתִּקּוּנִים הַמּוּבָאִים בְּשַׁעַר רוּחָק. וְדו' וְעִיֵּין אוֹר הַחַיִּים בְּרֹאשִׁית (לב, טו) שְׁפִירֵשׁ שְׁשֵׁלָה לוֹ בַּהֲמוֹת כְּמִנִּין "שְׁעִיר" שְׁעוּלָה "תּוֹקֵף" לְשִׁבְרֵי תִקְפוֹ.

הדינים. **אִמְרָתִי** מתי נעשה זה, **בְּשַׁעַת נִעִילָהּ**, דְּהָא אֶתְפָּרֵשׁ מֵעָמָא קִדִּישָׁא כִּי אַז נִפְרַד הַמִּקְטָרֵג מֵעַם הַקּוֹדֵשׁ, וְקוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא שְׂבִיק לְחֻבֵּיהוֹן וְכִפָּר עַל־יְיָהוּ וְהַקֶּבֶ"ה סוּלַח לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמִכֹּפֶר עֲלֵיהֶם. **בִּיּוֹן דִּיהוּא מְקַטְרָנָא אֶזְל בְּהוּא דִּירוּנָא וְאֶתְפָּרֵשׁ מִבְּיָהוּ** וּמִכִּיּוֹן שְׂאוֹתוֹ מִקְטָרֵג הוֹלֵךְ עִם אוֹתוֹ הַדּוּרוֹן וְנִפְרַד מֵהֶם, **בְּעֵי קִדְשָׁא בְּרִידָה הוּא לְמַחְדֵּי בְּבִנּוּי** רוצה הקב"ה לִשְׁמוּח עִם בְּנָיו. **מַה בְּתִיב** מַה כְּתוּב (שם יז), **וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּה וַיָּבֵן לּוֹ בַּיִת וְגו'** וּלְמַקְנָהּ עָשָׂה סוֹכּוֹת. **עַל בֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סִכּוֹת, בִּיּוֹן דִּיתִיבִי בְּסִכּוֹת** כִּיּוֹן שִׁוּשְׁבִים עִם יִשְׂרָאֵל בְּסוֹכּוֹת, **דְּהָא אֶשְׁתַּזְיְבוּ מִן מְקַטְרָנָא** הָרִי נִיִּצְלוּ מִן הַמִּקְטָרֵג ע"י הָאוֹר הַגָּדוֹל שֶׁל סוֹכּוֹת, **וְקוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא חֲדָי בְּבִנּוּי** וְהַקֶּבֶ"ה שִׂמַּח בְּבִנּוּי. **וְכַפָּה חוֹלְקֵיהוֹן בְּהָאֵי עֲלָמָא וּבְעֲלָמָא דְאַתִּי** אֲשֶׁרִי חֲלַקְם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹם הַזֶּה וּבַעֲלוֹם הַבָּא.

דרוש לראש השנה

עיקר ר"ה להצטער על כבוד ה' - שכינה. והצורך באימת הדין.

עיקר הכל לדאוג לצער השכינה

צריך בעיקר בתפילות של ראש השנה לדאוג ולהתחנן לפני השי"ת על צער השכינה, כי השכינה נמצאת בבית האסורים, עוונותינו גרמו שהיא לא בביתה, היא בגלות נודדת ממקום למקום, וכן צריך להתחנן על החיים הרוחניים שלו שיזכה ללמוד תורה, יזכה ליר"ש למדות טובות, כמו שמביא הרש"ש במוסר לראש השנה את דברי הזוהר כי בני האדם בר"ה ויוהכ"פ "צווחין ככלבים הב הב, הב לן מזוני, הב לן בני, הב לן חיי, ולית מאן דאשגח לה לאפקא מבית אסורים דילה", השכינה צועקת ואין מי שמשגיח עליה להוציאה מבית האסורים. צריך לצעוק על גלות השכינה, וכשהשכינה תצא מהגלות יהיה טוב לכולם, כל הבעיות הפרטיות והכלליות יסתדרו, כי השכינה מקבלת שפע ומחלקת אותו לכל העולמות ולעם ישראל.

עיקר העבודה בר"ה - להמליך את הקב"ה שתשרה בנו השכינה

עיקר העבודה בר"ה, היא להמליך את הקב"ה עלינו. כי זה תיקון השכינה - המלכות, שעתה אנחנו בונים אותה מחדש ולכן עיקר התפילות צריכות להיות למען השכינה. וכמו שאומר הזוה"ק בתיקון ו', "לית מאן דאשגח לה לתבר בית אסורין דילה להקים יתה מגלותא אלא כלהו צווחין ככלבים הב הב וכו'" (אין מי שישגיח עליה, לשבר בית האסורים שלה ולהקים אותה מהגלות, אלא כולם צווחים ככלבים - תן, תן). וכמו שרמזו רבותינו בפסוק "אך אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא". כלומר אם אדם בא להתפלל רק יום או יומיים, דהיינו ביום כפור, ובשני ימים של ראש השנה, "לא יוקם" לא יעמוד בדין לצאת זכאי, ולמה, "כי כספו הוא" שבא להתפלל רק על זה שיהיה לו כסף. וכן נרמז בפסוק "מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם". כלומר מפני מה לא בא המשיח, כי אנשים מבקשים רק על לחמם, ולא מבקשים שהקב"ה יוציא את השכינה מהגלות.

ולכן אנחנו מבקשים שיתגלו השמים וכל הז' רקיעים - וידע כל פעול כי אתה פעלתו כי זה תפקידנו ביום הזה.

וכל עיקר בקשת זכרנו לחיים היא, עבור התורה להמשיך חיים נצחיים לנשמה, ולא חלילה כסף וזהב.

ואמרו רבותינו מלך וציבור באים לדין מלך קודם, כלומר לבקש על "המלכות" - על "השכינה", ואז ממילא יבוא השפע לעם ישראל.

ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך. הכתוב מורה לנו לבחור בחיים, על דרך שאנחנו מתפללים זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים. דהיינו שאין כונתנו בבקשת החיים למענו למלא בטננו ולקבל יותר ויותר מהעוה"ז, אלא כל כונתנו היא להשאר בחיים כדי לעבוד אותך כמאמר (ישעיה כו) "לשמך ולזכרך תאות נפש", וזהו וכתבנו בספר חיים - למענך, ולא למעננו, כי לא המתים יהללו יה, וזהו ובחרת בחיים, רק תבחר בחיים לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו כי הוא חייך (אהל יעקב):

ראש השנה נקבע ליום הדין הגדול והנורא והקב"ה מביא למשפט על כל נעלם

היום הר"ת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם, כלומר ביום ר"ה הוא לידת העולם "הרת" פי' לידת כמש"כ "והלילה אמר הורה גבר" שביום זה נברא אדם הראשון והאדם נקרא עולם קטן. וכן ביום זה נתקן הפרצוף העליון הנקרא ז"א, כי ביום כ"ה באלול נברא העולם והוא יום אחד לבריאת העולם - יום ראשון בימי השבוע, עד שביום ששי נברא אדם הראשון, והוא ג"כ נקרא עולם קטן, ואדה"ר בו ביום עשה מצות ומעשים טובים ותיקן הרבה בעולמות העליונים, בו ביום חטא, בו ביום עמד בדין, ופסק דינו היה ביום הכיפורים חותם ראשון, וחותם שני ביום הושענא רבא. ואמר לו הקב"ה אתה סימן לבניך כשם שעמדת בדין ביום זה וסוף דבר קבלתי אותך בתשובה, כך אני דן את בניך מידי שנה ביום זה על מעשיהם של כל השנה כולה. אם הם חוזרים בתשובה אני מקבל את תשובתם, ואז הקריב אדה"ר קרבן לפני הקב"ה, להודות על שקבל אותו בתשובה, זה שכתוב בפסוק (תהלים סט, לב) "משור פר מקרן מפרים", כמבואר בזוה"ק.

לפיכך נקבע יום ר"ה - ר"ח תשרי ליום הדין הגדול והנורא.

ולפי הסוד פי' "הרת עולם" הוא ענין התקבצות כל הדינים והגבורות הקשות ביום זה לדון את העולם, כי המלך הקדוש יושב על כסא דין, וכל הספרים נפתחים לפניו, וכל צבא השמים

נצבים עליו מימינו ומשמאלו, ומביאים לפני הקב"ה מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, הללו מלמדים זכות, והללו מלמדים חובה.

וגם כל העולם כולו עליונים למעלה ותחתונים למטה זעים וחלים ומתפחדים וכל השרפים והחיות רצוא ושוב אלה מפה ואלה מפה, לשמוע בקול דברו כי ידין ה' את עמו. ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לחיים איזו לרעב איזו לשבע.

ואם כן מה יעשה אדם שהיצר הרע שולט עליו, ומכף רגל ועד ראש אין בו מתום בלי עון פצע וחבורה, וסובבים אותו מלאכי חבלה הס"מ וגונדא דיליה שעומדים להשטין עליו ולהעמידו בדין על כל זה, "למי ינוס לעזרה ומה יעשה כי יפקוד אל" כי כאשר מתעוררים עתה הקליפות והס"א שהם מקטרגים על כל בני האדם, השכינה בצער גדול כי הם באים בגבול הקדושה ומכסים בענן את האור הגדול של השכינה הקדושה, כמש"כ "בכסה ליום חגנו", שלא תאיר לעולם התחתון, וכל מה שיושפע לה רוצים ליקח, והשכינה כביכול טועמת ממירות הדין, ה' יצילנו, וכל העולמות תלויים אז, כי על כן צריך תקון גדול להסיר הקליפות שהם העננים שעליהם רמו הנביא ירמיה (איכה ג') "סכות בענן לך מעבור תפלה" והדין מתגבר והולך עד שהכרוז הולך בכל הרקיעים לתקן כסא דין לדון את העולם.

המדבר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת

וכתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל המדבר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם צריך הוא לבקש ממנו בקשה.

ומכל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת.

ומכל שכן, אם גנב מאוצרות המלך.

ומכל שכן, אם המלך מינהו על אוצרותיו, ומעל באמונו וגנב.

ובן בנו של קל וחומר, אם בגד ומסר האוצרות שגנב לשונאי המלך.

ומה עוד, אם על ידי כך הגביר את כח השונאים.

רק לחשוב על כך - הרי אין לנו פה להשיב, ולא מצח להרים ראש. רעדה תאחוז אותנו - והיא שתעמוד לזכותנו, שכבר השריש הגאון רבי ישראל מסלאנט זצ"ל כי חרדת הדין היא העצה לזכות בו.

יום הדין - מי יחיה ומי...

בימינו של המשגיח דישיבת מיר הגאון רבי ירוחם הלוי ליבוביץ זצ"ל אירעה תאונה קשה ברכבת, ועשרות נוסעים שהיו בתוך הקרונות נספו ונהרגו רח"ל, ואמר אז רבי ירוחם, שמלך בשר ודם הדן את אלו שחטאו לפניו, הרי הוא נותן אותם בבית האסורים כדי שלא יברחו מפניו, ואז יוכלו לשפוט אותם ולקיים בהם את גזר הדין, אבל הקב"ה אינו כן, אלא בראש השנה הרי הוא כותב את הרשעים בדין בספרי המתים, וכל אחד ממשיך להסתובב בביתו חופשי, וביום המיועד לפרוענות מזדמנים כולם לפונדק אחד ולנסוע ברכבת, וכך מגיעים כולם אל מותם על ידי תאונה מחרידה.

חכמי המוסר המחישו ענין זה במשל אחר, לצייד דגים שהניח בלילה רשת גדולה עם מזון שיתפתו הדגים להיכנס לתוך המצודה שממנה לא יוכלו לצאת, ויהי בבוקר משך הדייג את הרשת עם כל הדגים אשר היו בתוכו, באותה שעה בכו הדגים שניצודו ואמרו "אוי לנו שלא השכלנו לברוח מיד אחר האכילה..." . אולם האמת שאין בדבריהם ממש, כי כבר בתחילת הלילה היו ניצודים ועומדים, רק הם לא הבחינו בכך, וכבר בשעה שנהנו מן הסעודה לא היו יכולים לברוח, ורק עכשיו הבחינו מה נעשה להם בתחילת הלילה כאשר התפתו לאכול מן המטעמים השונים. ולכך ממש דומים כל יצורי עולמים בראש השנה, שהרי פסק הדין נכתב ונקבע כבר בתחילת השנה, ובעיני בשר אינו רואה את התוצאה כי אם באמצע השנה, ואז הוא מתאונן שכדי להינצל מצרה פלונית היה עליו לעשות כך וכך, אך האמת שדברי הבל הם, כי היה עליו להתפלל בתחילת השנה לבטל את הגזירה, ואלמלי היה מפציר ומרבה בתפילות ותחנונים היה משנה את הפסק הטובה, על כן יתעשת כל איש לנצל את הזמן במלואו, ואז יזכה לשנה טובה ומתוקה?

אימת הדין בימי ראש השנה אצל החפץ חיים

בספר "דרכיו, נימוקיו ושיחותיו של החפץ חיים" מובא בשם רבי מרדכי דוב שראה פעם את החפץ חיים נכנס בימים הנוראים לעליית בית כנסת כדי להתבודד. עמד רבי מרדכי דוב מאחורי הדלת ושמע כיצד החפץ חיים מצייר לעצמו שנכנס לדין בפני בית דין של מעלה, ועומד לפניו והכרוז מכריז שיבואו כל זכויותיו לפניו.

וצייר כיצד הגיעו מחנות של מלאכי קודש שנבראו מהתורה שלמד עד כה, ומן המצוות ששמר בכל ימי חייו, וכן מהזכויות שזכה בהתפשט חיבוריו בתוך כלל ישראל ועל ידי כך זיכה את הרבים. כה רבות היו הזכויות עד שבעצמו התפלל על רוב מספרם.

אחר כך צייר שמכריזים וקוראים לכל חובותיו שיבואו להעיד עליו. גם מהם באו מחנות רבים, מהם כאלה שהעידו על חסרון בעשיית המצוה, האהבה והדביקות ועוד כהנה רבים. עד שהכריע הבית דין שהוא בכלל ביוני. ואז חשב לעצמו שנכנס תחת הגדר של רב חסד מטה כלפי חסד. אך מיד שמע שהשכינה שואלת מה הוא כעת, חי או נפטר, וענו לה חי הוא. ותיכף נשמע קול: "עשה תשובה על עוונותיך מאחר שאתה עדיין בחיים!" והתחיל החפץ חיים להתייפח בבכי גדול.

סופו של האדם לעפר

לאחר שאכל אדם מעץ הדעת, אמר לו הקב"ה: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב" (בראשית ג, יט). כידוע, נקצבו לאדם הראשון אלף שנות חיים בעולם הזה. מתוכם נתן שבעים שנה לדוד המלך, נותרו לו תשע מאות ושלשים.

חטא האכילה מעץ הדעת היה בשעותיו הראשונות של האדם, וכמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה כט, א): "בשביעית נפח בו נשמה, בשמינית הכניסו לגן. בתשיעית נצטוה, בעשירית עבר. באחת עשר נדון".

אם כן, אמר ה'חפץ חיים', אדם הראשון עומד בפתח חייו הארוכים, וכבר מעכשיו הוא חי בידיעה הזו כי שעון חייו הולך ואוזל.

וכך כל אדם, הרי מהרגע שנולד ידוע כי סופו למות. אם יחיה אדם עם ידיעה זו, יפנים וירגיש את משמעותה, יש לו סכוי שיצליח במסעו בעולם המעשה. אבל, אם בדמיונו רשומות בחשבונו בבנק החיים שלא ימות לעולם, קרוב לודאי כי יכשל בתפקידו.

בחוץ לארץ, היו בבתי הכנסיות 'חבורות'. חברת משניות, חברת תהלים, חברת עין יעקב, וכדומה, וכל יהודי אשר בא לעירה מצא את מקומו בחבורה שמתאימה לו ולמעמדו.

רק ל'חבורה' אחת לא מצטרפים האנשים, הלא היא 'חברת בני תמותה'.

כל אדם במשך חייו חושב כי אינו שייך לאותה חבורה. נדמה לו כי המתים בלבד הם חברי הקבוצה הזו...

אכן, סוף אדם למיתה. וככל שייחיה האדם בזכרון יום המות, יהיו ימי חייו מנוצלים ואיכותיים יותר.

לפי זה נבין פסוק מהנביא: "ויקרבו ימי דוד למות, ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל הארץ, וחזקת והיית לאיש. ושמרת את משמרת ה' אלקיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו

מצותיו ומשפטיו ומצותיו וכתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם (מלכים א ב, א'ג).

ולכאורה היה לו לומר: **"ויאמר** לשלמה בנו: אנכי הלך בדרך כל הארץ. ויצו אתו לאמר וחזקת וכו'".

אמנם לדברינו, אין זו פתיחה בלבד, יש לה משמעות גם לעצם הצוואה. ויצו את שלמה בנו - ללמדו ארחות חיים, **לאמר** - דבר זה יהא שגור על פך, **אנכי הלך בדרך כל הארץ** - כל רגע ורגע אתה מתקדם אל סוף חיי המעשה. כשתחיה בדרך זו - **'וחזקת והיית לאיש'**.

ראש השנה, הוא היום הקובע, המכריע, שכל הימים האחרים ניזונים ממנו ושואבים ממנו **שפעם**

ראש השנה איננו רק תחילת השנה, אלא הוא הראש במלוא מובן המילה, כי אין בשנה כולה אלא מה שגזר בראשה ביום הדין, בו הבריות יפקדו להזכירם לחיים ולמות, לאושר או לאסון, לרווחה או לצרה, לפרנסה או למחסור. ראש השנה, הוא היום הקובע, המכריע, שכל הימים האחרים ניזונים ממנו, שואבים ממנו שפעם, ומי שיצליח לזכות במאור פני הבורא יתברך, בחסדו הרב ורוחב ידו, מאושר יהיה לשנה הבאה כולה, ולשנים רבות ומאושרות.

תשרי אותיות תשר"ק, ולכן הוא בחי' דין גבורה

והנה ר"ח תשרי שהוא ראש השנה הוא יום הדין הגדול והנורא וכידוע שסדר האותיות ב-אבג"ד שהוא אור ישר - בחי' חסד. וב-תשר"ק - אור חוזר מהסוף להתחלה, הוא בחי' גבורה, ותשרי אותיות תשר"ק, ולכן הוא בחי' דין גבורה.

וראה כי חודש ניסן צירוף הוי"ה שבו הוא יהו"ה ב"ה, וריבועו כזה - י י"ה יה"ו יהו"ה גי' ע"ב, מס' חסד. ואילו חודש תשרי צירופו והי"ה וריבועו כזה: ו, וה, והי, והיה, גי' די"ן. והכל מרומז. כי בחודש ניסן שהנהיג הקב"ה את העולם בחסד, נאמר בו - "דודי לי ואני לו", כי בניסן ריחם עלינו הקב"ה וגאל אותנו בלי התעוררות מצדנו, אלא בהנהגה של חסד עליון, ולכן נאמר קודם "דודי לי" ורק אח"כ ו"אני לו", מה שאין כן בחודש תשרי שהקב"ה יושב על כסא דין ודן את העולם כולו, עליונים ותחתונים חיים ומתים, כולם עוברים לפניו אחד אחד, לכן צריך קודם את ההתעוררות שלנו לחזור בתשובה בבחי' אני לדודי, ורק אח"כ נזכה ל-ודודי לי. וז"ש **"בראשי"ת ברא אלהים"** בראשי"ת בא תשרי"י ברא אלהים-מידת הדין.

וכידוע שחודש זה נקרא ג"כ "ירח האיתנים" כי בו נולדו אבות העולם ובתשרי נפטרו (ר"ה י' ע"ב) והאבות הם בחסד גבורה תפארת, שהם בחינת דין ורחמים, כי בחודש זה עומדת זכותם לבניהם למתק את הדינים מעליהם.

היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם, יום הדין הגדול והנורא

והנה נודע כי צרוף ההויה של חודש תשרי-י-והי"ה, יוצא מס"ת ויראו אותה שרי פרעה, והוא צרוף המראה על דין, כי אם נרבע אותו [כזה: ו' וה' והי' והי"ה] יהיה גי' 64 כמספר די"ן, המורה על יום הדין הגדול והנורא. ואילו הצירוף של חודש ניסן שהוא בחסד, צירופו-יהו"ה, ואם נרבע אותו יעלה גי' ע"ב- חסד, כיון שבו מתגלה החסד הגדול בעולם שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים. והשם של חודש תשרי עצמו מורה על דין כי אותיותיו הן למפרע על סדר תשר"ק. וז"ש בראשית ברא אלהים, בראשית-אותיות בא' תשרי, ברא אלהים מדת הדין. ולכן דורשים מאתנו בחודש זה-אני לדודי-אתערותא דלתתא, ואח"כ רק נזכה לדודי לי, משא"כ בניסן ההנאה היא-דודי לי ואני לו הרועה בשושנים. כי גם בלא אתערותא דלתתא יש אתערותא דלעילא.

כח הדמעות

והנה הדמעות שנוריד היום ע"י תקיעת שופר והתשובה, הן הפותחות את שערי רחמים. והביאו משל על זה-בחזית המלחמה מקובל, כאשר חייל נופל מסמנים עליו סימן, אם שחור פירושו שח"ו מת, ואם "אדום" פצוע, נתאר לעצמנו שאירע מקרה וסימנו חייל בשחור והוא רק היה פצוע, באו הממונים והשליכוהו בין כל הגוויות, החייל רצה להסיר מעליו את הסימן השחור, אבל הצבע לא ירד, החליט להוריד דמעות ובדמעות ימחוק את הסימן ואז ינצל, וכך עשה וניצל, וגם אנחנו צריכים להוריד דמעה הרבה כדי שנמחוק את "הסימן השחור" של עוונותינו.

מה לא עושים להיות בריא

מז"ר ראש הישיבה הרה"ג יהודה צדקה זצוק"ל היה אומר כי בעת הצורך, אדם נוסע בשביל בריאותו גם לאמריקה, והכל בכדי להיות בריא, ואפי' אם הוא יודע שיועיל רק לזמן קצר, בכל זאת עושה מאמצים להיות בריא.

ק"ו באותה מידה צריך האדם לעשות למען בריאות נשמתו. ולכן מה התועלת בסליחות שאנחנו אומרים בימים אלו, אם איננו בודקים את עצמנו האם חל שיפור במעשינו וכדומה, הלא

אם אדם הולך לרופא ורואה שאין שינוי, הרי הוא חוזר ליקח תרופה אחרת וכו' גם אנחנו צריכים לבדוק את עצמנו אם חל בנו שינוי ואם לאו צריך עוד להתחזק.

הנשמה לא עובדת - נקרא מת

שלשה ספרים נפתחים, של צדיקים - נכתבים ונחתמים מיד לחיים טובים, רשעים נכתבים ונחתמים למיתה, ובנויים תלויים ועומדים עד יוה"כ.

רשעים נחתמים למיתה! והרי אנחנו רואים אותם חיים וקיימים? אלא ידוע שע"י החטאים פוגמים בנפש, וע"י העוונות פוגמים ברוח, וע"י הפשעים בנשמה. והרשע אפי' שיעשה תשובה וכו' יתקן רק הנפש שלו, ולכן רק הנפש חיה אבל הרוח והנשמה שהם העיקר אינם פועלים אצלו, ולכן נחשב כמת בבחי' רשעים בחייהם קרואים מתים.

עקידת יצחק היום ברחמים תזכור

הסביר הרה"ק רבי יששכר דב מבעלזא זי"ע על מה שאנו אומרים מידי יום בתפילתנו לאחר פרשת העקידה: "רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבשו רחמך את כעסך מעלינו ויגולו רחמך על מדותיך וכו'". ודקדק, מה שייד לבקש "כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבשו רחמך את כעסך מעלינו", וכי אפשר לדמות מדת רחמנותו של הבורא כל עולמים למדותיו של בשר ודם? אלא ההסבר הוא: דהנה מצינו בגמרא (סנהדרין פט) ובמדרש (בראשית רבה נו. ד, תנחומא וירא כב) שבשעה שהלך אברהם אבינו אל העקידה עמד השטן לנגדו בכל מני נסיונות ותחבולות, בכדי למנעו מלקיים רצת בוראו לעקוד את יצחק בנו, כיון שראה שאינו שומע לו, אמר לו: אני רוצה לגלות לך שגונב לי הדבר וכך שמעתי מאחורי הפרגוד: "השה לעולה ואין יצחק לעולה!" כלומר, כי מה שהקב"ה אמר לך "והעלהו שם לעולה" לא היתה הכוונה לשחטו אלא רק להעלותו על המזבח, ולבסוף ישחטו את השה. ועל כך השיב אברהם אבינו, שגם אם האמת כדברך, איני מקבלה ממך, שכן עונשו של בדאי (רמאי) שאפילו כשאומר אמת אין שומעין לו.

וזוהי א"כ הכוונה בתפילתנו: 'רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם', והיינו שלא רצה לשמוע בקול השטן, אף שאמר דברים הנראים אמת, מאחר שבאו מפי השטן, "כן יכבשו רחמך את כעסך מעלינו", וכאשר יקטרג השטן על בני ישראל בטענות שיש בהם ממש, אל תשמע דבריו כלל, שכן עונשו של בדאי, שאפילו אומר אמת אין שומעין לו.

אל תשלח ידך אל הנער

תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק (ראש השנה ט"ז ע"א). שאל הרה"ק רבי הירש מווידיסלאב זי"ע אביו של הרה"ק מפשיסחא זי"ע - לכאורה, בשביל להזכיר את העקידה, הרי היה יותר מתאים לקחת סכין, הרי זה זכר הרבה יותר חזק מן השופר? ... אבל באמת יותר מטה שאנו מתכוונים להזכיר את מעשה העקידה עצמו, שאברהם הסכים להקריב את בנו ויצחק היה מוכן להיות לקרבן, אנו מכוונים בעיקר להזכיר, שהקב"ה אינו רוצה בקרבנות אדם ואת קרבנו של יצחק החליף לקרבן של איל... ולפיכך, בשעה שאנו נעמדים בראש השנה להתפלל אל השם יתברך, שלא יעניש אותנו חלילה, על חטאינו, אנו מרמזים על השופר של איל, שגם בנו ינהג כפי שנהג ביצחק אבינו - "כי לא יחפוץ במות המת".

בתיבת אֵיכָה רמוז ד' ימי הדין

נודע כי מזל תשרי "מאזניים", ששוקלים את המעשים של האדם, אם לטובה אם לרעה ח"ו, עשה מצוה אחת הכריע את המאזניים לכף זכות, וע"כ אדם צריך להיות בחדש הזה בתשובה תמידית להשתדל להוסיף כמה שיותר מצות כדי שיכריעו לו את הכף לטובה.

הקב"ה אמר לאדם הראשון בתחילת דינו "איכה", תראה באיזו מעלה היית קודם החטא שהארת את כל העולם כולו מאורך, והמלאכים היו משמשים אותך, ואחר החטא להיכן ירדת, "איכה" פי' איך וכמה הפסדת את עצמך ואת כל העולם כולו.

ורבותינו דרשו "איכה" א' של איכה הוא רמז שיום אחד בתשרי הוא תחילת דינו של אדם, זה א' דאיכה, ואחריו בעשור לחודש הוא גמר דינו והיינו י', ואח"כ כ' לחודש הוא חותם השני של יום הדין הוא הושענא רבא, וזה נעשה בשעה החמישית דיום זה והיינו ה' "דאיכה".

הכנעה וביטול להי"ת

והנה העיקר ביום ר"ה הוא הכנעה וביטול בתוך כלל ישראל, כמו השונמית שאמרה לאלישע "בתוך עמי אנכי יושבת". וזה הוא כבני מרון כבני אמרייא, כי הצאן הם ענווין, משא"כ השור. וכ"כ הגר"א על הגמ' בחגיגה י"ג, גאה שבבהמות שור, שמתגאה בקרן ונוגח בו וממית וכו', אבל מי שיש לו קרן והוא עניו כמו האיל, זו תפארתו.

עניי ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה

חז"ל דרשו מרשית אותיות מתשרי, שכבר בר"ה דנים מה יהיה בסוף השנה, הן ברוחניות והן בגשמיות, ואפשר שלזה יש ב' ימים, וז"ש בראשית ברא אלהים אותיות - בא' תשרי,

ברא אלהים שזו מידת הדין וצריך להתכונן להיות מוכן לדין. ולכן תשרי מזל מאזנים, שבחודש זה ישקלו במאזנים את מעשיו.

יום ר"ה הוא יום פקידת עקרות

ידוע שיום ר"ה הוא יום פקידת עקרות, שבו נפקדו שרה רחל וחנה וזה ר"ת שופר פקידת שרה רחל וחנה ואותיות שקודם השופר הם אותיות עקרה.

התפילות של ר"ה מעלים כל התפילות של כל השנה

בזוהר הקדוש קורא את יום ראש השנה "יומא דצלותא", ראש השנה הוא יום של תפילה, כי הקב"ה שומע לכל התפילות, ואפילו של הפחותים שבפחותים.

וזה הרמז - ספרי חיים וספרי מתים לפניך נפתחים, דהיינו אפילו התפילות המתות יכולות לחיות בראש השנה, כי כל התפילות מתעלות.

גם תפילות של אנשים שהם כמו מתים, גם תפילות של אנשים שבקושי מוציאים מלה מהפה, ראש השנה מעלה את הכל. רק שהאדם ירצה באמת לעבוד את השם.

יום ראש השנה הוא יום דין, "והאלהים עשה שייראו מלפניו" זה המלאך המוות, הוא יצר הרע, הוא השוטר... הוא התובע, ויש לו חמשה כוחות

אומר הזוהר על הפסוק "והאלהים עשה שייראו מלפניו" זה מלאך המוות "למיהוי סייפא שנא על כל עלמא" - שיש חרב חדה על כל העולם, "וכל דא בגין דידחלון מקמי קב"ה כלא" יפחדו פחד - כולם - מלפני השם יתברך.

"ודא איהו סנטירא דתבע חובי בני נשא" וזה המלאך המוות, הוא יצר הרע, הוא השוטר... הוא תובע, יש לו חמשה כוחות, ומה הם, אומר הזוהר:

א. "דתבע חובי בני נשא" - תובע עוונות, לאחר שקודם הלך ופיתה את האדם, עכשיו בא תובע אותו על העוונות שלו - עשית ככה, עשית ככה, למה שמעת לקול היצר הרע, באותו יום לא קמת מוקדם, אותו יום עשית ככה, פה שיקרת פה דברת לשון הרע.

ב. "ותבע דינא" - לא מספיק שביקש עונש, אלא תופס את הבן אדם להעניש, בכח! לא עוזב אותו, דואג שהוא יקבל את העונש שלו. תראה איזה שטן זה!

ג. "וקטיל לון" כל מי שהוא אומר להרוג אותו - הורג אותו לא עוזב אותו.

ד. "ואלקי לון" ווי! ווי! כל מיני מלקויות, עונשים וצרות.

ה. "כלא כמאן דנפיק מן דינא" הכל כמו שפסקו בדין אומר - אני המבצע. יש לו רשות לבצע את הדין. לכן יתעורר האדם ולא יישן! כי עכשיו הוא הזמן לתקן ולהנצל ממנו.

חייב להכין עורך דין חזק, ולא יישן, ולא יחכה, כי אחר כך מה נעשה

ממשיך הוזה"ק "כגוונא דההוא ממונה בית דין דלתתא דאתייהיב ליה רשו לאדכרא קמי בי דינא - פלוני עבד כך, ופלוני עבר על כך, ולמתבע עליהו דינא, ותנן רשו אתייהיב לההוא ממונה בית דין לאנעלא על בי דינא פתחא". ניתנה לו רשות לסגור את הדלת!

"עד דיגזרון דינא על כל מה דאיהו תבע ולית רשו לבית דין לדחייא ליה, בגין (ישעיה סא) כי אני ה' אוהב משפט, ואיהו בעי דעלמא יתקיים בדינא" הקב"ה רוצה שהעולם יתקיים בדין!

צריך האדם לחזור בתשובה, יקח לו פינה לחשוב, יעשה חשבון נפש, יעזוב את דרכיו הרעים, יחזור בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים ואז יראה עולם גדול ומלאו. עכשיו זה הזמן, בזה הרגע, "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו" ויכין את עצמו באמת ובלב שלם ליום הדין הגדול והנורא. חבל שאדם יאבד את הזמן החשוב הזה, ויגיע לא מוכן ליום הדין.

כדאי שיקח אדם דף ויעשה חשבון נפש, מתי קם, מתי התפלל, מתי הגיע לבית המדרש, ואיך למד, כמה פעמים שיקר, כמה פעמים דיבר לשון הרע.

הקב"ה שיתף את מידת הרחמים בחודש תשרי בכדי לרחם ולרכך את הדין

כתב ה"אור החיים" הקדוש זי"ע: דע כי אמרו ז"ל (סוף הקדמת תיקוני זוהר), כי האותיות כשהם בדרך ישר על זה הדרך: אל"ף, ביי"ת, גימ"ל וכו' הם רומזים למדת רחמים, וכשהם למפרע על זה הדרך: תי"ו, שי"ן, רי"ש וכו' הם מורים על מידת הדין. וזה לך האות והראיה: כי חודש "תשרי" שהאותיות בו הם למפרע, תי"ו שי"ן רי"ש, הוא זמן הדין הגדול, אלא שהקב"ה מצד רחמיו שיתף אות אחת משם הרחמים, והיא "יו"ד", לרחם ולרכך את הדין.

יראת יום הדין

הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע תיאר את עיצומו של יום במשל: למה הדבר דומה, לילד שנתייתם מאביו. שלחה אותו אמו ללמוד בישיבה. האם עצמה נשאה בתוכה את יגונה ומרוב צער נתפלץ לבה והיא נפטרה... עתה היה הילד יחיד בעולמו, בודד, ללא קרוב וללא גואל. אולם הוא לא יודע זאת. נועצו ביניהם ראשי הישיבה: כיצד מודיעים בשורה נוראה זו, כיצד ניתן יהיה לעמוד בצער, התלבטו והתחבטו ומצאו עצה. הם תפרו לו בגד חדש, חליפה חדשה ונאה, ובכיס החליפה טמנו פתק ובו הידיעה הנוראה. כשילבש את הבגד, ישים ידו בכיס ויתוודע...

באו והביאו לילד את החליפה. שמח בה הילד עד מאד, לבשה והתהדר בה. לו אך ידע מה טומן בחובו הפתק שבכים החליפה...

אף אנו, המשיך החפץ חיים זי"ע, שמחים ועולזים בראש השנה. בתפוח בדבש, בראש הדג וברימון. חליפה נפלאה היא זו, אבל בכיסה טמון לכל אחד פתק משלו... מי יודע איזה פתק נושאים אנו בכיסנו.

ברוך מחיה המתים

פסק ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' רכה סעי' א) הרואה את חבירו לאחר י"ב חודש מברך מחיה המתים. וכתב ה"משנה ברורה" (ס"ק ג) דבר נורא: "וטעם ברכה זו, לפי שבכל שנה האדם נידון בראש השנה ויום הכיפורים אם למות אם לחיים, ואם רואהו אחר ראש השנה ויום הכיפורים זה, ואחר כך אין רואה אותו עד אחר ראש השנה ויום כיפור הבא, הרי עבר עליו דין אם למות ואם לאו. ועל כן אומר "ברוך מחיה המתים", שניצול מדין מיתה בראש השנה ויום הכיפורים".

ראש השנה קובע לכל השנה

חכמי המוסר ממשילים משל לצייד שרצה לצוד דגים, ושם רשת עם אוכל בים והדגים נכנסו ואכלו. למחרת בבוקר הוציא הדייג את הרשת והדגים נלכדו מיד. אמרו הדגים, מה עשינו? איזה שטות עשינו שנשארנו, היינו מיד אחרי האוכל צריכים לצאת! אבל הם לא ידעו שברגע שנכנסו לאכול הם כבר נלכדו...

כן הוא הדבר, האדם בוכה באמצע השנה על דא ועל הא, אבל הוא לא יודע שכבר בראש השנה זה נקבע, מה לך לבכות ולצעוק עכשיו, היית אז צריך לצעוק ולזעוק!

מסופר על ה"חזון איש" זי"ע שישב פעם בעת לימודו, והיה זבוב מסתובב ומטרידו. אחד מתלמידיו שישב שם, ניסה לסלקו, אבל ללא הצלחה, אמר לו ה"חזון איש": "מדוע אתה מנסה האם אינך מבין שזה זבוב של ראש השנה! כבר בראש עבר נפסק שיבוא הזבוב לכאן, אז מה לך לסלקו?"

ראש השנה - הגלופה של כל השנה

בספר "אמרי פנחס" להוה"ק רבי פנחס מקאריין זי"ע (אות תפא), הובא בזה הלשון: "ראש השנה הוא הגלופה (חותמת וצורה) של כל השנה. וכמו שאדם נוהג בראש השנה - כך יתנהג

עמו כל השנה, ואמר, שלכך אין אוכלין דברים חמוצים בראש השנה, בכדי שלא יצטרך לעקם פיו - ונעשה מזה גלופה על כל השנה..."

והסביר ענין ראש השנה, כמו שאדם רוצה לבנות בית - אזי הוא מצייר תחילה על הטבלא צורת הבית עם חדריו וכו', ועל דרך זה הוא הבנין. כך הוא רישומו של ראש השנה על כל השנה.

כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון

על מה שאמרו כל באי עולם עוברים לפני כבני מרון שואלת הגמרא (ר"ה י"א ע"א) "מאי כבני מרון" - הכא תרגימו כבני אמרנא (כבשים) ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון, רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד. וצריך להבין מה הטעם לפירושים השונים.

במהרש"א כתב כי בר"ה נפתחים שלשה ספרים כנגד ג' סוגי בני אדם, רשעים, בינונים וצדיקים. **הרשעים** - כנגד הכבשים שהם כצאן לטבח יוכל.

הבינונים - כנגד מעלות בית מרון שסכנה גדולה יש בעליה זו, שאם האדם יטה מעט ימינה או שמאלה יפול לעמק.

והצדיקים - כחיילות של בית דוד, שצריכים כח של צדקות למלחמה.

ובדרשות מהר"ח מוולוז'ין זצוק"ל פירש שיש ג' חלוקות ליום הדין:

בחינה א. דין פרטי על כל מעללי איש - אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו, שנאמר "מגיד לאדם מה שיחו". וקשה, שהיה לו לכתוב מגיד לאדם שיחו, ומדוע הוסיף את המילה "מה". והענין הוא כי האדם אינו מרגיש על דיבורו שיוציא מפיו וחושב מה מעלה ומוריד דיבור קל של ליצנות או נבלות פה, ולא יודע כי בנפשו היא כי "העולמות תלויים בו", כמ"ש "ויהי האדם לנפש חיה", פי' שהוא הנפש חיה של כל העולמות, והתרגום מתרגם לרוח ממללא, ר"ל כי הוא המדבר בכל העולמות. וז"ש "מגיד לאדם מה שיחו" מהות שיחתו, ר"ל שמגלין לו את סוד הדיבור עד היכן מגיע כחו לבנות או ח"ו לקלקל בעולמות, וכמה עולמות שבר והחריב.

בחינה ב. ידוע שהעונש הוא לפי הפגם, והפגם לפי ערך רוממות נשמתו, וכל שנשמתו גבוהה יותר, מגיע הפגם יותר ויותר גבוה, כי אינו דומה מי שטינף חצר המלך למי שטינף ביתו, וכ"ש כסא המלך, וכ"ש בגדיו של מלך. נמצא, אף ששני בני אדם עושים אותו חטא אין ענשם

שוה, כי זה נידון לפי ערך נשמתו, וזה לפי ערכו, זה פגם בחצר המלך, וזה פגם בבית המלך וכו'.

בחינה ג. הנה איש מאנשי המלך אשר יתעצל במלחמה ולא יעשנה בשלימות, לא יפשע אלא רק בעצמו, כי לא ימשך מזה שום נזק וקלקול לשאר אנשי החיילות. אמנם אם יפשע שר החמשים בעצלותו, או שר האלף, הרי בזה נמשך קלקול גם לחמשים וגם לאלף שנפלו במלחמה מחמתו, אבל עכ"ז לא נמשך בזה קלקול לכללות המלחמה שהיא עדיין בתקפה. אבל אם יתעצל במלחמה השר המנהיג את כל המלחמה, הרי מקלקל הוא את כל המלחמה.

וא"כ לפי הפירוש "ככבשים", הכוונה היא על הדין הפרטי שדנים את האדם, בבחי' מגיד לאדם מה שיחו.

ולמי שאמר כמעלות בית מרון, פי' שאינו דומה מי שבתחלת העליה בבחי' חצר המלך או ביתו של המלך, למי שבראשה בבחינת כסא המלך ובגדי המלך, שנפילתו קשה מאד.

ולרב יהודה אמר שמואל שאמר חיילות של בית דוד, הם בבחי' שרי המלחמה הנ"ל.

ג' ספרים נפתחים בראש השנה, וגם יסביר סוד הכתיבה שעל ידה מחדש הקב"ה את העולם

אמר רבי יוחנן: שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים.

וצריך להבין עניין הכתיבה הזאת וכי אצל הקב"ה יש שכחה הרי כתוב, כי אין שכחה לפני כסא כבודך, אין דבר נעלם ממך וכו' וא"כ מדוע צריך לכתוב הרי גם בלא כתיבה הדברים יכולים להתבצע.

כדי להבין נקדים הקדמה שאומר מדרש רבה שהקב"ה הסתכל בתורה והיה בורא את העולם, והיא כלי אומנותו של הקב"ה וכמש"כ "בראשית" ברא אלהים, ואין "ראשית" אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו.

ומבואר בזה"ק פי' יתרו שבעשרה מאמרות שבהם ברא הקב"ה את העולם בתוכם יש להם בתור נשמה את "עשרת הדברות" שהם כוללים כל התורה כולה ובהם הסתכל הקב"ה וברא את העולם, ומכיון שהקב"ה ברא את העולם ע"י אותיות התורה, בודאי שגם המשך קיום העולם הוא ע"י אותיות התורה, והם השורש והחיות של העולם, וכמו שכתב "בעל התניא"

בשער היחוד והאמונה בשם הבעש"ט על הפסוק "לעולם ה' דברך נצב בשמים" שפירש שמה שאמר הקב"ה "יהי רקיע בתוך המים וכו'" כלומר האותיות הללו הן עומדות לעולם בתוך הרקיע להחיותם לעולם, כמש"כ ודבריו חיים וקיימים לעד.

ואם היו האותיות מסתלקות היה העולם חוזר לאין ממש והיו כלא היו. לפי זה יוצא שכל קיום העולם כולו שנברא בעשרה מאמרות עומד וקיים על אותן תיבות ואותיות למשל "יהי אור" "תדשא הארץ" "יקוו המים" הם המחיים והמעמידים את הבריאה כל רגע ורגע. וכל זמן שהקב"ה רוצה בכך מחייה את העולמות על ידם.

והנה כל הכח הזה לאותם תיבות ואותיות הוא רק ע"י שעם ישראל עוסקים בתורה. כמו שכתוב יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ, ואמר אם מקבלים עליהם ישראל את התורה אתם קיימים ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ולכן אי אפשר שכל אלו יעמדו אלא אך ורק בזכות ישראל שעוסקים בתורה.

והנה בזוה"ק אמר שיש ששים רבוא אותיות לתורה. וכל אות היא כנגד נשמה אחת מישראל. שגם עם ישראל יש לו ששים רבוא נשמות, וכמו שדרשו רבותינו, ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה. וכל אחד יש לו אות אחת שממנה הוא יונק את כוחו ומקבל את השפע והחיות שלו.

ואם האדם חוטא ח"ו פוגם באותה אות שכנגדו ועל כן צריך לתקן הדבר ע"י חרטה שהיא אותיות "חרט". שחוזר וחורט את אותה האות בתורה וזה ענין התשובה, להחזיר את אותה האות למקומה. כי אם לא כן הס"ת לא כשר וחסרה אות אחת מן התורה. וכתוב בספרים שבשעת מתן תורה נפתחו השמים וראו ישראל את התורה כתובה באש שחורה ע"ג אש לבנה, וכל אחד הכיר שורש נשמתו ושורש נשמת חבירו באיזו אות הוא מכוון ומרמוז, וכל ישראל היו למטה מכוונים ממש כנגד האותיות שנצטרפו למעלה, ומי שמכיר שהוא מאות ב' וחבירו מאות ר' וכו' התחברו ביחד.

וז"ש וכל העם רואים את הקולות שראו את אותיות התורה ואז "וירא העם וינעו ויעמדו"

וידוע שכל ר"ה הקב"ה מחדש את הבריאה ע"י שמצרף את כל הששים רבוא נשמות המכוונים כנגד ששים רבוא אותיות, וכדי שהאדם יזכה להיות בין הששים רבוא הללו צריך ללמוד תורה ולקיים כל המצוות.

אבל אם ח"ו לא זכה, אז הוא פוגם באותה אות שכנגדו ואי אפשר לחדש את הבריאה, וז"ש שכל ישראל עוברין לפניו כבני מרון, כדי לבדוק כל אות ואות וכל אחד ואחד בנפרד האם הוא דבוק באותה אות שכנגדו ואם ראויה האות כדי לחדש את הבריאה.

ועתה נבין את ענין הכתיבה, צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים טובים, כי האות שלהם שיונקים ממנה - שלימה וטובה, והקב"ה מצרף את האותיות האלו של הצדיקים כדי לחדש על ידן את הבריאה, ולכן מידה כנגד מידה גם הם נכתבים לאלתר לחיים.

והרשעים להיפך שאצלם האותיות פגומות, ולכן הם נכתבים לאלתר למיתה.

והבינוניים תלויים ועומדים, אם יעשו תשובה יתקנו את הענין ויזכו לחזור ולהאיר בס"ת.

מספר הפסוקים שבפרשיות נצבים וילך האזינו רומזים לזמן חזרה בתשובה של צדיקים לבינונים ולרשעים

מובא בספר "אמונת עיתך" פרשיות נצבים וילך האזינו נקראים בזמן שבין ראש השנה יוה"כ וסוכות.

ואמרו חז"ל (ר"ה מז:), צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יוה"כ, רשעים נחתמים לאלתר למיתה.

והנה מצאנו דבר פלא, פרשת "וילך" יש בה 30 פסוקים, ובפרשת נצבים 40 פסוקים, ובפרשת האזינו 52 פסוקים.

פרשת וילך 30 פסוקים כנגד 30 יום של חודש אלול שבו הצדיקים ממהרים לשוב בתשובה.

פרשת נצבים 40 פסוקים כנגד הבינוניים שעדיין תלויים ועומדים עד יוה"כ שהוא יום הארבעים מחודש אלול.

ופרשת האזינו 52 פסוקים כנגד הרשעים שנוזרים לשוב רק בהושענא רבא יום ה-52 שהוא יום מסירת הפתקים.

ואם זוכה האדם לשוב בתשובה זוכה ל"וזאת הברכה". (להתעדן באהבתך).

בענין ליל ויום ראש השנה

יום ראש השנה בדברי הימים

ביום ר"ה נבראו אדם וחוה. מובא בספר כלבו (סימן סד) "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (בראשית ב, ד) ובבריאית אדם (שם א, כז) "ויברא ה' אלהים" אלהים מדת הדין.

נולדו האבות הקדושים [אברהם אבינו גם נפטר בר"ה] ולכן נקרא חודש זה בשם ירח האתנים משום שבו נולדו איתני העולם.

נפטרה שרה כיון ששמעה שלא נשחט יצחק פרחת נשמתה.

הגמ' בר"ה (דף יא:) אומרת בר"ה נפקדו אימותינו הקדושות שרה, רחל, וכן חנה לאחר 19 שנות עקרות נפקדה בבן וקראה לו שמואל.

בר"ה הוציאו את יוסף הצדיק מבית האסורים כפי שנאמר "ויריצוהו מן הבור"

בר"ה בטלה העבודה מאבותינו במצרים, (גמ' ר"ה יא:).

לאחר 70 שנה שעם ישראל היו בגלות בבל, עלו בני 42,300 עם עזרא הסופר לא"י והגיעו לכותל המערבי בר"ה, והיה עזרא קורא בתורה ולא הבינו מה היה מתפלל וקורא והיו בוכים על שלא הבינו שפת הקודש שהיו יודעים לדבר רק ארמית, אמר להם "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם" (נחמיה ח, י) לפי שאסור לבכות ולהיות עצוב בחג. (עיין "אזור אליהו" לבעל השבט מוסר סימן קסג.) וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה.

"שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" - מהו מתוקה

נוהגים לאכול בליל ראש השנה תפוח מתוק בדבש ולומר: יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה. ולכאורה כשאומרים "שנה טובה" כבר נכלל בזה כל הטובות שבועולם, ולמה אם כן מוסיפים "ומתוקה"? אלא מבארים, ידוע שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמנו הוא טוב, כפי שאמר רבי עקיבא "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד". אולם, מבקשים אנו מהקדוש ברוך הוא שיעשה עמנו טוב, שגם אנו נרגיש ונחוש שהוא טוב. כמבואר בספרים על הפסוק (תהילים קיח) "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" שאמנם צריך אדם תמיד לברך לה', אפילו על הרעה, שכן גם הרעה אינה אלא חסד. אולם מבקשים אנו מהקדוש

ברוך הוא "יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו" - עשה עמנו חסד כזה, שגם ישראל יאמרו שהוא חסד, חסד של ממש שהכל רואים ומשיגים אותו... וכן "הראינו ה' חסדך" שנראה את החסד. וזה מה שאנו מבקשים בליל ראש השנה: שתחדש עלינו "שנה טובה" - שהשנה תהיה טובה, אולם לא די בזה - "ומתוקה" - שגם אנחנו נראה ונרגיש את המתקנות. הוסיף על זה הגרשז"א: כשרופא עושה ניתוח זה דבר טוב אבל לא מתוק, תפילתנו שיהיה שנה טובה ונרגיש את המתוקה.

כתב בעל "פניני תורה" שמנהג ישראל לאכול בראש השנה תפוח בדבש לסימן טוב, ואז לבקש מאת ה' יתברך "יהי רצון שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". הבקשה שהשנה תהיה "טובה" אינה מספקת, שכן גם על דבר רע חייבים אנו לומר "גם זו לטובה", על כן אנו מבקשים שהשנה תהיה גם "מתוקה" שנחוש ונראה את הטובה.

גם בזמן אמירת היה"ר צריך לזכור שהוא ביום הדין

אמנם, צריך לדעת שמתיקות התפוח בדבש שבפה אינה מכרעת לאדם שתהיה לו שנה מתוקה, שנת הצלחה, ושיהיה לראש ולא לזנב. אלא יחד עם זאת יש לומר את הנוסח ה"יהי רצון" בתפילה עמוקה בחיל וברעדה, לחשוב מי יודע מה נגזר עלינו, ולא נסתפק בכל זאת אלא נשוב בתשובה יחד עם תפילות כוונה מכל הלב. ישנו משל מהגאון "חפץ חיים" זצ"ל הנוקב חדרי בטן. מעשה בילד אחד אשר התייתם לא עלינו מאביו. שלחה אותו אמו ללמוד בישיבה, כאשר היא עצמה נותרה לבדה עם דמעותיה ויגונה. חלף זמן, ומרוב צער נתפלץ ליבה והיא נפטרה. עתה נותר הילד יחיד בעולמו, בודד, ללא קרוב וללא גואל, אלא שהוא עצמו לא ידע כלל שאמו נפטרה, ולמד כאילו לא אירע דבר. נועצו ביניהם ראשי הישיבה כיצד מודיעים בשורה נוראה שכזו ליתום האומלל, ואיך ניתן יהיה לעמוד מול צערו הגדול? עד שמצאו עצה. הם תפרו לו בגד חדש, חליפה חדשה ונאה, ובכיס החליפה הניח פתק ובו הידיעה הנוראה. כאשר ילבש את הבגד, ישים את ידו בכיס ואז ידע הכל...

הביאו לילד את החליפה, חליפה מהודרת ונאה, והוא שמח והתהדר בה עד מאוד. אילו ידע הילד מה הוטמן בכיס חליפתו לא היה מסוגל לשמוח לרגע...

ואף אנו סיים ה"חפץ חיים" שמחים אנו ועולים בראש השנה, בתפוח בדבש, בראש הדג וברימון. חליפה נפלאה היא זו, אבל בכיסה טמון פתק, כל אחד והפתק שלו, מי יודע איזה פתק נושאים אנו בכיסנו? בכל שנה ושנה כאשר מביטים אנו לאחור אנו כבר יודעים על הפתקים שניתנו בראש השנה הקודם. מי לשמחה לאושר ולעושר, לנחת וכל טוב, ומי לא עלינו לפתקים מן הסוג השני.

אין זה סוד שרבים מאיתנו סבלו השנה מצרות וייסורים, כמה אלמנות נוספו בשנה החולפת, כמה יתומים רכים, כמה בריאים שמחלות חדרו לגופם, כמה תאונות דרכים ופיגועים, כמה סבל ודמעות, יגון ואנחה, הלא תדמע כל עין בזכרנו זאת.

ועתה, כאשר הגיע שוב ערב ראש השנה, ערבו של היום הקדוש שבו נשמח כולנו ולבנו ירעד בזוכרנו את הפתק שיונח בכיסו של כל אחד ואחד מאיתנו. עומדים אנו ומתחננים לפני בורא עולם, אבינו שבשמים, אב אהוב, רחום וחנון זכרנו לחיים! אבינו מלכנו הן אתה אבינו ובודאי שאבא רוצה לתת, אבל אתה גם מלכנו ובודאי שרק אתה יכול גם לתת. יודעים אנו כי הכל תלוי בנו, ואנו מבטיחים להשתפר במעשינו, ולהרבות בתורה, במצוות ובמעשים טובים.

יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב

וזה שאנחנו מבקשים שנהיה לראש ולא לזנב. ביאורו, שידוע כי בריאת האדם - מחומר וצורה, וצריך שהצורה שהיא בחי' הזכר תמשול על החומר שהיא בחי' הנקבה, ודו פרצופים נבראו, ומסתברא דזכר סגי ברישא, היינו שרצונו יתברך שהזכר שהוא הצורה ילך לפניו וינהיג את החומר להעלותו לצורה, וזו תפילתנו שנהיה לראש - שהיא הצורה ולא לזנב.

וצריך שנהיה לראש, כלומר שהרוח תוליך אותנו ולא החומר, שלא תרכב הבהמה עלינו, אלא אנחנו נרכב עליה! לא ניתן לה לשלוט עלינו.

יש שפירשו מה שאומרים בליל ר"ה שנהיה לראש ולא לזנב, שהנה מדרך בעל חי כשרוצה להביט על זנבו צריך לסבב ראשו לאחור, ועל כך אנו מבקשים שנהיה לראש - שנצל את ראש השנה כדבעי, וממילא לא נצטרך בכל השנה להביט לאחור בכאב ובצער למה לא נצלנו את ראש השנה שעבר.

לכן לא יחכה האדם עד יום ראש השנה, אלא מיד יכין את עצמו ולא יוותר על שום דבר. מעכשיו, יקום יום יום לסליחות, יבקש רחמים מאת השם, יבכה על עוונותיו, יראה למי הוא חייב כסף, עם מי הוא לא בסדר, איך הוא לא התנהג טוב, עם מי הוא לא התנהג בסדר, איך יתקן הכל, ויעשה כל מה שצריך לעשות.

מדוע טובילים את התפוח דווקא בדבש

כתב בספר "קרן לדוד" רמז נפלא, טבע הדבש שמהפך מה שנמצא בתוכו לדבש, כמו שנפסק ב"שולחן ערוך" (יו"ד סי' פד) שנבילה השרויה בדבש ונהפכה לדבש מותר לאוכלה אף על פי שהיתה תחילה נבילה. כן הוא כח התשובה. כשאדם חוזר בתשובה מאהבה נהפכים זדונותיו

לזכויות, כטבע הדבש שמהפך נבילה לדבר טהור ומתוק. וכך על ידי זה יהיה בכוחנו להמתיק את הדינים ולהפכם לרחמים ונוכח לשנה טובה ומתוקה.

ראשי התיבות של תפוח

בספר "אדרת יוסף" להגה"צ רבי יוסף טויסיג מבעלעד זי"ע פירש מדוע דווקא בחרו את התפוח לטבול בדבש ולא פרי אחר? ואולי יש לומר, דהנה ידוע שהרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע היה נוהג לאכול תפוח לפני שאמר דברי תורה, והסביר זאת בדרך מליצה, שתפוח נוטריקון" תגלון פתגמין ותמרון חידושים.

אהבת השי"ת לישראל וטעם שמקדימים דין האומות לדין ישראל

ארז"ל ישראל דינם ביום ר"ה, אומות העולם בליל ר"ה. וצריך להבין מדוע מקדימים את דין האומות לדין ישראל, והלא ע"פ ההלכה מקדימים דין ת"ח לדין עם הארץ, וכיון שלשלא ידע תורה, ולאומות העולם אין להם תורה, הרי הם כת"ח הקודם לע"ה וכיצד מקדימים את דין האומות. והביא הרב יוסף חיים זללה"ה בספרו "אדרת אליהו" משל למלך ששלח אחרי אנשי עיר אחת שתחת ממשלתו לבוא אצלו, שרצונו להתראות עמהם ולדבר אליהם בסדר הנהגתם וכיוצא. העניים של העיר תכף לקחו כל אחד ואחד מהם חמשה או ששה ככרות לחם כדי אכילתם והלכו בלא שיירה ובלא בהמות לרכב, בלא דורון ובלא כסף וזהב וכך עמדו לפני המלך. אך העשירים נתעכבו כדי ליקח דורון למלך, כדי שלא יראו את פני המלך ריקם, וכן רצו להראות לפניו בלבוש מפואר וללכת בשיירה מפני שהם מכובדים ואי אפשר להם ללכת ברגל ומבלי להכין צידה לדרך. המלך קצף מאד על העניים שבאו לפניו כך בדרך בזיון בבגדים צואים וראו פניו ריקם, וכדי בזיון וקצף וחמתו בערה בהם, אך כשבאו העשירים ראה אותם שבאו בדרך כבוד, שמח המלך והחזיר להם כבוד, וקיבל הדורון שלהם ונתן להם מלבושי מלכות, כמ"ש "כי מכבדי אכבד ובזוי יקלו".

והנמשל המלך היינו ממ"ה הקב"ה שולח לכל אנשי עולמו שיהיו מזומנים ביום דין ר"ה, כמ"ש "כל העולם עוברין לפניו כבני מרון". ואומות העולם העניים מן התורה והמצות, מקדימין לבוא תכף ומיד בלא דורון, וכתוב "ולא יראו פני ריקם", והם ריקנים מן המצות ועניים, כי אין עני אלא מתורה ומצות. ולכן כבר בלילה דן הקב"ה דינם של האומות שהוא דינא קשיא, ויחר אף המלך מאד וכל ההתחלות קשות. אבל ישראל העשירים בתורה ובמצות בתפלה ובקריאת ס"ת ופיוטים, ומזכירים עקידתו של יצחק ותוקעים בשופרות, ובליל ר"ה וביום ר"ה קוראים שתי פעמים תהלים כפ"ר מזמורים, ומבטלים בכל פעם ופעם כעס המלך ע"י ק"ן

מזמורים, כע"ס גימט' ק"ן, ואח"כ - "אכפר"ה פניו במנח"ה", שעושים תשליך אחר המנחה, אפי' אם יום ראשון חל בשבת כמ"ש "ותשליך במצולות ים כל חטאתם". ומזכירים י"ג מדות הרחמים שלא יראו את פני ה' ריקם, והם מכובדים ממשפחת מלכים, כמ"ש התנא כל ישראל בני מלכים הם, כמ"ש "ואת"ם תהיו לי ממלכת כהנים", ואת"ם דייקא, בזמן שקוראים פרשת את"ם נצבים, כמ"ש "ואת"ם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם, היו"ם" דהיינו ראש השנה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה שמח לקראת ישראל שנתעכבו ובאו במצות ובדורון דהיינו קול תקיעת שופר שממליכים אותו במלכויות זכרונות ושופרות, והחליפו שמלותם בבגדים נאים ולבנים כמו מלכים, ואפילו שהוא יום דין בטוחים ושמחים שיצא דינם לחסד ולרחמים. והקב"ה נותן להם שפע ישועה ופרנסה טובה וחיים טובים כמו שאומרים בקדיש "ויפתח לנו ה' אלהינו שערי אורה" וכו'. וכמו כן אינם יושנים ביום ר"ה עד חצות כמ"ש האר"י ז"ל, מפני ששינה חד מדרגא דמותא, אלא מאריכים בתפלה ובשופר עד קרוב לחצות היום ואח"כ סעודת יום טוב והסימנים, וביום הראשון אדרא רבא וביום השני תהלים ואדרא זוטא. אשריהם ישראל שמתקבצים כל עדה במקום אחד, ואומרים תהלים ביום ר"ה עד זמן מנחה, וכתוב "הן אל כביר ולא ימאס". ואינם מפסיקים לדבר אפילו בלשון הקודש, וכל שכן שאינם מדברים דברים בטלים, ועל זה ישמח המלך לקראת ישראל, שהם נקראים עשירים בתורה ובמצות, וז"ש "אתם נצבים היו"ם" דייקא ולא בלילה, ומפני זה מקדימים דין אומות לדין ישראל, וז"ש "אתם נצבים היו"ם".

אדם יכין את עצמו עכשיו, ויתרגל לא לבעוס, ובפרט בראש השנה כי ח"ו זה סימן רע לכל השנה

הכעס, קשה מאד מאד. לכן אדם יכין את עצמו, ויתרגל לא לבעוס, ובפרט בראש השנה אוי ואבוי למי שכועס בראש השנה, זה סימן רע לכל השנה. השם יצילנו, לא יכעס בשום אופן, ישתדל מאד מאד, יכין את בני ביתו כבר מעכשיו, ויבקש מהם לא להכעיס ולא לבעוס, ואפילו אם יכעיסו אותו יקבל על עצמו לא לבעוס, ואפילו בלבו לא יכעס - כלום, אלא יהיה שמח וידע כי כל דבר שקורה זה מלמעלה, ואע"פ שכל השנה צריך אדם להתנהג כך, אבל היצר הרע גדול, ולכל הפחות יקפיד בזה ביום הדין.

גם אשתו תהיה שותפה שלו, תכין הכל, תסדר הכל מראש, כי אם יבוא הבעל לביתו ויראה שלא הכינו הוא יצעק, מה זה ראש השנה! לא הכנתם, אמנם הבעל מצדו צריך לדעת, מה שעשו עשו, ומה שלא עשו לא עשו, ויהיה שמח ולא ישים לב על שום דבר.

מעשה פלא עם מו"ר חכם יהודה פתאי שלא כעס בר"ה

חכם יהודה פתיה, בעל "בית לחם יהודה" ע"ה, שהיה מקובל גדול מאד, מספר על עצמו, שפעם אחת בראש השנה הוא קיבל על עצמו שלא לכעוס, אבל ה"בעל דבר" התגרה בו ולא עזב אותו כלל. מה עשה חכם יהודה היה לובש גלימה לבנה, לבן - יפה יפה, משי עם תרבוש כנהוג בבגדד, חזר מבית הכנסת, והיה חם מאד ולכן היו עושים את ראש השנה על הגג.

היה חוט אחד משוך על הגג, ותלויות בו מנורות, למפות עם שמן ופתיליות, להאיר. באה חתולה אחת וקפצה, וכל השמן עם הנרות הכל נשפך על הגלימה הלבנה שלו. אמר, נביא גלימה אחרת של שבת, הלך החליף אותה, ועשה קידוש בשמחה גדולה.

עלתה אשתו אל הגג עם סיר האוכל ולפתע, התגלגלה מכל המדרגות, וכל הסיר עם האוכל הכל נשפך עליה, הכל הלך. כל הבית נהיה מהפיכה, כפרה....

אמר לה חכם יהודה גם זו כפרת עוונות, נהיה שמחים, לא תתרגזי, לא תתרגזי, אין דבר, לא תקפיד, עזבי, השנה מנסים אותנו מאד, מי יודע מה צריך לקרות.

הביאו את האוכל של הבוקר אך שוב - באה חתולה שיחקה להם בסיר, שברה הכל, על הבגדים של הרב, על הרצפה... ואני לא כעסתי אומר חכם יהודה, מה עשו מן השמים, כיון שהוא לא הקפיד, אותה שנה - נשרף לו כל הבית, אבל לא היתה פגיעה בשום נפש, כולם בריאים שמחים ושלמים, אם הייתי כועס אפילו רגע אחד אמר הרב, כמה נפשות היו הולכות ח"ו, מהשמים הצילו אותנו הצלה גדולה.

מעשה שהיה עם מו"ר הבא"ח בערב ר"ה ולא הקפיד

כידוע כי לבן איש חי, בכל חג היתה לו גלימה מיוחדת של אותו חג, פעם אחת בערב ר"ה כשרצה לצאת מהבית ללכת לבית הכנסת, ואחת מהנערות שעובדות, שפכה למעלה מן הגג איזה מים מלובלכים מי שופכין, היישר על הגלימה של הרב. אמר הרב, אל תגידו לי מי זו, לא רוצה לשמוע, אני לא מקפיד ולא מעניין אותי. הלך והחליף הגלימה לאחרת, והלך.

ומזה ילמד האדם שלא להקפיד, כי היצר משחק בכל התחבולות, דברים שהאדם לא חושב - הכל יכול לבוא עליו חס ושלום, ואם אדם יכין את עצמו - ינצח בס"ד.

אם אדם זוכר את העוונות ומתוודה עליהם הקב"ה שוכח לו אותם, ואם אדם שוכח את העוונות שלו הקב"ה זוכר

מי שעכשיו זוכר את המעשים הרעים שלו, ומתחרט עליהם, הקב"ה שוכח לו אותם, אבל מי שלא איכפת לו, ואינו מתחרט, אז הקב"ה זוכר לו אותם, "כי זוכר כל הנשכחות אתה... ואין שכחה לפני כסא כבודך", וכי הקב"ה זוכר רק את הנשכחות, ואת הנגלות הוא לא זוכר. ועוד מדוע כפל הדברים והרי אם זוכר בודאי שאין שכחה.

אלא הקב"ה זוכר את מה שהאדם שוכח שעשה עוונות ולא מתודה עליהם, כל הנשכחות של האדם ה' זוכר, אבל אם אדם זוכר ומתודה עליהם הקב"ה שוכח לו אותם, אם יש דין למטה - אין דין למעלה, אם אין דין למטה - יש דין למעלה. לכן טוב יותר שהאדם יעשה לעצמו דין למטה, יחשב את העוונות שלו, יעשה עליהם תשובה, יעשה להם תיקון ויחזור בתשובה שלימה לפני השם יתברך.

דרוש לעשרת ימי תשובה

כפי תפילתינו ותשובתינו בימים נוראים עד שמיני עצרת, כך הקב"ה בונה מחדש כל העולם

כתוב ברבינו האריז"ל (שעה"כ דרושי ר"ה) דבר"ה חוזר כל העולם לכמות שהיה בתחילת בריאת העולם, וכפי תפילתינו ותשובתינו בר"ה, עשי"ת, ויוה"כ ועד שמיני עצרת, הקב"ה בונה מחדש כל העולם, ונותן לכל אחד כלים וכוחות חדשים שעל ידם נוכח לעבוד אותו ולהתקרב אליו יותר ויותר, ולכל עבודת ה' ברוחניות וגשמיות.

כתוב בהאריז"ל (שם) דע"י התשובה שעושים בו' הימים שבין ר"ה ליו"כ, אפשר לתקן ולקבל כפרה על כל העוונות שחטא כל ימיו ביום שכינצא בו, דביום א' אפשר לתקן כל ימי א' שבחיו, וביום ב' כל ימי ב' וכו'. וכן מביא רבנו המ"ב (ס' תר"ב, א') מהיערות דבש וז"ל ז' ימים שבין ר"ה ליוה"כ הם נגד ז' ימי שבוע ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום.. עכ"ל. ואיתא בגמ' ר"ה (ב:) "יום אחד בשנה חשוב שנה" ולכן גם אם לא זכינו לשוב עד עכשיו אין להתייאש, דעדיין הנר דולק, ואם יתחזק עכשיו כמה שאפשר יזכה לתשובה וכפרה שלימה בעזהשי"ת.

הנה ידוע טענת היצר ד"מה יש לנו מכל העבודה והתשובה בימים אלו, והא למעשה לא נשארים אנו עם כל זה אח"כ, ואיך זה תשובה. אמנם צריך לדעת דמבואר בהאריז"ל דעשי"ת (וגם הימים שבין יו"כ לשמ"ע) הם השורש לכל השנה ועל ידי תפילתנו ועבודתנו בימים אלו, אנו זוכים לבנות לעצמינו כלים וכוחות חדשים לעבוד את הקב"ה כל השנה - והרי נמצא דכפי כמה שאנו מעלים עצמינו ועובדים את הקב"ה במדרגה גבוהה יותר בימים אלו, כן יתוסף לנו כוח וחיות לעבוד את הקב"ה כל השנה - דכפי השורש ובנין הנפש בלידת השנה, כן ילך כל השנה, וא"כ בודאי שע"ז גם כל השנה יעבוד את הקב"ה ויתעלה הרבה יותר, ונמצא דבאמת התחזקותינו ועבודתנו עתה, כך נשאר לכל השנה, וממילא נחשבת עבודתנו ותשובתנו תשובה אמיתית.

ואפי' שלמעשה אין מדרגתנו ועבודתנו במשך השנה ממש כעכשיו, אין זה, אלא משום דבימים אלו הקב"ה נותן לנו מתנה מיוחדת של תוספת כח ורצון כדי להגיע אפי' למדרגות שבאמת לא שייכות לנו, כדי שנוכל לבנות שורש חזק ועליון לעבוד את הקב"ה כל השנה, ולזכות בדיון. אמנם אח"כ הקב"ה לוקח מאתנו תוספת כח זו, ואז אינו דורש מאתנו אלא לעבוד אותו כל יום כפי כוחינו ומצבינו באותו יום, וכפי סגולת הזמן ההוא. והרי ברור שכל תשובתנו עכשיו היא אמיתית, דאם מתחזק עכשיו, ודאי דגם במשך השנה יעבוד להקב"ה הרבה יותר ובמדרגה יותר עליונה.

מעלת עשרת ימי תשובה

כבר נודע שימים אלו ימים חשובים מאד, עליהם נאמר (ישעיהו נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב", בימים הללו השכינה יורדת לתוך עם ישראל ועם ישראל יכול לשוב אל ה' אפי' מעבירות חמורות, כמ"ש (הושע יד, ב) "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך" אפי' כשלת בעוון שזה מזיד - שובה ישראל עד ה' אלהיך.

עשרת ימי תשובה הם שורש של כל השנה כולה, ולכן צריך להתרחק מכל נדנוד עבירה, והטעם הוא כדי שלא יוכלו למצוא אצלו שום חסרון, וצריך האדם לנצל אותם במילואם לא להתבטל אפי' רגע, למה, כדי שלא יאבד את המתנות היקרות אשר נתנו לו מן השמים.

ימים אלו ימים חשובים מאד עד כדי כך שאפי' אדם פשוט ביותר יכול לפעול פעולות כמו פעולות של צדיק גדול בכל השנה כולה, ויש ראייה לזה מהרמב"ם שכותב בפ"ב מהלכות תשובה הלכה ו', תשובת יחיד מתקבלת בעשרת ימי תשובה כמו תשובה של ציבור, כל כך עשרת ימי תשובה הכח שלהם חזק, שיחיד שמתפלל זה כמו תפלת ציבור של שאר ימות השנה, וידוע תפילת ציבור זה כמו תפילה של צדיק גדול, צדיק גדול מתפלל - ציבור מתפללים,

זה אותו דבר, כי צדיק גדול הוא פועל כמו שציבור מתפללים בכל השנה, עכשיו יחיד שמתפלל זה כמו תפלת ציבור, יוצא שתפלה של יחיד זה כמו תפלה של צדיק גדול.

הרב ראשית חכמה כותב, אצלי עשרת ימי תשובה הם כמו ימי חול המועד שאסורים בעשיית מלאכה, רק מלאכת דבר האבד וחיי נפש, וטעמו של הראשית חכמה הוא כדי שהאדם יהיה פנוי לעשות חשבון נפש בעבודת ה' כי בלי זה האדם לא יתבונן במעשיו, לכן צריך למעט במלאכה בימים אלה ויתבונן איך התנהג כל השנה, ויעשה חשבון נפש ותשובה ויתפלל לקב"ה ויבכה לפניו שיכפר לו על כל עוונותיו.

בימים האלו, יורד אור של תשובה גדול מן השמים ואז נטהר ונכתב לחיים טובים, כמו שכותב הרב פלא יועץ שימי עשרת ימי תשובה יש להם אור גדול, וקדושה מיוחדת, וההבדל בין ימים רגילים לעשרת ימי תשובה כהבדל האור מהחושך, והוסיף ששעה אחת בהם שווה כמה חדשים, וזה ביום חול של עשרת ימי תשובה, אבל ביום שבת תשובה עוד יותר, ויום הכיפורים זה שיא המעלה שאין כמותו בעולם, [עיי"ש בפלא יועץ ערך יום כיפור שמאריך כמה מעלה של יום הכיפורים היא מעלה חשובה מאד].

איך אפשר להתנמנם

איתא במשנה יומא (פ"א מנה ו-ז), כשביקש (הכה"ג) להתנמנם, פרחי כהונה מכין באצבע צרדה, ומבואר שם שמתחילה קורין לפניו באיוב ובדברי הימים, ופירש בספר 'פני אפרים' שרמז יש בדבר, שאומרים לו אישי כהן גדול, כיצד אפשר לישן ולהתנמנם ב'זמן בוער' כזה, וכי בדקת ב'דברי הימים' - קורות כל השנה שעברה, הידעת כמה אנשים נכנסו בשנה זו לסבול יסורים כשל איוב... אין לנו אלא להרעיש עולמות שתהא השנה הבאה שנה טובה ומנוקה לחיים טובים ולשלום.

וכמו שדרש הגאון גאב"ד פוניבז' זצ"ל כי מצינו ב'ברית בין הבתרים' (בראשית טו, יב-יג) ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה'. והרואה יתמה כיצד ייתכן לראות מראות כאלו - גזירת כל הגלויות על בני ישראל 'דם ואש ותמרות עשן' ולהמשיך לישון שינה עמוקה ומתוקה [וכדאיתא בתרגום ירושלמי שישן שינה עמוקה]... אלא, בע"כ תאמר, כי כל זה חלק מהגזירה, שבתוך כל החושך והערפל ימשיכו לישון כלא היה... ולא ירעישו עולם ומלואו בתפילה ותחנונים לקרוע את רוע הגזירה.

אין זמן להתעסק במילי דעלמא כל רגע שוה עולם ומלואו

כתב בקונטרס באר הפרשה משל לאביון מהודר אשר ביתו ריק מכל, ולא היה לו בבית כי אם שקע של חשמל אחד לחבר לתוכו מכונות וכלים אשר פעולתם נעשית ע"י זרם חשמל, ולפי הצורך היה משתמש בו, אם את התנור לאפות בו לחם לימות החול וחלות ליום השבת, אם את הפרידז' (מקרר) או למכונת כביסה וכיו"ב. ביום מן הימים ערכו בבית המלכות הגרלה בין עניי העיר, ומי שיזכה בגורל יקבל לביתו למשך כמה שעות את המכונה שבה מדפיסים את שטרות הכסף. משעלה עני פלוני בגורל שלחו מיד את המכונה לביתו, הלה שידע כי כל רגע ורגע שווה לו כל הון דעלמא נישל למלאכתו בכל מרצו וחשקו, חיבר את המכונה לזרם החשמל, ועיניו החלו נוצצות מרוב אושר ותענוג בראותו את הישטרות' מתגוללים מהמכונה חוצה לחלל ביתו, וממש לא ידע את נפשו לרוב 'שכרותו' מראיית כל כך הרבה שטרות מה שלא ראו הוא ואבותיו במשך כל ימי חייהם גם יחד.... לאחר זמן מה החלו בניו הקטנים בוכים כי רעבים הם ללחם (הדל) - כי בביתו היום עדיין לא אפו לחם בבית (מחוסר 'שקע' לחבר את התנור)... על כן הם מבקשים שיואל נא אביהם לחבר את התנור עכ"פ לזמן קצר ביותר ויתן לחם לפי הטף... נענה האב ואמר, לכו נא ושאלו משכננו מעט לחם, כי כל רגע באלו השעות שווה אלפי אלפים, וכאשר יהיו ברשותנו אלו ה'אלפים' נבנה בית חדש עם עשרות 'שקעים', גם נוכל לקנות תחת רשותנו את כל הלחם אשר בעיר. שוב בקשו ממנו לכבס מלבושיהם המטולאים שנתלכלכו, אמר להם אביהם, חוסו נא, כי טוב לנו להמשיך לסבול מעט לילך בבגדינו אלו, העיקר שלא תשבות מכונה זו אף לא לרגע כמימריה. אף לדידן ייאמר, עשי"ת - כל רגע ורגע בימים אלו אין ערוך לחשיבותו, אין הזמן עתה להתעסק בו במילי דעלמא, וימלא כל רגע לתורה, תפילה, בקשת רחמים, צדקה וחסד.

ימים אלו גבוהים עד מאוד כי הקב"ה ממציא עצמו אלינו - דרשו ה' בהמצאו... בל נחיה כאותו שוטה שלא הרגיש כי המלך נמצא בסמוך אליו... ועל ידי בקשה מעומק הלב בידנו להמשיך על עצמנו שפע גדול עד מאוד

ידוע שהצאר ניקולאי היה מפעם לפעם מחליף שמלותיו ולובש עצמו כאחד הכפריים, והיה מהלך בין הבריות לשמוע מה הבריות סחים ומה דעתם על הנעשה במדינה. באחד הלילות פגש בכמה אנשים היושבים בבית המזיגה, פתח שיחתו עמהם, בתוך הדברים שאלם - לו שמעתם שהמלך יושב בחברתכם, מה הייתם מבקשים מאתו, ויענו כל אחד לפי דרכו, זה אמר הייתי מבקש לקבל אחוזה גדולה, השני ביקש שדה גדולה, והשלישי ביקש סכום מעות אדיר... רק אחד מהם אמר בולזלז 'מה לכם כי תדברו גבוהה, מה לכם עוסקים בשטויות והבלים -

והרי אין המלך נמצא כאן, שתקו והניחו אותי לנפשי', והם לא ידעו שהמלך מדבר עמהם. והיה ממחרת, קיבל כל אחד מהם ע"י שליח מבית המלכות ככל אשר שאלה נפשו ביום האתמול, זה קיבל אחוזה, זה שדה, והשלישי קיבל את מלוא הסכום שדיבר עליו אתמול.... והרביעי קיבל מכתב חתום בידי המלך, אכן, נניח לנפשך מנוחה שלימה שאתה רוצה בה, ומאומה לא יגיע אליך מבית המלך... וכי אפשר לתאר עלי גליון את צערו הגדול שהפסיד אלפי אלפים בדבריו אלו...

בימי הרחמים אפילו ילד קטן יכול לפעול למעלה מדרך הטבע

בימי הרחמים מספר הגאון הגדול רבי יצחק טוביה ווייס שליט"א הגאב"ד ירושלים מה שהיה עימו בילדותו שהיה דר בעיירה הסמוכה לפרעשבורג (במרחק 4 ק"מ) בימי ה'מלחמה' כשנכנסו הרשעים (הגרמנים) ימ"ש לעיירתם לא ידע 'ראש הקהל' דשם מה עליו לעשות, מתוך חסרון ידיעה האם הרשעים פניהם לשלום או להיפך - כי באותם הימים לא הייתה כלל 'תקשורת' בין עיר לעיר, ולא ידעו בני עיר הקטנה מה נעשה בעיר הגדולה. מיהר ראש הקהל לשלוח את הנער 'טוביה' שיחיש פעמיו לעבר העיר הגדולה פרעשבורג וישאל את פי ראש הקהל דשם מה עליו לעשות בזה השעה, משהגיע אמר לו ראש הקהל שישב למשלחיו כי המצב בכי רע ולרחמים מרובים הם זקוקים, והוסיף לומר לו הנה מלך אנגליה עתיד לשלוח הנה רכבת בת 1000 מקומות להציל על ידה את ילדי בני ישראל, ואף שלא אדע את מי להעדיף על פני מי, מ"מ משבאת הנה ומצאת חן בעיני אעניק לך כרטיס לנסיעה באותה רכבת, הנער מיהר לעירו מסר את השליחות לראש הקהל, משם מיהר לבית אביו ואמו שארזו במהרה את מטלטליו ונפרדו ממנו בלב כבד ובוכה, ואכן, בעזוהשי"ת מצא את עצמו כעבור זמן קצר באנגליה יחד עם אלף ילדים ניצולי מלחמה...

כעבור כמה שבועות נכנס רצון בלב המלך לחזות במו עיניו את מעשה ההצלה שנעשה על ידו - לראות 1000 ילדים הניצולים בזכותו, ושלח לומר כי הוא עתיד לבקדם ביום פלוני.

בהגיע היום המיועד העמידו את כל הילדים ברחבת העיר בשני שורות, המלך הופיע ברוב הדור ובהתרגשות גדולה עבר במרכבתו בין שני השורות, לפתע קפץ אחד הילדים - שהיה בעל רוח ונפש, לתוככי המרכבה ברצותו לדבר עם המלך, מיד עטו עליו שומרי המלך ומשרתיו ורצו לסלקו ולהשליכו מעל המרכבה, אך המלך שראה כל זאת רצה לשמוע מה יש בפי הנער, וציווה על משרתיו להניח לו. פתח הילד בדברי שיר ושבחה על טובו של המלך שהשכיל לפעול פעולת טוב כזאת להציל נפשות רבות כל כך, אבל, הוסיף הילד - כאב לבי על שאין חסדו של המלך יכול להיות חסד וטוב בשלימות, שהרי לא מצאה נפשי מנוח כל עוד שהנני דואג וחרד

יומם ולילה לגורל הורי ובני משפחתי... כאשר אינני יודע מה נעשה עמם בזה הרגע... שאל המלך את הילד למקום מגורי אביו ואמו ופטרו לשלום, ואכן, תוך שבועיים באו הנה אביו ואמו וכל משפחתו, ע"כ המעשה.

ועתה הנלמד מזה אומר הגאב"ד היא דבר נפלא ונורא. הבה נחשב, כיצד היה נראה 'מעשה' זה כשהמלך שוהה בארמונו הגדול, וכי היה ביד הנער להתקרב אל המלך מה גם לדבר עמו, והרי ממרחק מרחקים כבר עומדים שומרי המלך להרחיק כל מי שאינו 'קרוי' אל המלך... כיצד אכן היה בידי הנער לבוא אל המלך ולהתחנן לפניו - כי אז היה בהמצאו... מלך בשדה... בהמצאו, ואז יש אפילו בידי הקטן לגשת אליו ולפעול דברים למעלה מדרך טבעו של עולם.

עוד יש ללמוד מכאן, עוז ותעצומות של הנער, שהרי 999 מהנערים שהיו שם לא עשו כמותו ולא העיזו לבקש על בני משפחתם, ואילו נער זה לא איבד את שעת הכושר, ראו נא מה השיג בזכות זה... אף אנו אם נשכיל עשות כמוהו, וכאשר אנו עומדים עתה קרובים אל המלך בהיות קרוב לא נפסיד שעת הכושר הלז ונפעל גדולות ונצורות לטוב לנו.

בני תן ליבך לי

מובא בבאר הפרשה: ילדה קטנה כבת שבע נכנסה לחנות תכשיטים, ושאלה על תכשיט מסוים האם הוא אמיתי. המוכר הנהן בראשו ואישר. הילדה ביקשה לקנות אותו. והמוכר תמה: זה עולה המון כסף. יש לך לשלם? הילדה השיבה בחיוב. והוציאה את ארנקו, מתוכו ערמה על השולחן עשרות אגורות וחצאי שקלים...

המוכר הסביר לה שמדובר בתכשיט יקר שעולה למעלה מאלף שקל ושאל עבור מי היא קונה אותו ולמה חשוב לה שהוא יהיה אמיתי. "אמא שלי נפטרה לפני חצי שנה", הסבירה לו הילדה. ואחותי הגדולה נטלה על עצמה את עול הבית. והיא מתמסרת אלי בצורה שקשה לתאר. היום מלאו לה 18 שנה ואני רוצה לקנות לה תכשיט ולשמח אותה... הילדה סיימה בתמימות את סיפורה ופנתה חסרת אונים לצאת מהחנות בהבינה שאין לה כסף לאף תכשיט אמיתי בחנות הזו, ובעצם בשום חנות אחרת...

המוכר קרא לה שתיכנס בחזרה וארז לה את התכשיט. מתנה ממנו. הוא לא עמד בתמימות הטהורה הזו. לאחר שעתיים מגיעה בחזרה בת 18 עם התכשיט ושואלת האם הוא נקנה מכאן.

המוכר השיב לחיוב. "היא שילמה?" שאלה הנערה. והמוכר הניד בראשו להן. "מאיפה היה לה כסף?" הזדעקה האחות בחשש.

"תבני", הסביר המוכר, "יש מי שמשלם לי בכסף. ויש מי שמשלם בסחורה שוות ערך. אחותך שילמה לי בלב שלה..."

מטעים הרב: "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", הלוואי והיו ברשותנו עשרות אגורות וחצאי שקלים... אבל את הלב ביכולתנו לתת לבורא עולם. לרצות מכל הלב לקנות עבורו "תכשיט" אמיתי, עם הרעיון הזה נוכל לבקוע המחיצות בימים קדושים אלו.

אם אין אני לי מי לי

הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע נתן משל לאלו הימים. לעיר שפרצה בה מגיפה רעה ל"ע שרבים נחלו במחלה אשר הביאתם עד שערי מוות ל"ע, והי אחד מבני העיר שלקה באותה מחלה ל"ע נחפו מאד לצאת למסע אל חוצות העיר לתור אחרי רופא מומחה שירפאו מן החולי ויצילו מידי מיתה. וישאלו אחד מידיו בתמיהה, מדוע תברח מן העיר. ויענהו, פונה אנכי לדרוש ברופאים אחרי שגברה סכנה לחיי. השיבו הידיד, הבט נא וראה, רבים מבני העיר חולים ומוטלים במיטותיהם ועולם כמנהגו נוהג ולמה לך להיחפז יותר מהם ולתור אחרי הרופאים. ויענהו החולה בתמהון לבב - שמא נשתבשה דעתך - מה לי להביט על שאר בני העיר השוככים על ערש דווי. הלא חיי מונחים לפני על כף המאזניים - 'אם אין אני לי מי לי' - רק אני את נפשי אציל.

על ידי התנהגותו של אדם באלו הימים הריהו מטה את דינו לטוב ולמוטב

אומר ה'חפץ חיים', בימים הללו הכל מתעוררים לתשובה, וגדולי ומנהיגי ישראל והמוכיחים בעם מלמדים את בני ישראל שאלו ימים נוראים בהם על כל אחד ואחד לנצל כל רגע בתשובה והתקרבות לפני הבורא. והנה אם יבוא אחד ויאמר, מה לי לרדוף אחר התשובה, ראה כמה אנשים מהלכים ברחובה של עיר שאננים... אף אתה אמור לו, מה לך כי תביט על אחרים בשעה שחיים ומוות מונחים על כף מאזני המשפט, ועל ידי התנהגותו של אדם באלו הימים הריהו מטה את דינו לטוב ולמוטב.

בשם "הגה"ק ה'חפץ חיים' אמרו, מעשה בעני מסכן שהיה מהלך ומשרך רגליו בצידי דרכים כשתרמילו הכבד על כתפו, עבר שם עשיר אחד במרכבתו ההדורה, נכמרו רחמיו על העני המהלך רגלי, וקרא לו לעלות על מרכבתו, וכך יוכל ליתן מנוחה לרגליו היחפות והעייפות, במשך דרכם ישב העני בפנינתו בהשקט ולא דיבר אפילו מילה אחת עם מייטבו העשיר. ברדת העני ראוהו ידידיו וקידמוהו לשלום, אחר שאלוהו - האם דיברת איזה שיחה עם העשיר הלזה, אמר להם, לא ולא, אמרו לו - הרי זהו הקיסר יר"ה בכבודו ובעצמו, ואילו היית מתחבר ומתקשר עמו באיזה דרך ואופן הרי היו לך 'קשרים' ב'חלונות הגבוהים' והיה לך בזה טובה

לכל ימי חיך... נענה ה'חפץ חיים' ואמר, מסכן זה לא ידע כי היושב לצידו הוא הקיסר המקרבו בקירבה מופלגת ומעלהו לעגלתו, אבל אנו הרי יודעים אנו את ה'סוד' שבימים אלה נמצא כביכול הקב"ה עמנו - אני לדודי ודודי לי - אל נהיה כאותו עני מסכן, הבה נתחבר בקשר אמיץ לכל יכול ויהיה 'קשר' זה לטובה לנו לכל השנה הבעל"ט.

וב'משלי' הח"ח' (נא) הביא באופן אחר. במי שהיה מחויב ראשו למלך, והיו לכך הוכחות וראיות ברורות ללא כל עוררין, עד שלא היה בידי איש מבית המלוכה לעזרו זולת המלך בכבודו ובעצמו שבידו לחון כל איש כרצונו, המלך היה נוהג אחת בשנה ללבוש בגדי 'איש פשוט' ולסובב במדינה, באותה השנה כשהגיע זמן המלך לעשות כן התאכסן באכסניית ה'מחוייב' הנ"ל והמארח לא ידע מאומה מגדולת 'אורחו' הגדול, רק משיצא המלך ועזב את ביתו נודע לו על כך, מיד החל האיש למרוט שערות ראשו וכה גער בעצמו מתוך בכי ויללה - הרי רק בידי המלך לעזרני, והוא היה תחת ידי - כיצד הנחתי להזדמנות פז כזאת להשמט מתחת ידי...

אבינו אתה - רחם עלינו והושיענו

מסופר על הגאון רבי חיים שמואלביץ שהיה נוהג להתפלל במערת אבשלום. ותמוה הדבר מאוד - אנו בדרך כלל מתפללים על קברם של צדיקים שזכותם תגן עלינו, אבל איזו תועלת יש מתפילה על 'מערתו' של רשע?? הרי ידוע שאבשלום היה רשע גדול, הוא היה בנו של דוד המלך ומרד במלכות דוד. הוא ניסה לגנוב את לב העם, שיבואו להישפט אצלו ולא אצל דוד המלך ואחר יכתירוהו למלך עליהם במקום דוד. אם לא די בכך הרי שאבשלום רדף אחרי דוד להרגו! ובעצת אחיתופל גם לקח אבשלום לעצמו את פילגשי אביו לאור יום ולעיני ישראל, כחלק מהמרד שמרד בדוד המלך.

אומר רבי חיים שמואלביץ: "אני הולך להתפלל בכותל ובקבר רחל וגם במערת אבשלום. במערת אבשלום אני לא מדבר עם אבשלום, אני מדבר עם הקב"ה ומתחנן לפניו". הבן המורד הרשע, שלקח לעצמו את פילגשי אביו, שרדף אחר אביו להרגו - מת! המלחמה הסתיימה. שוב אין דוד המלך צריך להימלט על נפשו. כאשר באו לבשר את הבשורה הטובה הזאת לדוד זו הייתה תגובתו: "וירגז המלך ויעל על עליית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום, בני בני אבשלום, מי ייתן מותי אני תחתך, אבשלום בני בני... ותהי התשועה ביום ההוא לאבל לכל העם, כי שמע העם ביום ההוא לאמור נעצב המלך על בנו... והמלך לאט את פניו ויצעק המלך קול גדול בני אבשלום, אבשלום בני בני".

שמונה פעמים זעק דוד המלך "בני" ובכל פעם שזעק העלה את אבשלום למדור גבוה יותר, עד שהוציאהו משבעת מדורי גיהנום והביאהו לגן עדן. רבי חיים שמואלביץ התפלל אל ה' במערת אבשלום במילים הללו: "ריבוננו של עולם, כמה חטא אבשלום לדוד אביו וכמה רדפו? ומה עשה דוד המלך? - התאבל עליו, התפלל עליו וזעק: "בני אבשלום בני..." להוציאו משבעת מדורי הגיהנום הנורא ולהביאו לגן עדן.

כלום אנחנו גרועים מאבשלום?! הן אנו בניך אהוביך, אף אם חטאנו ופשענו - הצל אותנו, אבא... יום הדין מתקרב, בסכנה גדולה אנחנו, אנא הצל אותנו, אבינו מלכנו...

הפטרה - יום א' דר"ה

ויהי איש אחד

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על חנה שהיתה עקרה, וה' פקד אותה ונתן לה בן, וזה מעין הקריאה שמסופר בה גם כן על שרה שהיתה עקרה, וה' פקד אותה ונתן לה בן. גם אמרו חז"ל ששרה וחנה נפקדו בראש השנה ולכן קוראים הפטרה זו בראש השנה.

התוכן

לאלקנה היו שתי נשים חנה ופנינה, לפנינה היו ילדים, אך חנה היתה עקרה, ואלקנה אהב את חנה יותר מפנינה,

וכשהיה עולה לבית ה' בשילה לזבוח זבח, היה נותן מנה יפה לחנה לפייסה, אך פנינה היתה מקניטה אותה בדברים ומכעיסה אותה, עד שלא היה לה חשק לאכול ולשתות. לאחר הפצרות מרובות של בעלה, אכלה מעט ומיד קמה להתפלל אל ה'.

בגלל שהיתה מרת נפש, האריכה בתפילתה ונדרה נדר שאם ה' יתן לה בן זכר, הרי תקדיש אותו לה' שיתבודד בעבודת ה' ויהא נזיר כל ימי חייו, עלי הכהן בראותו את חנה מאריכה בתפילה ומדברת בלחש, חשב שהיא שיכורה, ולכן גער בה על שנכנסה לבית ה' כשהיא שיכורה, היא הסבירה לו את מצבה הקשה, ואז עלי ברך אותה שתיפקד בזרע של קיימא, חנה שמחה מאד על כך, כי בטחה בברכתו של הצדיק עלי הכהן. ברכתו התקיימה ונולד לה בן וקראה את שמו "שמואל" כי "מה" שאלתיו".

כאשר אלקנה עם בני ביתו עלו לרגל, חנה לא עלתה איתם, כי אמרה לבעלה שהיא מעדיפה לחכות עד שהילד יפסיק לינוק, ואז תעלה אותו לבית ה' לקיים את נדרה.

לאחר שגמלה אותו העלתה אותו לשילה, העמידה אותו לפני עלי ובקשה ממנו שישים עין טובה עליו, אחרי כן חנה התפללה לה' והודתה לו על הטובה שעשה עמה שנתן לה בן.

ואמרה שמעתה תוכל לפתוח את פיה, ולהשיב אמרים לאויביה. יעצה להם שלא לדבר בגאווה, כי מעשי אדם מנויים וספורים אצל הקב"ה. הגבורים כאין נגדו ואילו החלשים אזור כח וגבורה. אנשים שהיו עשירים ושבעים, נהיו עניים והיו צריכים להשכיר את עצמם עבור פת לחם, ואילו העניים נהיו שבעים ויושבים על מי מנוחות, כי הדבר תלוי בהשגחתו ויתברך. וגדולה השגחתו עד שהעקרה ילדה שבעה בנים, ואילו רבת בנים נהיית אומללה מבניה שמתו.

כמו כן התנבאה על תחיית המתים, שה' ממית ומחיה, ובהשגחתו ויתברך, מקים את האביון מעפר, ומעלה אותו לגדולה ומנחיל לו עושר וכבוד, כי העולם שלו ובידו לעשות בעולמו כרצונו.

ולכן התפללה על בנה שהאויבים שלו יחתו וישברו, וה' יתן לו חכמה לשפוט את בני ישראל בעריהם, יתן כוח למלך "שאול" שבנה ימליך אותו, וכן ירים קרנו של "דוד" שהוא משיח ה' שנמשח למלך ע"י בנה.

שמואל א', פרק א' - פרק ב' פסוק י'.

א. וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִיּוֹדֵד וּגְדוֹל הָיָה (מלבי"ם) מִן-הָרִמָּתִים [שם מקום (מ"ז)] שָׁהוּ בּו שְׁתֵּי

רמות-שתי גבעות שצופות ומקבילות זו את זו צופים ממשפחת צופים ונביאים (רד"ק ע"פ ת"י) מֵהָרַ

אֶפְרַיִם הָגֵר בְּהָר אֶפְרַיִם וְאִינוּ מְשֻׁבָּט אֶפְרַיִם אֵלֶּה לֹא הָיָה וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן-יִרְמְיָהוּ

בֶּן-אֵלִיהוּא בֶּן-תָּחִי וּבֶן-צֹפִי שָׁהִי אֶפְרָתִי [א] מֵהָר אֶפְרַיִם (מ"ד): ב. וְלֹא

עיונים והארות

ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים, נבואה שנצרכה לדורות נכתבה... ר' שמואל בר נחמני אומר, אדם הבא משתי רמות שצופות ורואות זו את זו, ר' חנן אמר אדם הבא מבני אדם שעומדים ברומו של עולם, ומאן ניהו בני קרח, שנאמר ובני קרח לא מתו, ותאנא משום רבינו אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם ועמדו עליו ואמרו שירה (מגילה י"ד).

א. וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הַרְמָתִים - שנו רבותינו ארבעים ושמונה נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחד חוץ ממקרא מגילה, ותו ליכא, והוא כתיב ויהי איש אחד מן הרמתיים, וא"ר אבהו אחד ממאתים צופים שנתנבאו להם לישראל. מיהו הוּו טובא, כדתניא הרבה נביאים נתנבאו לישראל כיוצאי מצרים,

שְׁתֵּי נָשִׁים [ב] שֵׁם אַחַת האשה הראשונה שנשא אלקנה היא **חַנָּה וְשֵׁם הַשְּׁנִית**

פְּנֵנָה וַיְהִי לַפְּנֵנָה יִלְדִים וַלְחַנָּה אֵין יִלְדִים [ג] גם לאחר נישואי פנינה (מלבי"ם):

וַעֲלָה הָאִישׁ הַהוּא מנהגו היה לעלות בכל שנה לשילה וכל שנה עולה מדרך אחרת כדי להשמיע

את ישראל ויעשו כמותו (רש"י) **מַעֲרֹו [ד]** שהיה מזרז גם את בני עירו לעלות, והוא היה עולה **בַּמִּיָּמִים |**

עיונים והארות

את גדולת המעשה של אלקנה, שלא היה מסתפק בעלייתו הוא לבד, אלא היה מעורר את כל הצבור לעלות, וכך אמרו: שהיה מעלה את אשתו ואת בניו ואת אחיותיו וכל קרוביו, והיו לנים באמצע העיר, וכאשר היו שואלים אותו להיכן אתם הולכים? היה אומר, לבית ה' אשר בשילה, ששם עמד המשכן מימי יהושע, ומשם היתה יוצאת תורה ומצוות לכל ישראל. והיה אומר אלקנה לשואלים אותו, ומדוע אתם לא תבואו אתנו ונעלה יחד? ומיד היו עיניהם זולגות דמעות. ובכל שנה גדל מספר העולים לרגל, ובזה זיכה את הרבים. אמר הקב"ה לאלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות, חינכת הרבה למצוות וזכו רבים על ידך, לכן אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות ויחזק אותם במצוות (מעם לועז).

וַעֲלָה הָאִישׁ הַהוּא – נתעלה בביתו, נתעלה בכל בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל, וכל עלויו לא היה אלא משל עצמו. להשתחות ולזבוח, ר' אבא בר יוסף בש"ר יצחק התפלה גדולה מן הקרבנות, דכתיב להשתחות ואחר כך לזבוח, ורבנן אמרי תפלה שקולה כנגד כל הקרבנות, דכתיב להשתחות ולזבוח. אלקנה ואשתו בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו

ושמו אלקנה, הרשעים קודמין לשמים, נבל שמו... אבל הצדיקים שמום קודמים להם, ושמו אלקנה... דומין לבוראם, ושמי ה' (ילק"ש). **בן ירוחם** בן אליהו בן תהו – א"ר יוחנן לשון גימטריקון הוא תהו הוא אסף, א"ת ה"ס ו"ף, אפרתי, ר' יהושע אמר פלטיאני, ר' יהודה בר' פנחס אמר מוכתר בנימוס, ר' פנחס אמר עטרה נתעטר אפרים מאבינו יעקב בשעת פטירתו מן העולם, אמר לו בני אפרים ראש ישיבה, ראש שבט, מעולה ומשובח שבבני יהיו נקראים על שמך, בן תהו בן צוף אפרתי (שוח"ט).

ב. ולו שתי נשים – ר' אמי בש"ר יצחק הכתוב פותח בשבחו וחותרם בשבחו, ר' לוי בש"ר חמא בר חנינא הכתוב פותח בשבחו ומזכיר גנותו. א"ר יונה בש"ר חמא כיון שראתה חנה שלא ילדה אמרה, אומר לו שיכניס צרתי בתוך ביתי, ומתוך כך יראה הקב"ה ויפקוד אותי. אמר לה הקב"ה, חנה הפקדת אצלי נפשות, חייך אני משלם לך, כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות. (ילק"ש).

ג. ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים – א"ר לוי בכל מקום שנאמר אין לה הוה לה, ותהי שרי עקרה אין לה ולד, והוה לה, וה' פקד את שרה (ב"ר ל"ח).

ד. ועלה האיש ההוא מעירו – חז"ל מתארים

יְמִימָה מִשְׁנֵה לַשָּׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וּלְזַבֵּחַ שְׁלָמִי שְׁמַחָה וְשְׁלָמִי חֲגִיגָה
 (רלב"ג) לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלָּה וְשָׁם שְׁנֵי בָנָי - עָלֵי חֲפְנֵי וּפְנֵיָהֶם [ה]
 פְּהִנָּים סַגְיֵי הַכְּהֹנָה כִּי עָלֵי אֲבִיהֶם שִׁימֹשׁ בַּכְּהֹנָה גְּדוּלָּה (ט"ד) לַיהוָה לִפְנֵי ה' (ת"י): דַּוְיָהִי
 הַיּוֹם הַגִּיעַ יוֹם הַמוֹעֵד (ת"י) וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה קֶרְבָּנוֹתָיו וַנָּתֵן לַפְּנִינָה אֶשְׁתּוֹ
 וּלְכָל-בָּנֶיהָ וּבָנוֹתֶיהָ מִנּוֹת מִן הַשְּׁלָמִים שֶׁהָיָה זֹבַח (רד"ק): הַ וּלְחַנָּה יִתֵּן
 מִנָּה אַחַת מִיּוֹחֶדֶת בִּיּוֹפִי [ופי שנים משל פנינה] אֲפִים [ו] הָרְאוּיָה לְהִתְקַבֵּל בַּסִּבֵּר פָּנִים יְפוֹת (רש"י)

עיונים והארות

את הנשים, מתוך ששיהו את קניהם ולא הלכו
 אצל בעליהם, מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבון.
 אמר רב, פנחס לא חטא, שנאמר ואחיה בן
 אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן לה'
 בשילה, אפשר חטא בא לידו והכתוב מיחסו,
 והכתיב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה, אם
 ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה
 בתלמידים, ואם כהן הוא לא יהיה לו מגיש מנחה
 לה' צבאיות, אלא שמע מינה פנחס לא חטא,
 ואלא הא כתיב ישכבון, א"ר נחמן בר יצחק
 ישכבון כתיב, והא כתיב אל בני כי לא טובה
 השמועה, א"ר נחמן א"ר יצחק בני כתיב, והא
 כתיב מעבירים עם ה', א"ר הונא בריה דרב
 יהושע מעבירים כתיב, והא כתיב ובני עלי בני
 בליעל, מתוך שהיה לו לפנחס למחות בחפני ולא
 מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא (שבת נ"ה).

ו. ולחננה יתן מנה אחת אפים - בכפלים, אפים,
 בסבר פנים יפות, כנגד פנינה וילדיה, כנגד כל
 הבנים, דבר אחר היפה שבהם (ילק"ש).

לרגל, ובאים ולנים ברחובה של עיר, והיתה
 המדינה מרגשת והיו שואלין אותן להיכן תלכו,
 ואומרים לבית ה' שבשילה שמשם תצא תורה
 ומצות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך יחד. מיד
 עיניהם משגרות דמעות אומרים להם נלך עמכם,
 ואומרים להם הן עד לשנה הבאה חמשה בתים,
 לשנה אחרת עשרה בתים, עד שהיו כולם עולים.
 ובדרך שהיה עולה שנה זו לא היה עולה שנה
 אחרת, עד שהיו כולם עולים, אמר לו הקב"ה,
 אלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות
 וחנכתם במצות וזכו רבים על ידך, אני אוציא בן
 ממך שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם
 במצות, הא למדת שבשכר אלקנה שמואל
 (ילק"ש).

ה. ושם שני בני עלי חפני ופנחס - א"ר שמואל
 בן נחמני א"ר יונתן, כל האומר בני עלי חטאו
 אינו אלא טועה, סבר לה כרב דאמר פנחס לא
 חטא, מקיש חפני לפנחס, מה פנחס לא חטא אף
 חפני לא חטא, אלא מה אני מקיים אשר ישכבון

כִּי אַתְּ-חֲנֹה אֶהְיֶה סָגֹר רַחֲמָהּ והיתה בצער לכך הראה לה חיבה יתירה

להפיג צערה (מ"ד): **וְכַעֲסָתָה צָרָתָהּ** פנינה צרתה היתה מכעיסה אותה **נָם-פָּעַם** פעם

אחר פעם פעמים רבות **בַּעֲבוּר** בשביל שחנה תזיה **הִרְעַמְהָ** שתתאונן, [וי"מ שתזעף (רד"ק) א"נ

תקנא (ת"י)] **כִּי-סָגֹר יְהוָה בָּעֵד** [כנגד] **רַחֲמָהּ** [ז] (רש"י): **וְכֵן יַעֲשֶׂה** אלקנה

שָׁנָה בְּשָׁנָה נותן לחנה חלק מובחר להראות שמחבבה **מִדֵּי** [מתי - בכל זמן (מ"צ)] **עֲלֹתָהּ**

עיונים והארות

רב אחא בפפוניא, קם שטן נשקיה לכרעיה (ב"ב ט"ז) (שטן התכוון - שלא יהיה שום אדם גדול מאברהם, לכן קטרג על איוב - עיין שם בגמרא). פנינה ביקשה לעורר את מרירות לבה של חנה, כדי שתתפלל לפני הקב"ה, היות ובעלה אהבה - היתה מתיאשת מלבקש רחמים, וזהו "כי סגר ה' בעד רחמה".

לפי זה מדוע נענשה פנינה, כמו שכתוב (בפרק ב, ה), שמתו ילדיה? אלא חנה היתה עקרה כמו כל הצדיקים, שהקב"ה מתאוה לתפילתם של הצדיקים, כמו שהיה עם שרה רבקה לאה כאשר הפסיקה ללדת, וגם רחל, ולא מפני חטא חלילה. אולם פנינה חשדה בה שאין תוכה כברה (אין הפנימיות כמו החיצוניות, כלומר הכל היה ברמאות) ולכן על חטאה נענשה, וביקשה להרעימה כדי שתשוב בתשובה ותיפקד. ועל שחשדה בה - נענשה, ככתוב (שבת צז): "החושד בכשרים לוקה בגופו". ועוד שאף על פי שפנינה נתכוונה להרעימה בסופו של דבר יצאה מזה טובה גדולה, שחנה התפללה וילדה בן, וזהו "פנינה לשם שמים נתכוונה", אם כן סופה הוכיח על תחילתה שכוונתה היתה לשם שמים.

ז. וכעסותה צרתה גם כעס - מכעסת וחוזרת ומכעסת, מה הוות, אמרה לה זבנת לברך רבא סודר וכתונת וחלוק. א"ר נחמן בר אבא היתה פנינה משכמת ואומרת לחנה אין את עומדת ומרחצת פניהם של בניך כדי שילכו לבית הספר, ובשש שעות היתה אומרת לה, חנה אין את עומדת ומקבלת בניך שבאו מבית הספר. ר' תנחום בר אבא אמר היו יושבים לאכול והיה אלקנה נותן לכל אחד ואחד מבניו חלקו, היתה פנינה מתכוונת להכעיס את חנה, והיתה אומרת לאלקנה תן לזה בני חלקו, ולזה בני חלקו, ולזה לא נתת חלקו, למה בעבור הרעימה על אלקים. אמר לה הקב"ה את מרעמת אותה עלי, חייך אין רעמים שאין אחריהם מטר, ומיד אני פוקדה, שנאמר כי פקד ה' את חנה (פסיקתא).

מובא בספר מעם לועז: בעבור הרעימה, שהיתה אומרת לה, אילו היית צדקת לא היה הקב"ה מונע ממך פרי בטן (בנים), כי כך אמרה הגר לשרה. ואמרו חז"ל (בבא בתרא טז): שטן ופנינה לשם שמים נתכונו שטן כי היכי דלא ליהוי איניש עדיף כאברהם, פנינה זכתיב וכעסותה צרתה גם כעס בעבור הרעימה. דרשה

בְּבֵית יְהוָה, ולפי חיבה שבעלה מראה לה **בֵּן פְּנִינָה תִכְעֶסְנָה** (רש"י) **וְתִבְכֶּה** חנה, ומחמת צערה גם (מ"ד) **וְלֹא תֹאכַל**: **ח' וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִשָּׁה** [ח] בעלה **חֲנָה לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יֵרַע לְבַבְךָ הַלֹּא אֲנֹכִי רְצוּנִי וְאֶהְבְּתִי אֵלֶיךָ טוֹב לָךְ** לעזר ולמגן **מַעֲשֶׂרָה בָּנִים** מאילו היית יולדת עשרה בנים (מ"ד ע"פ ת"י): **ט' וְתִקֶּם חֲנָה אַחֲרֵי אֲכֹלָהּ** מעט **בְּשִׁלָּה** [ט] להחיות הנפש (מ"ד) **וְאַחֲרֵי שָׁתָה** [כי אכלה מעט לאחר שבעלה הפציר בה (רד"ק)] **וְעֲלִי הַכֶּהֱן יֹשֵׁב** [י] **עַל-הַכִּפֹּאֵה** כי אותו היום מינוהו כה"ג על ישראל (רש"י), והוא יושב בעזרה **עַל סֻמּוֹךְ לְמִזְוֵזַת הַיֵּכָל יְהוָה** (רד"ק): **י' וְהָיָה מֶרֶת נַפְשׁוֹ** [יא] בבואה להתפלל היתה נפשה מרה לה מאוד

עיונים והארות

שתה, שתה, שתה ולא שתת (כתובות ס"ה).
י. ועלי הכהן יושב - אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין ישיבה בעזרה, ולמי היתה ישיבה לכהן גדול, שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא, אם כן מהו ויבא המלך דוד וישב לפני ה', שישב עצמו בתפלה.
ועלי הכהן יושב - מלמד שבאותו יום מינוהו כהן גדול (שוח"ט).

יא. והיא מרת נפש - שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, מנא הני מילי, אמר ר' אלעזר דאמר קרא והיא מרת נפש ותתפלל. וממאי דילמא שאני חנה דהוה לבה מריא טובא, אלא אמר רבי יוסי בר חנינא מהכא, ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך (ברכות ל"א).

ח. ויאמר לה אלקנה אישה - אמר לה שרה שהיתה עקרה כך היתה יושבת ובוכה, אלא רבקה שהיתה עקרה כך היתה עושה, ולמה ירע לבבך, אלא רחל שהיתה עקרה כך היתה יושבת בינה לבין עצמה, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, אלו בניה של פנינה, דבר אחר אלו עשרה דורות, אלה תולדות פרץ וגוי'. הלא אני טוב לך אין כתיב כאן אלא אנכי, אמר לה ברייך יהא בחלקך, כמו דאמר אנכי ה' אלקיך (פסיקתא רבתי). כתיב היתה לי דמעתי לחם יומם, מכאן אתה למד שהצרה משבעת לאדם ואינו מבקש לאכול, וכן אלקנה אומר חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי, מכאן שהבכיה מאכילה (שוח"ט).

ט. אחרי אכלה בשילה - דרש ר' יהודה איש כפר גבורייא מנין שאין פוסקין יינות לאשה, שנאמר ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי

(מ"ד) והקב"ה שומע לנשברי לב ונתפלל על [לפניי (ת"י)] יהוה [יב] שהתפללה בכוונה לה' לבדו
 (מלבי"ם) ובכה תבכה ששערי דמעה לא ננעלו (רלב"ג): יא ונתיר נדר ונתאמר יהוה
 אלהי עבאות [יג] [עליונים ותתאין (רש"י)] אם-ראה תראה | בעני אמתך
 [יד] בעינויים והצער של שפחתך (מצודות) וזכרתני ולא-תשכח את-אמתך
 ונתתה לאמתך ירע אנשים זרע צדיק וחשוב (רש"י) לשדת לפניי ד' (מלבי"ם) ונתתיו

עיונים והארות

ואלקנה יוליד בן כזה ממנה ולא מאשה אחרת
 (מעם לועז).

יג. **אמר** רבי יהודה ברבי סימון, אמרה חנה לפני
 הקב"ה רבונו של עולם, יש צבא למעלה יש
 צבא למטה, הצבא של מעלה לא אוכלים ולא
 שותים ולא פרים ורבים ולא מתים אלא חיים
 לעולם הבא. והצבא של מטה אוכלים ושותים
 ופרים ורבים ומתים ואינם חיים, ואיני יודעת מאי
 זו צבא אני, אם מצבא של מעלה אני לא אהא
 לא אוכלת ולא שותה ולא מולידה ולא מתה,
 אלא חיה לעולם, ואם מצבא של מטה אנכי אהא
 מולידה ואוכלת ושותה.

דבר אחר חנה היתה עולה לרגל וראתה כל
 ישראל, אמרה לפניו, רבונו של עולם כל
 הצבאות הללו יש לך ואין לי אחד בהם. אמר ר'
 יהושע בן לוי אמר לה הקב"ה, חנה את הרבית
 בחיילותי, אף אני ארבה חיילותיך, דכתיב כל
 אלה בנים להימן חוזה המלך בדבר אלקים להרים
 קרן, וכתיב ויתן האלקים להימן ארבעה עשר
 בנים ושלוש בנות (פסיקתא רבתי).

יד. **אם** ראה תראה בעני אמתך - אמר ר' אלעזר
 אמרה חנה לפניי הקב"ה, אם ראה מוטב, ואם
 לאו תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי

ואמרו חז"ל (עיין בספר "מעם לועז"): "והיא
 מרת נפש" - צערה היה לעצמה (כי
 צערה של אשה עקרה, אין אדם יכול לשער),
 ועליה נאמר (משלי יד, י'): "לב יודע מרת נפשו".
 מובא בגמרא ברכות (לא): "אין עומדים
 להתפלל - לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות,
 ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך
 קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים - אלא
 מתוך שמחה של מצוה". לפי זה איך חנה
 התפללה והיא מרת נפש, הרי זו עצבות? אלא
 הכתוב הדגיש "והיא מרת נפש" - לכן לא
 נענשה, כי היתה מרת נפש, ואין אדם נתפס על
 צערו, כמו שמצאנו באיוב (איוב מב, ז): "כי לא
 דברתם אלי נכונה כעבדי איוב" (ועם שגם איוב
 לא דבר נכונה, בכל זאת קראו ה' עבדי, ואמרו
 רבותינו ז"ל (בבא בתרא טז): "מכאן שאין אדם
 נתפס על צערו", כי כל מה שדבר היה בעבור
 קושי היסורין).

יב. **והתפלל על ה'** - השליכה את כל יהבה
 (תקוותה) על ה', שלא היה לה כוח לשאת
 נטל מצוקתה. והאלשי"ך הקדוש פירש -
 שתפילתה היתה על כבוד שמים, שיהיה לה בן
 שיחנך את העם למצוות ולמעשים טובים,

לִיהוָה כָּל-יְמֵי חַיָּיו שיתבודד ויעבוד את ה' (מ"ד) **וּמִזֶּרַח וְעַד-יַעֲלָה** יעביר
עַל-רֹאשׁוֹ אלא יהיה נזיר כל ימי חייו (רד"ק): **יְבִי וְחַיָּה בִּי הִרְבָּתָה לְהַתְפַּלֵּל**
לְפָנַי יְהוָה [טו] לִפְנֵי קוֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים (רלב"ג) וְעַלִּי שִׁמְרָ אֶת-פִּיָּה ממתין ומצפה לשמוע

עיונים והארות

אנשים, לא ארוך ולא גויץ, לא אדם ולא חגר, לא
 אדם ולא גיחור, לא חכם ולא טפס (ברכות
 ל"א).

זרע אנשים - אנשים חכמים, כמא דאמר אנשים
 חכמים ונבונים, אנשים נביאים, וישארו שני
 אנשים במחנה, אנשים גדולים, והאיש בימי
 שאול זקן בא באנשים, אמרו לחנה למה את
 שואלת אנשים חכמים ונבונים גדולים וצדיקים,
 אמרה להם שהם לשמו של הקב"ה.

ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על
 ראשו -תמן תניע נזיר היה שמואל
 כדברי ר' נהוראי, שנאמר ומורה לא יעלה על
 ראשו, נאמר בשמשון מורה, ונאמר בשמואל
 מורה. אמר לו ר' יוסי והלא אין מורה אלא של
 בשר ודם, דמתרגמינן ומרות אינשא לא תהא
 עלוהי, אמר לו רבי נהוראי, והלא כבר נאמר אין
 אלך ושמע שאול והרגני, כבר היה עליו מורה של
 בשר ודם (ילק"ש).

טו. וְחַיָּה כִּי הִרְבָּתָה לְהַתְפַּלֵּל - ר' חייא בשם ר'
 יוחנן ור' שמעון בן חלפתא בשם ר' מאיר,
 מכאן שכל המורה בתפלה נענה, מיחלפא
 שיטתיה דר' לוי, דכתיב בכל עצב יהיה מותר
 ודבר שפתיים אך למחוסר, ר' אבא בריה דרב פפי
 ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, חנה על ידי
 שרבתה בתפלה קיצרה ימיו של שמואל, שנאמר
 וישב שם עד עולם, עד עולמו של לוי, דכתיב
 ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה, והא

ומשקה לי מי סוטה, חס ושלום שאתה עושה
 תורתך פלסתר, שנאמר ונקתה ונזרעה זרע... דבר
 אחר אם ראה בצערי תראה בעיבורי תראה
 בלדיתי.

ה' צבאות אם ראה תראה - אמר רבי אלעזר
 מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם
 שקרא להקב"ה צבאות, עד שבאת חנה ואמרה
 לפניו רבונו של עולם, מכל חיילות שבראת
 בעולמך קשה לפניך שתתן לי בן אחד. משל למה
 הדבר דומה, למלך בשר ודם שעשה משה
 לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם
 תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו, דחק ונכנס
 לפני המלך, אמר, מכל סעודה שעשית קשה לך
 ליתן לי פרוסה אחת (ברכות ל"א).

אם ראה תראה בעיני אמתך, ולא תשכח את
 אמתך, ונתת לאמתך - א"ר יוסי בר חנינא
 שלש אמתות הללו למה, אמרה חנה לפני
 הקב"ה, רבונו של עולם שלשה דבקי מיתה
 בראת באשה, ואמרי לה שלשה בדקי מיתה
 בראת באשה, ואלו הם חלה נדה והדלקת הנר,
 כלום עברתי על אחת מהן.

ונתת לאמתך זרע אנשים, מאי זרע אנשים,
 אמר רב גבר בגוברין, ושמואל אמר זרע
 שמשח שני אנשים, מאן אמון שאול ודוד, ר'
 יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים, ומאן אינון,
 משה ואהרן, שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל
 בקוראי שמו, ורבנן אמרין זרע שהוא מובלע בין

מדבריה (מ"ד) והמתין לה עד שגמרה את תפילתה (ת"י): יג אמנם וְחֲנָה הִיא מְדַבֶּרֶת
 על-לִבָּהּ [טז] שהיתה מכוונת את לבָהּ בתפילתה (רד"ק) וגם רַק שְׁפָתֶיהָ נִעֲוֹת וְקוֹלָהּ
 לֹא יִשְׁמַע וַיַּחֲשֹׁבָהּ [חשב אותה (ת"י)] עָלַי לְשַׁכְּרָהּ לפי שלא היו מתפללים בלחש
 (רש"י): יד וַיֹּאמֶר אֵלָיָהּ עַד-מָתִי תִשְׁתַּכְּרִין [יז] תתפללי כשאת שיכורה
 הרי שיכור אסור להתפלל ולשהות בבית המקדש, לכן הִסִּירִי אֶת-יַיִנְךָ מֵעַלֶּיךָ ע"י שינה או
 עיסוק אחר (מ"ד) ואח"כ תבואי למקדש (מלבי"ם): טו וַתַּעַן חֲנָה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנָי אֵינִי
 שיכורה רק אִשָּׁה קִשְׁת-רוּחַ אֲנֹכִי [יח] רוחי קשה עלי מרוב צרתי (רד"ק) וַיֵּין וַיִּשְׁכַּר

עיונים והארות

בשפתיו, וקולה לא ישמע, מכאן למתפלל שאסור להגביה קולו בתפלתו. ויחשבה עלי לשכורה, מכאן שאסור לשכור להתפלל (ברכות ל"א).

יז. עַד מָתִי תִשְׁתַּכְּרִין - אמר רבי אלעזר מכאן לרואה בחברו דבר שאינו הגון לו שצריך להוכיחו (ילק"ש).

יח. לֹא אֲדֹנָי - אמר עולא ואיתימא ר' יוסי בר חנינא, אמרה לו לא אתה אדון בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות, מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי. א"ר אלעזר מכאן לחושדים אותו בדבר ואין בו צריך להודיעו (ילק"ש).

אִשָּׁה קִשְׁת רוח אנכי - כי צרתי מתקשה בי. רבי חגי בש"ר יצחק מאותם שקשים לקבל מתנותיהם אני, כגון שרה וחברותיה.

אינון חמשה ותרתי, א"ר יוסי בר אבין שתיים שגמלתו (מדרש שמואל).

טז. וְחֲנָה הִיא מְדַבֶּרֶת על לבָהּ - למה נשתתפו הנשים עם הקטנים והעבדים לענין המצות, לפי שאין להם אלא לב אחד, שנאמר וחנה היא מדברת על לבָהּ (ילמדנו)... אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא וחנה היא מדברת על לבָהּ, על עסקי לבָהּ, אמרה לפני הקב"ה, ריבונו של עולם. כלום בראת דבר אחד לבטלה, בראת עינים לראות... דדים הללו שבראת על לבי לא להניק בהם, תן לי בן להניק בהם. אמר רבי אלעזר חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, שנאמר ותתפלל על ה'.

אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, וחנה היא מדברת על לבָהּ, מכאן שהתפלה צריכה כוונה. רק שפתייה נעות, מכאן למתפלל שצריך שיחתוך

לֹא שְׁתִּיתִי אלא מדעת באתי להתפלל כאן (מ"ד) וְאֶשְׁפֹּךְ אֶת-נַפְשִׁי אמרתי את רצוני
 בתפילתי (רלב"ג) לִפְנֵי יְהוָה ומה לי להרים קול ולהשמיע לזולת (מ"ד): טז אֶל-תִּתֵּן
 אֶת-אַמְתָּךְ [שפחתך] לִפְנֵי ה', כמו בַּת-בְּלִיעֵל [רשע - בלי עול של ה'] לבא שיכורה
 לבית ה' (רד"ק) כִּי-מֵרֹב שִׁיחֵי וְכַעֲסֵי שצרתי מכעיסה אותי (רש"י) דִּבְרַתִּי
 עַד-הֵנָּה עד עכשיו (מ"ד): יז וַיַּעַן עָלַי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם [יט] וְאֵלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת-שְׁלָתְךָ ימלא ה' את בקשתך (ת"י) אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ מֵעַמּוֹ:
 יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שְׂפָחָתְךָ חֵן בְּעֵינַיִךְ אני מודה לך שמצאתי חן בעיניך לבקש
 רחמים עלי (מ"ד) וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדִרְבָּהּ הלכה לה לביתה וקבלה אורח כנשים (רד"ק)
 וַתֹּאכַל וּפְגִינָה העצובות (ע"פ ת"י) לֹא-הָיוּ-לָהּ עוֹד [כ] כי בשחה בברכה (ע"פ רלב"ג):
 יט וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה שהלך בירושלים צריך להיפטר שנית א"נ
 באו להשתחוות על שנשמע תפילתם (מלבי"ם) וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-בֵּיתָם הָרְמָתָה
 וַיֵּדַע אֱלֹקָנָה אֶת-חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ יְהוָה עלה זכרונה לטובה לפניו (מ"ד):

עיונים והארות

עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול
 בתורה (ילק"ש).

כ. ותלך האשה לדרכה - מהו לדרכה, שפרסה
 נדה. ופניה לא היו לה עוד, מלמד שהיו פניה
 דומות לקוף ונתרפאה (ילק"ש).

יט. ויען עלי ויאמר לך לשלום - אר"א מכאן
 לחושד דבר בחברו ואין בו צריך לפייסו, ולא
 עוד אלא שצריך לברכו, שנאמר ואלקי ישראל
 יתן את שלתך אשר שאלת מעמו... לך לשלום,
 שלמא מן ידידי, שלמא מן ברייך. ואלקי ישראל
 יתן את שלתך כתיב, אמר לה הבן הזה שאת

וַיְהִי לְתַקְפוֹת הַיָּמִים [נא] כשהושלמו ימי ההריון (דר"ק, ועיין רש"י) מעת אשר הרתה חנה
 (מ"ד) וַתַּהַר חָנָה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי אָמְרָה
 מִיְהוָה שְׂאֵלָתִיו [שמואל אותיות שאול-מאל] (דר"ק): כֹּא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקִנָּה
 וְכָל-בֵּיתוֹ לְזִבְחַ לַיהוָה אֶת-זִבְחַ הַיָּמִים הַמוֹעֲדִים (ת"י) וי"מ הזבחים שרגיל
 לזבוח כל שנה (דר"ק) וְאֶת-גִּדְּרוֹ גַם הֵבִיא אֶת הַנְּדָרִים שֶׁנֶּדֶר מִשָּׁךְ הַשָּׁנָה (מ"ד): כִּב וַתֵּחַר לָא
 עֲלָתָהּ בַּשָּׁנָה הַהִיא כִּי-אָמְרָה לְאִשְׁתָּה לֹא אֵצָא מִבֵּיתִי (מ"ד) עַד יִגְמַל הַנַּעַר
 שִׁיוּשְׁלָמוֹ יְמֵי הַהִנָּקָה דָּהֵם כ"ד חודשים (דר"ק), ואח"כ וַהֲבֵאתִיו אֲנִי לְבֵית ה' וַנִּרְאָהּ וִירָאָהּ
 אֶת-פָּנָי יְהוָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי וּלְהוֹדוֹת לוֹ עַל הַנַּעַר הַיּוֹלֵד (מ"ד) וַיֵּשֶׁב שָׁם
 עַד-עוֹלָם: כִּב וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקִנָּה אִשְׁתִּי עָשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ כִּפִּי
 רִצּוֹנְךָ וְחִפְצְךָ (מ"ד) שְׁבִי עַד-נִגְמַלְךָ אַתּוֹ שְׁנַתִּים יָמִים שָׂאוּ אֶת גּוֹמֶרֶת לְהַנִּיק אֶתְּ מִתְּפַלָּל
 אֲנִי שִׁיקָם יְהוָה אֶת-דְּבָרֹךְ [כִּב] שִׁיחִיהָ הֵבֵן בְּאוֹפֶן שִׁיתְקִיִּים מִה שֶׁנִּדְרָה חָנָה (רלב"ג) וגם שֶׁה'

עיונים והארות

לו בני, מפני שהקב"ה אוהב גמורה ושמח בהם ומצרפן כדי שירבו רחמים לפניו, צא ולמד מאברהם ושרה שהיו עקרים מיצחק חמשה ושבעים שנה, והרבו רחמים עד שבא יצחק ושמחו בו (תנא דבי אליהו).

כב. אך יקם ה' את דברו - ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק, בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בכל העולם כולו ואומרת, עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל, וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל,

כא. ויהי לתקופת הימים - אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים, יולדת לשבעה יולדת למקוטעים, שנאמר ויהי לתקופת הימים, מיעוט תקופות שנים, מיעוט ימים שנים. בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה, מנלן, א"ר אלעזר אתיא זכירה זכירה פקידה פקידה (ר"ה י"א).

פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום מצאני זקן אחד, אמר לי רבי, מפני מה בעלי בתים שבישראל נעצרים על הבנים מהיות להם, אמרתי

יתן בלב הנער שיתבודד כל ימיו בעבודת ה' וְתָשָׁב הָאִשָּׁה וְתִינַק אֶת-בְּנָהּ
 עַד-גְּמֻלָּהּ אֹתוֹ [שגמרה להניקין] בתום כ"ד חודש: כִּד וְתַעֲלֶהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר
 גְּמָלָתוֹ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה עִם שְׁלוֹשָׁה פְּרִים לִזְבוּחַ לַה' וְאִיפָּה [ג' סאין] אֶחָת קָמַח
 לַמִּנְחֹת וְנִבֵּל נָאֵד מֵלֹא יֵין לְנֶסֶךְ ע"ג הַמִּזְבֵּחַ וְתִבְאַהּוּ אֶת הַנֶּעֶר אֶל בֵּית-יְהוָה אֲשֶׁר
 בְּשָׁלוֹ [כג] וְהַנֶּעֶר נָעַר קָטָן וְרַךְ וּבְכִיז לֹא נִמְנָעָה מִלְּהִבִּיאוֹ (מ"ד): כֹּה וַיִּשְׁחָטוּ
 אֶת-הַפָּר הָרִאשֹׁן (מ"ד) וַיָּבִיאוּ אֶת-הַנֶּעֶר אֶל-עֲלֵי לְהִרְאוֹת לוֹ שְׁנֵתִקְבִּלָהּ
 תְּפִילָתוֹ, וּרְבוּתִינוּ דְּרִשּׁוּ שְׁהוּרָה הִלְכָה לִפְנֵינוּ (רש"י): כִּן וְתֹאמַר בִּי אֲדֹנִי מֵלֵא אֶת שְׁאֵלָתִי וְקַח אֶת
 הַיֶּלֶד הַזֶּה וְשִׁים עֵינֶיךָ עָלָיו [שִׁיחִיָּה תִלְמִידֶךָ וּלְמִדְרַשׁ רְבוּתִינוּ שֶׁלֹא יַעֲנִישֶׁהוּ מִיָּתֶה (רש"י)] הֵי נִפְשֶׁךָ
 אֲדֹנִי הַשְׁבַּעְתָּ בְּחַיֵּי נַפְשׁוֹ לְשׁוּם עֵינֹו עַל הַנֶּעֶר, שֶׁהֵי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצְצָבָת אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי פֹה
 עִמָּכָה בָּזָה בְּהִוִּיתֶךָ גַּם אֶתָּה יוֹשֵׁב פֹּה לְהִתְפַּלֵּל אֶל-יְהוָה (מ"ד): כִּז אֶל [בַּעֲבוּר
 (רד"ק)] הַנֶּעֶר הַזֶּה הִתְפַּלֵּלְתִּי [כז] וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת-שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר

עיונים והארות

אהל שכן באדם, אלמא אהל הוא, הא כיצד, מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה (זבחים ק"ב).

כד. אל הנער הזה התפללתי - א"ר אלעזר מכאן ששמואל היה מורה הלכה בפני רבו, שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דוישחטו את הפר הביאו את הנער אל עלי, אלא אייתו תורא לקורבנא, אמר להו עלי קרו כהן דליתי ולשחוט, חזינהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהנא למשחט, אמר להו מה לכו למהדר בתר

וכיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל, וכיון שנולד זה ורואים את מעשיו, אמרו כמדומין אנו שזה הוא (אגדת שמואל).

כג. ותביאהו בית ה' שילה - שנו רבותינו, עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות... באו לשילה נאסרו הבמות ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה, והיא היתה מנוחה... א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כתוב אחד אומר ותביאהו בית ה' שילה, אלמא בית הוא, וכתוב אחד אומר ויטוש משכן שילה

שְׁאַלְתִּי מַעֲמוֹ: כַּח וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאַלְתָּהוּ לִיהוָה בעת התפלה נדרתי שיהיה

נתון לה', ולעבדו **כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה** כל זמן אשר יהיה בזה העולם **הוא שְׁאוּל**

לִיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם שמואל להודות **לִיהוָה [כה]** ששם חלקו מעובדי ה' (מ"ד): (פ)

וַתִּתְפַּלֵּל חֲנָה [כו] על בנה שיחיה ויהיה לה', וגם נתנה לו שבח והודאה **וַתֹּאמֶר עָלַי**

עיונים והארות

ובשחיטה כתוב: "ושחט את בן הבקר לפני ה'", מכאן אומרת הגמרא (יומא כז.): מקבלה ואילך מצות כהונה (קבלת הדם) לימד על השחיטה שכשירה בזר (עיין בתורה תמימה, ויקרא א, ה). אמר לו עלי, יפה אמרת, אבל מורה הלכה בפני רבך אתה, וכל המורה הלכה בפני רבו - חייב מיתה. באה חנה וצעקה לפניו: "אני האשה הנצבת עמכה בזה". אמר לה: הניחי לי ואעניש אותך, ואתפלל לה' שיתן לך בן גדול ממנו. אמרה לו: "אל הנער הזה התפללת?". אף על פי שהמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה - זו בידי שמים, אלא מובא בספר "מעם לועז" אמר לה עלי: למה לך בן שהוא צפוי למיתה בידי שמים, אתפלל עליו שימות עכשיו ויהיה לך בן שיאריך ימים. (עיין מעם לועז).

כה. וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לה' - הגליות אינם מתכנסות אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', לא חזר אברהם אבינו מהר המוריה אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר ונשתחוה ונשובה אליכם, ישראל לא נגאלו אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר והשתחיתם מרחוק, חנה לא נפקדה אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר וישתחו שם לה' (ב"ר נ"ו).

כו. וַתִּתְפַּלֵּל חֲנָה - מובא במדרש שמעוני (שמואל-א ב, פ): מכאן אנו למדים שהנשים

כהנא, שחיטה כשרה בזר, אתיוה לקמיה דעלי אמר ליה מנא לך הא, אמר ליה מי כתיב ושחט הכהן, ושחט את בן הבקר כתיב, והדר והקריבו בני אהרן הכהנים, מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן על השחיטה שכשרה בזר, אמר ליה מימר שפיר קאמרת, אלא מי שהוא מורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, אתיאי חנה וקא צווחת קמיה, אני האשה הנצבת עמכה בזה, אמר לה שבוק לי דאענישיה ובעינא רחמי ויהבי לך ברא טבא מניה, אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי, וגם אנכי השאלתיו לה'. באותה שעה נצנצה בה רוח הקודש, כל הימים ששמואל קיים שאל קיים. רבי שמואל בר רבי יצחק אמר בת ק"ל שנים היתה ונפקדה כשם שנפקדה יוכבד (ברכות ל"א).

אל הנער הזה התפללתי - אמרה חנה: התפילה שהתפללתי אז, היתה שאכן אזכה ללדת בן, וברוך ה' זכיתי ללדת בן. מובא במסכת ברכות לא: אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה בפני רבו היה כי עלי ביקש להביא כהן כדי לשחוט את הפר. אמר להם שמואל, הרי השחיטה כשירה בזר (גם במי שאינו כהן) אם כן למה אתם מחפשים אחר הכהן? הביאו את שמואל בפני עלי. שאל אותו עלי, מנין לך שהשחיטה כשירה בזר? אמר לו: האם כתוב בתורה, "ושחט הכהן, נאמר רק והקריבו הכהנים (ויקרא א, ד),

[שמח] **לְבִי בִיהוֹנָה** [מן] לִבִּי שְׁהִיָּה עֶצֶב, עֲכָשְׁיוּ שִׁמְח (רד"ק) **רַמָּה** גְּבִיָּה **קַרְנִי** לִגְנָח בּוֹ אוֹיְבִי

ע"י ה' וז"ש **בִּיהוֹנָה** [נח] **רַחֵב פִּי עַל-אוֹיְבֵי** עד עתה הייתי שותקת ולא משיבה לאויבי,

עיונים והארות

שגם לי נתת בן לאחר שהייתי עקרה כמו שרה. ויש רמז בזה שאמרה חנה "עלץ לבי" – כי בשעה שאדם מתפלל או לומד תורה צריך שיהיה בשמחה, כמו שנאמר (תהלים ק, ב): "עבדו את ה' בשמחה", וכן אמרו חז"ל: כאשר תעמוד להתפלל – יהיה לבך עליך שמח, שאתה עובד א-להים, שאין כיוצא בו, וזהו שנאמר: "ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה". אמר רבי ירמיה בן אלעזר, גדול כוחם של צדיקים, שאין כל העולם ומלואו מקלסין להקדוש ברוך הוא, אלא בחצי שם, שנאמר (תהלים קג, ו): "כל הנשמה תהלל יה הללויה", אבל הצדיקים מקלסים להקב"ה בשם שלם, שנאמר (תהלים לג, א): "רננו צדיקים בה' (י-ה-ו-ה), וגם כאן "עלץ לבי בה'" (ילקוט שמעוני).

עלץ לבי בה' - ע' שבעים, ל' שלשים, צ' תשעים, הרי ק"צ, אמרה לאברהם נתת בן למאה שנה, ולשרה לתשעים, לכך עלץ לבי. א"ר ירמיה בן אלעזר גדול כוחן של צדיקים שאין כל העולם ומלואו מקלסין להקב"ה אלא בחצי שם, שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה, אבל הצדיקים מקלסים להקב"ה בשם שלם, שנאמר רננו צדיקים בה', עלץ לבי בה' (אגדת שמואל).

נח. רמה קרני בה' - עשר קרנות הם, קרנו של אברהם, כרם היה לידידי בקרן בן שמו... וקרנו של משיח, וירם קרן משיחו, וכולם היו נתונות בראשן של ישראל, וכיון שחטאו ניטלו מהם ונתנו לעובדי אלילים, דכתיב ועל קרניא עשר די ברישיה, הדא הוא דכתיב גדע בחרי אף

חייבות בתפלה, שכן חנה היתה מתפללת שמונה עשרה ברכות: "רמה קרני בה' – מגן אברהם, ה' ממית ומחיה" – מחיה המתים. "אין קדוש כה' – האל הקדוש, כי אל דעות ה' – אתה חונן, "ונכשלים אזור חיל" – הרוצה בתשובה, "מוריד שאול ויעל" – המרבה לסלוח, "שמחתי בישועתך" – גואל ישראל, "מקים מעפר דל" – רופא חולים, "שבעים בלחם" – מברך השנים, "רגלי חסידיו ישמור" – מקבץ נדחי ישראל, ה' ידין אפסי ארץ" – אוהב צדקה ומשפט, "ורשעים בחושך ידמו" – מכניע זדים, "ויתן עוז למלכו" – בונה ירושלים, "וירם קרן משיחו" – את צמח דוד, "ואין צור כא-להינו" – שומע תפילה, "אל תדברו גבוהה" – שאותך לבד ביראה (נעבוד), "יצא עתק מפיכם" – הטוב שמך ולך נאה להודות, "ויתן עוז למלכו" – עושה השלום, הרי שמונה עשרה ברכות שהתפללה.

נו. עלץ לבי בה' - לבי שהיה עצב, עתה עלץ ושמח, וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי במה להרים ראש לפני צרתי – עתה רמה (גבהה) קרני בה'. התוקף יקרא קרן, לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה, גם הקרניים תוקף החייה (הבהמה) ככתוב (דברים לג, יז): "וקרני ראם קרניו, בהם עמים ינגח", והוא באדם דרך משל, וכאילו אמרה רם ראשי, ככתוב (תהלים כז, ו): "ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי", וכל זה בה' שהיה בעזרי (רד"ק).

עלץ לבי בה' - אמרה חנה: לאברהם נתת בן למאה שנה ושרה בת תשעים, לכן עלץ לבי

אך עתה הפה שלי נפתח, ואוכל להשיב אמרים (מ"ד) **כִּי שָׁמַחְתִּי בִישׁוּעָתְךָ** שהושעתני מצרתי

ונתת לי בן (רד"ק): **בְּאֵין-קָרוֹשׁ פִּיהָהּ כִּי אֵין בּוֹרָא בְּלִתְהָךְ** זולתך שראוי להתפלל

לו **וְאֵין צוֹר חֲזַק בְּאַלְהֵינוּ** [כט] שהופך הטבעים כרצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת

(רד"ק) [ומי מהנבראים אשר ידמה קדושתו לקדושת הבורא (מ"ד)]: **אֶל-תִּרְבּוּ תִדְבְּרוּ**

גְּבוּהָהּ גְּבוּהָהּ דברי גסות וגאווה, אל **יֵצֵא עֲתָק** דברים קשים וחזקים **מִפִּיכֶם** [ל] (מ"ד)

עיונים והארות

אל תדברו נגדי גבוהה גבוהה שהייתי עקרה, ואל יצא עתק מפיכם על כך, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות, והוא הנותן בנים לעקריות וממית בני היולדות. ועוד, ואל יצא עתק מפיכם - היינו דברים מיותרים, כמו (איוב כא, ז): "מדוע רשעים יחיו, עתקו גם גברו חיל", אל תצערו איש את אחיו בדברים מיותרים, שאם תראו אדם עני - לא תהיו מונים לו עוניו, אם תראו אדם חלש אל תהיו מבזים אותו. וכן אם תראו אשה בלא בנים, אל תכנו אותה עקרה, וכן אם תראו אדם שאין שעתו עומדת לו (אין לו הצלחה) אל תבזו אותו, וכל שהוא שרוי בצרה, אל יתייאש מותוך הצרה, כי אל דעות ה', והוא יודע מי הוא הראוי להשפילו (מעם לוועז).

אֶל תִּרְבּוּ תִדְבְּרוּ גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם - ר' יהושע אומר הפה שאמר וגם את ישראל לא אשלח, הוא הפה שאמר אנכי אשלח אתכם, הפה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו, הוא הפה שאמר ה' הצדיק.

כִּי אֶל דְּעוֹת ה' - האדם אינו יכול לבוא בעלילה (אשמת שקר, כמו (דברים כב, יד): "ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע") על חבריו, כי כמו שזה מתחכם להתעולל - כן גם זה

כל קרן ישראל, למחר כשעושין ישראל תשובה קרנו של חי העולמים גודע את כולם, הדא הוא דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק.

רמז קרני - ולא רמה פכי, דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותם, שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותם (מגילה ד').

כט. אֵין קדוש כה' כי אין בלתך - א"ר יהודה בר מנסיא אל תקרי בלתך, אלא בלותך, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מעשיו מבלין אותו, אבל הקב"ה מבלה את מעשיו, ואין צור כאלקינו, א"ר יהודה בן מנסיא אין צייר כאלקינו, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה, ומטיל לתוכה רוח ונשמה קרבים ובני מעים. מדת בשר ודם אינו יכול לצור צורה במים, אבל מי שאמר והיה העולם צר צורה במים, שנאמר ישרצו המים... בשר ודם צר צורה אבל צורתו אינה עושה צורה, אבל הקב"ה צר צורה וצורתו עושה צורה, וצר את האשה והיא יולדת (מגילה י"ד ומכילתא).

ל. אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה - אמרה חנה,

כִּי אֵל דְּעוֹת יִהְיֶה [לא] יודע מה שבלבכם (ולא) וְלֹא וּלְפָנָיו נִתְכַּנּוּ נַמְנָם עַלְלוֹת

כל מעשה הבריות (רש"י): ד כך אמנותו של הקב"ה מתיש את הגבורים ומחזק את החלשים משביע את הרעבים

ומרעיב את השבעים (רש"י) וז"ש **קִשְׁתָּ שֶׁל גִּבּוֹרִים חֲתִים** [נשברים] על ידי ה', כי הגבורים כאין

נגדו **וְנִכְשָׁלִים וְהַחֲלָשִׁים אֶזְרוּ חֵיל** חגרו כח וגבורה (ע"פ מ"צ): ה אלה שהיו **שְׁבָעִים** ירדו

מנכסיהם ונהיו עניים, עד כדי **בִּלְחָם** שבעבור פת לחם **נִשְׁכָּרוּ [לב]** השכירו את עצמם

וְרַעֲבִים שהיו משכירים עצמם בעבור רעבון **חָדְלוּ** מנעו עצמם מלהשכיר עצמם, **עַד** ובעוד

עיונים והארות

בין שתי שמות, שנאמר כי א-ל דעות ה', א"ר גדול מקדש שנתן בין שתי שמות, שנאמר פעלת ה' מקדש ה', מתקיף לה רב אדא קרטיגנא אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי שמות, שנאמר א-ל נקמות ה', אמר ליה אין למילתיה מיהת גדולה היא... וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו, שזה נתן בין שתי שמות וזה נתן בין שתי שמות, ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר, שנאמר ובדעת חדרים ימלאו (ברכות ל"ג, סנהדרין צ"ב).

לב. שבעים בלחם נשכרו - זו לאה שהיתה שבעה בבנים נשתכרה, ורעבים חדלו זו רחל שהיתה רעבה בבנים. עד עקרה ילדה שבעה זו לאה, ורבת בנים אומללה, זו רחל שהיתה ראויה להעמיד ממנה רובן של בנים אומללה, ומי עשה כן, ה' ממית ומחיה. דבר אחר פנינה שהיתה שבעה בבנים נשתכרה, ורעבים חדלו, חנה שהיתה רעבה בבנים חדלה (ב"ר מ"ב).

מתחכם להינצל, אבל ה' יתברך הוא "אל דעות ומשיב חכמים אחור", ולזה "ולו נתכנו עלילות" - ולא לזולתו, ולזה אמר (בפסוק ד'): "קשת גבורים חתים".

לא. כי אל דעות ה' - אמר רבי: תמה אני היאך בטלו ברכת "חונן הדעת" בשבת, שאם אין באדם דעת, היאך הוא מתפלל? אמר רבי פינחס: גדולה היא הדעת שהיא ממוצעת בין שתי אזכרות ככתוב (משלי ב, ה): "אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא", ואומר: "כי אל דעות ה'". אמר רבי אלעזר: גדולה דעה שהיא שקולה כנגד בית המקדש, ככתוב (שמות טז, יז): "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך". ואמרו (ברכות לג): "כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו", והטעם נאמר (ישעיה כז, יא): "כי לא עם בינות הוא, על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו" (מדרש שמואל).

כי א-ל דעות ה' - א"ר אמי גדולה דעה שנתנה

שְׁעָקְרָה [חנה] יִלְדָּה שְׁבַע בָּנִים וְרַבַּת בָּנִים [פנינה] נְעֻשִׁית אִמְלָלָה הִיטָה קוֹבֶרֶת בְּנִיה (רש"י): וַיְהִי מִמֶּיֶת בְּנֵי רַבַּת הַבָּנִים וּמַחִיָּה בְנֵי הָעֵקְרָה, וּבִזָּה מוֹרִיד אֶת בֵּת רַבַּת הַבָּנִים לְשָׂאוֹל לְעוֹמֵק הָצָרָה [וַיַּעַל [לג] הָעֵקְרָה שֶׁתְּבִיא בָנִים (מ"ד): וַיְהִי מוֹרִישׁ אֶת הָעֵשִׁירִים וּמַעֲשִׂיר אֶת הָעֲנִיִּים מִשְׁפִּיל אֶת-מְרוֹמָם [לד] אֶת הָעֲנִיִּים הַחֲלָשִׁים (מלבי"ם): הַמְּקִימִם מַעֲפָר רֵץ [לה] מִי שְׁהִיָּה דָל וּנְבוֹזָה וּמוֹשְׁפֵל עַד עַפְרָה

עיונים והארות

אחר אשר ילדה חנה את שמואל - התפללה עליהם, שהיה קשה בעיניה שיהיה שמואל הגורם שלא יהיה להם חלק בעולם הבא. ועוד - שמואל תיקן מה שהם קלקלו, הם החטיאו את הרבים ושמואל תיקן הרבים (עיין באורך מעם לועז).

ה' ממית ומחיה - שנו רבותינו עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר ותכס עליהם הארץ בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא. ר' אליעזר אומר עליהם הכתוב אומר ה' ממית ומחיה. ריב"ל בש"ר אומר כך היתה עדתו של קרח משוקעת ויורדת עד שעמדה חנה והתפללה עליהם, שנאמר ה' ממית ומחיה (סנהדרין ק"ט).

לד. ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם - באף שהוא מביא על זה, הוא מרומם את זה. תדע לך כשבקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד הפיל את המדינים בידם, מה כתיב, וישבו בני ישראל את נשי מדין, ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן, וכן הוא אומר כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, לא ממה שאדם עמל ויוצא לסחורה והולך ממזרח למערב וחוזר על

לג. ה' ממית ומחיה - אם רבת בנים אומללה, הרי זה מואת ה' שהוא הממית וגם מחיה את השבעה שילדה העקרה (אומר הרד"ק שמספר שבעה אינו דוקא שבעה במספר, אלא כך דרך הכתוב, כאשר ירצה לומר רבים - אומר שבעה, כמו "אומללה יולדת השבעה", וכן (ויקרא כו, כא): "ויספתי עליכם מכה, שבע כחטאתיכם". וכן (משלי כד, יז): "שבע יפול צדיק וקם") - מכאן רמזה להשאת הנפש, שאחרי שהקב"ה ממית - הוא מחיה.

ואמרו חז"ל (מעם לועז) משם הירושלמי סנהדרין פרק י', א: עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר טז, לג): "ותכס הארץ עליהם" - בעולם הזה, "ויאבדו מתוך הקהל" - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר: עליהם אומר הכתוב: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל", שהיתה עדתו של קורח שוקעת ויורדת, עד שהתפללה עליהם חנה ואמרה: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל", שקרח חלק על משה מפני שראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, היינו שמואל שהוא שקול כנגד משה ואהרן. ואמר: בזכותו אני נמלט. ולא ראה יפה, כי בניו עשו תשובה ומהם יצא שמואל, ולכן

הקים ורומם אותו, וכפל דבריו ואמר **מֵאֲשַׁפֹּת** שגם אדם שהיה נחשב כאשפה **יָרִים אֲבִיוֹן** מגביהו עד **לְהוֹשִׁיב** אותו **עִם-נְרִיבִים** שרים חשובים **וְכִפָּא כְבוֹד יִנְחִלֵם** מנחיל אותם מלכות ושררה **כִּי לַיהוָה מִצָּקִי** יסודות שעליו הושתת **הָאָרֶץ [לז] וַיַּשֶּׁת וַיִּשְׁתַּת עֲלֵיהֶם תִּבֵּל** מקום הישוב ובידו לעשות בעולמו כרצונו (מ"ד). ט אולם הכל במשפט כי **רְגְלֵי חֲסִידוֹ יִשְׁמֹר** מלכד [שלא ינגפו (דר"ק)] **וְרַשְׁעִים בַּחֲשָׁךְ יִדְמוּ** יכרתו בחשיכת הצרות בעת שנתמלא סאתם (מ"ד) **כִּי-לֹא בָכָה יִגְבֵּר-אִישׁ [לז] גבורת**

עיונים והארות

לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד מתקיים העולם, שנאמר וצדיק יסוד עולם (יומא ל"ח).

לז. **אמר** רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא, שנאמר רגלי חסידיו ישמור. רגלי חסידיו ישמור, זה אברהם כשרדף אחרי המלכים, ורשעים בחשך ידמו, אלו המלכים שהרג בחשך, שנאמר ויחלק עליהם לילה. דבר אחר רגלי חסידיו ישמור זה יעקב, שנאמר הנה אנכי עמך ושמרתך, ורשעים בחשך ידמו זה עשו ואלופיו שרדפו אחר יעקב בעשר שעות, והשקיע הקב"ה היום והיה עשו עומד בחושך.

דבר אחר רגלי חסידיו ישמור זה יוסף, ורשעים בחשך ידמו זו אשתו של פוטיפר. כי לא בכח יגבר איש, דתנינן איזהו גבור הכובש את יצרו (ילק"ש).

המדברות ועל ההרים נעשה עשיר, כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים (תנחומא).

לה. **מקים** מעפר דל - זה יוסף, מאשפות ירים אביון, וישלח פרעה ויקרא את יוסף, להושיב עם נדיבים ויוסף הוא השליט. דבר אחר מקים מעפר דל זה דניאל, מאשפות ירים אביון והוסק דניאל מן גובא, להושיב עם נדיבים ואכריזו עלוהי דליהוי שליט תלתא במלכותא. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם רואה אדם עומד יפה ועשיר הוא מעמידו ומסייעו, ושהוא רואה לאדם שהוא נופל שוב הוא מפילו, אבל הקב"ה אינו כן, אם הוא רואה אדם שמתגאה הוא מפילו, שנאמר כי יום לה' צב-אות על כל גאה ורם, ואם רואה אדם שנפל עד שאול תחתית הוא מעמידו, שנאמר מקים מעפר דל (ילמדנו).

לז. **כי** לה' מצוקי ארץ - אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ראה הקב"ה שהצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר כי

כל אדם לא בכוחו שלו אלא הכל בכוחו יתברך (רד"ק): "מוסיפה חנה ומבקשת: **יְהוָה יַחַתּוּ יְהוּדִים** יהיו נשברים
(מריבו) מְרִיבֵיו אנשי מלחמתו של בני שמואל **(עלו) עָלָיו** בעבור בני **בְּשָׁמַיִם**
יָרְעֵם על הפלישתים תעשה רָעַם גדול להבהיל אותם **יְהוָה** בבקשה תן חכמה בלב בני שִׁינָּיִן שידון
וישפוט את כל הנמצאים ב־**אֶפְסֵי-אָרֶץ** [קצוות הארץ] **וַיָּתֵן ה' עֹז** ותעצומות **לְמַלְכּוֹ**
למלך שימליך בני והוא שאול שינצח את אויבי ישראל **וַיָּרֶם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ [לח]** ומבקשת גם שד'
ירים ויגדיל את קרנו של דוד שנמשח בשמן המשחה ע"י בנה שמואל אף שלא הומלך על ידו, והתפללה חנה
שירום קרן ממשלתו לו ולזרעו אחריו (רלב"ג ומ"ד):

עיונים והארות

פסיק מן ברייהון...
וירם קרן - אותם עשר קרנות שגדען צדיקו של עולם, שנאמר וכל קרני רשעים אגדע
תרוממנה קרנות צדיק, אימתי הקב"ה מחזירן, כשירומם קרנו של משיח, שנאמר וירם קרן
משיחו (ילק"ש).

לח. ה' יחתו מריביו - מריבו כתיב, אמר רבי אבא
בר כהנא אם חד הוא יפול, ואם תרין אינון
יפלון. עליו בשמים ירעם, עלו כתיב, אמר רבי
אבא בר כהנא אם עולים הם לשמים משם אני
מרעים בקולי ומורידם. ה' ידין אפסי ארץ, אמר
רבי אבא בר כהנא אלין עובדי אלילים דסובריהון

הפטרה - יום ב' דר"ה

כה אמר ה'

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על הבן היקר אפרים שהם עם ישראל שה' ירחם עליהם, ויזכור אותם לטובה, וזה מעין ראש השנה שתוקעים בשופר, שה' יזכור אותנו לטובה.

התוכן

ה' אומר שישאל מצאו חן בעיניו במדבר, ולכן הלך לפניו בדרך כדי להביאם למנוחה ולנחלה, ואהבתו אליהם היתה מזמן קדמון, וגם עתה שיצאו לגלות לא יעזבם, אלא יבנה להם את הבית השלישי שישאר קיים לעד.

וכן יטעו כרמים בשומרון והברכה תשרה בענבים שיתרבו מאד, עד שלא יוכלו להעלותם לירושלים בשנה הרביעית, אלא יפדו אותם ואת הכסף יעלו לירושלים, שמחה וצהלה ישררו בארץ ישראל, עם ישראל יחזרו בתשובה, ויהיה קבוץ גלויות גדול, הברכה תשרה בדגן בתירוש וביצהר, אבלם של ישראל יהפוך אותו ה' לששון ולשמחה, ובניה של רחל יזכו לשוב לארצם, ובזה היא תנוחם.

וכשישובו בתשובה, הם יתחרטו ויכלמו מעוונותיהם, ואז ה' ירחם עליהם ויזכור אותם לטובה, וישיבם לארצם בששון ובשמחה.

ירמיה פרק ל"א פסוק א' - י"ט.

כֹּה אָמַר יְהוָה עִם יִשְׂרָאֵל מִצָּא חֵן בַּעַת שְׁהִלְכוּ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר כִּי הֵם הָיוּ עִם שְׂרֵידֵי שְׁנֵאֲרוֹ מִתְּחַבֵּר מִצְרִים, וְהַעֲמִלְקִי וְהַכְנַעֲנִי הָלֹךְ הָאֵל הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם בְּדֶרֶךְ לְהַרְגֵּיאוֹ

להביאם לארץ מרגוע שישבו שם **יִשְׂרָאֵל** בשקט ושלום (רש"י ומ"ד): ב אומרת כנסת ישראל בגלות, אמת
הוא זה כי **מִרְחֹק** לפני זמן רחוק: **יְהוָה נִרְאָה לִי** אך עתה הסתיר פניו ממני בגלות, וענה להם
האל לא היתה אהבתי אליך לפי שעה אלא **וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֵּתִיךָ** מזמן קדמון **עַל-כֵּן**
מִשְׁכַּתִּיךָ משכתי לך **חֹסֶד** ונראתי לך בכבודי על הר סיני להיות אהבתי לך לעולם (רד"ק): ג היו לך
ב' בתי מקדש ונחרבו כי נבנו ע"י בני אדם, אבל **עוֹד** אני בעצמי **אֲבִנֶךָ** בנין בית שלישי **וְנִבְנִיתָ**
ותשאר בנויה עד עולם (רש"י) **בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל** עדת ישראל החביבים עלי כבתולה החביבה על החתן
עוֹד תִּעֲדֵי תַפִּיךָ תקשטי תפיוך [כלי הניגון שלך] ליפותם בכל מיני פאר **וַיֵּצֵאתָ** ותצאי **בְּמַחֹל**
בריקוד **מִשְׁחִקִּים** של שמחה (מ"ד): ד אם כי עתה הרי שומרון שוממין **עוֹד תִּפְעֵי** את
ה**כְּרָמִים בְּהָרֵי שְׁמֶרֶן נִטְעוּ נִטְעוּ** ולא יקח אותן האויב (מ"ד): ו **וְחָלְלוּ**
יפדו בכסף את פרים (רש"י), כי מגודל הריבוי לא יוכלו להביאם לירושלים (מ"ד): ה **כִּי יֵשׁ-יוֹם** מוכן
שעתיד לבא (רד"ק) **קָרָאוּ** שיכריזו בקול **נִצְרִים** שומרים [ששמרו את התורה] וצופים (רש"י)
העומדים **בְּהַר אֶפְרַיִם קוֹמוּ וְנִבְעֵלָה צִיּוֹן אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ** כי באה
הגאולה וחזרה השכינה למקומה לציון (מ"ד): ו **כִּי-כֹה | אָמַר יְהוָה** ליעקב היינו לעם ישראל
רְגוּ בְּקוֹל לִיעֶקֶב בית יעקב ב**שְׁמִיחָה** על תחלת הגאולה (רד"ק) **וְצִהְלוּ** השמיעו קול גדול
(מ"ד) **בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם** במקומות הגבוהים (רש"י) לעיני כל העמים (ת"י) **הַשְּׁמִיעוּ** את הבשורה
ו**חָלְלוּ** את ה' יתברך (רד"ק) **וְאָמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת-עַמּוֹךְ** הצדיקים **אֵת**
שְׂאֵרֵית יִשְׂרָאֵל שהם רוצים תשועה אמיתית (מלבי"ם): ז **כִּי הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם**
מֵאֶרֶץ צָפוֹן אשר הגלו לשם לבבל **וְקִבְצֵתִים** את עשרת השבטים **מִיִּרְכַּתִּי** [סוף]
ה**אֶרֶץ** שגלו לקצות הארץ (מצודות). כל כך ילכו בנחת שאפילו **בָּם** אתם ילך גם **עוֹר וּפִפֹּת**

[והיגר] הָרָה וַיֵּלֶדֶת יַחֲדוּ [א] כי ילכו בנחת (רד"ק) קָהֵל גָּדוֹל כולם (ט"ד) יָשׁוּבוּ
הָנֶה: ח ע"י תשובה ותפילה יזכו לגאולה (רש"י) וז"ש בְּבָכִי יָבֹאוּ וּבִתְחִנּוּנִים
אוֹבִילִם הביאם (ט"ד) ואנהיגם לארצם אוֹלִיכֶם אֵל על שפת נְחִלִי מַיִם בְּדֶרֶךְ
יִשְׂרָאֵל לֹא יִפְשְׁלוּ בָּהּ כִּי-הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וארחם עליהם
וְאַפְרִים בְּכָרִי הוּא חביב עלי כבן בכורי (מצודות): ט שִׁמְעוּ דְּבַר-יְהוָה
גוֹיִם וְהִגִּידוּ מַה שֶׁשָּׁמְעוּ בָּאֵיִם מִמָּרְחָק באים הרחוקים (ט"ד) וְאָמְרוּ מִזֶּרֶה
מִי שִׁפִּיז וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ (רד"ק) וְשִׁמְרוּ וישמור אותו פְּרָעָה השומר את
עַדְרוֹ הפרטי (ע"פ מלבי"ם): י כִּי-פָּגַחַת יְהוָה אֶת-יַעֲקֹב יציל אותו מצרתו מצד
הרחמים וְנִאֲלֹ מַצַּד הַקּוֹרְבָה מִיָּד חֲזָק מִמֶּנּוּ שהגואל ימסור נפשו בעד קרובו וילחם בעדו,
לֹא כֵן הַפּוֹדָה שִׁיתֵּן רֶק מִמּוֹן פְּדִיּוֹן נַפְשׁוֹ (מלבי"ם): יא וּבָאוּ וְרִנְּנוּ וישמחו בבית המקדש הבנוי (ת"י)
בְּמָרוֹם בָּהָר צִיּוֹן שהוא רם ונשא (ט"ד) וְנִהְרֹ וינהרו כנהר (רש"י), לְבֹאֵ אֶל-טוֹב
יְהוָה לִקְבֹּל טוֹבָה מְרֻבָּה, וּמִפֶּרֶשׁ בְּמַה טוֹבָה עַל-דָּגָן תְּבוּאָה וְעַל-תִּירֹשׁ יִין
וְעַל-יִצְהָר שֶׁמֶן וְעַל-בִּנִי-צֶאֱן וּבִקָּר וְהִיתָה נִפְשָׁם שְׁבַע מְרֻב טוֹבָה
בְּגֵן רָזָה וְלֹא-יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה להיות עצבים ודואגים (רד"ק) עוֹד: יב אֲזַ
תִּשְׁמַח כָּל (רד"ק) בְּתוֹלָה בְּמַחֹל בְּרִקּוֹד של שמחה (ט"ז) וּבַחֲרִים וּזְקֵנִים
יַחֲדוּ וְהִפְכֵּתִי אֶחָפוֹד אֶבְלָם שהיה להם מאז (ט"ד) לְשִׁשׁוֹן שמחה חיצונית במלבושים

עיונים והארות

א. הרה ויולדת יחדו - (ילק"ש) יתב רבן שמעון
 בן גמליאל ודרש עתידה אשה שתתעבר ותלד
 בכל יום, שנאמר הרה ויולדת יחדו, לגלג עליו
 אותו תלמיד, אמר אין כל חדש תחת השמש,
 אמר לו בא ואראך דוגמתן בעולם הזה, נפק
 ואחוי ליה תרנגולא (שבת ל"ה).

יפים וכו' וְנִחַמְתִּים על הצרות שסבלו בעבר וְשִׁמַּחְתִּים שמחת הלב יותר מִיְגוֹנָם (מלבי"ם) ערך השמחה יהיה יותר מערך היגון שהיה להם (מ"ד): יג וְרִוִּיתִי אֲשִׁבִּיעַ אֶת נַפְשִׁי הַפְּהִנִים דָּשָׁן שומן הקרבנות כיון שיהיו הרבה קרבנות (רד"ק) וְעַמִּי אֶת-טוֹבִי הַטוֹב הַבָּא מִמֶּנִּי (מ"ד) וְשִׁבְּעוּ נָא-יְהוָה: יד כָּה | אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה בְּשִׁמִּי מְרוֹם נִשְׁמָע נְהִי [קול יללה] בְּכִי תִמְרוּרִים בְּכִי מַר, והוא הקול של רַחֵל אֲמָנוּ שֶׁמִּבְכָּה עַל-בְּנֵיהָ [ב] מֵאֲנָה מֵמָנָת לְהַנְתָּם לִקְבֵּל תַּנְחוּמִּים עַל-בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנו [ג] שֹׁאֵין מִי שֶׁנִּשְׁאָר בָּאֶרֶץ כִּי כֹלָם גָּלוּ (מצודות): טו כָּה | אָמַר יְהוָה מִנְעִי

עיונים והארות

ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל הולכים בגולה, על כן אמר רחל מבכה על בניה, ודרשו זה על פסוק "ותקבר בדרך אפרתה", ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת, אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקדש שהגלויות עתידות לעבור דרך שם, לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הדא הוא דכתיב קול ברמה נשמע וגו', ויונתן תרגם הפסוק כן, כדנן אמר ה' קלא ברום עלמא וגו'. בכי תמרורים – שבוכה במרירות לב על דרך אמר בבכי, ובוכה אליך במו נפש. רחל מבכה – יבא הפעול מפעל הדגוש לרוב הבכי.

ג. הזוהר הקדוש (פרשת ויחי) מקשה, והרי בני רחל היו יוסף ובנימין ולא יותר, וללאה היו ששה שבטים, ואם כן מדוע בכתה רחל ולא לאה?

ויש לומר, שרחל היתה בוכה כל ימי חייה, כי מיד כשנישאה ולא ילדה, פחדה שמא תינשא לעשו, לאחר שלא הגדולה נשואה ליעקב וילדה לו בנים, והפחד שהיה ללאה עבר לרחל שלא

ב. רחל מבכה על בניה - א"ר יצחק לפי שהדברים אמורים ברחל, דכתיב אעבדך שבע שנים ברחל, לפיכך נקראו ישראל על שמה, שנאמר רחל מבכה על בניה, ולא לשמה אלא לשם בנה, שנאמר אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף, ולא לשם בנה אלא לשם בן בנה, שנאמר הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים (ב"א ע"א).

רחל מבכה על בניה – מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפייס, נכנסה רחל אמרה לפניו, רבנו של עולם רחמי מי מרובים, רחמין או רחמי בשר ודם, הוי אומר רחמין מרובים, והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי, כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי, ולא די ששתקתי, אלא שמסרתי לה סימנים, אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם. אמר לה יפה לימדת סגוריא, יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך.

קוֹלֶךְ מִבְּכִי וְעֵינַיִךְ מִנִּיעִי (מ"ד) מִדְמָעָה וְכִי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלָתְךָ
 לפעולת בניך שסבלו הגלות ולא שכחו אותי (רד"ק) נֶאֱמַר-יְהוָה וּבִגְמוֹלָה זֶה (מ"ד) וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ
 אוֹיֵב לְאֶרְצָם: טז וְיֵשׁ-תִּקְוָה יֵשׁ לְךָ מָקוֹם לְקוּוֹת וּלְצַפּוֹת (מ"ד) לְאַחֲרִיתֶךָ לאחרית
 טובה לבניך (רד"ק) נֶאֱמַר-יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים של הדור האחרון באחרית הימים ישוּבוּ (מלבי"ם)
 לְגִבּוֹלָם: יז ה' אומר שְׁמוֹעַ שְׁמַעְתִּי שְׁאִפְרִים מלכות עשרת השבטים (מ"ד)

עיונים והארות

בשמים מקום מיוחד, פלטרין נפרד, שבו יתעסק במדתו ובחכמתו שהתנהג בזה העולם.

ענין הבכיה, שבא מתוך טוהר הנשמה העליונה, היא מדה וסגולה עילאית. נמשכת אתו בעולם הבא.

רחל שהיתה בוכה כל ימיה וגדלה בתוך דמעות, קבעו אותה בשמים ויעדו אותה לתפקיד זה של בכיה, כי יבוא יום שישראל יצטרכו למליצים טובים, לבעלי בכי ומקוננים ומעוררים, ומן השמים רמזו שרחל היא מלומדת במקצוע זה, ובעולם העליון זימנוה לתפקיד זה, ולכן קבר יעקב את רחל בדרך אפרת, כי צפה שהגלויות עתידות לעבור שם, לפיכך קבר אותה שם, כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים (קול צופיך ח"ב).

ד. כתב מהר"ר יעקב צמח זצ"ל, כי ראשי תיבות של תיבת "מנעי" יוצא מקבץ נדחי עמו ישראל. ואפשר להוסיף ולרמוז כי סופי תיבות של מקבץ נדחי עמו ישראל יוצא מאה שלושים ושש, שהוא בגימטריה "קול", לרמז לנו שבזכות התורה תהיה הגאולה, והוא רמז בפסוק מנעי קולך וכו', שיהיה "מנעי" שהוא ראשי תיבות "מקבץ נדחי עמו ישראל" על ידי "קולך" שהוא קול התורה (צוארי שלל).

תפול ותנשא לעשו, כי בנוסף על הצער והעלבון הזה שגרם לה להוריד דמעות, הנה כפול הצער והעלבון שהיא חשוכת בנים, שטרם זכתה להעמיד שבטים, שבטי יה שכה השתוקקה וחשקה לכך.

רחל לא מצאה מרגוע לנפשה ולא מנחם על לבה השבור ורוחה הנדכאה, עד שעברו הדמעות על כל גדותיה, ואף יעקב בעלה שאליו פנתה, גם אצלו לא מצאה תשובה נכונה, תשובה כזו שיש בה ניחומים וארבעה. מכאן איפוא, שכל חייה של רחל עברו עליה בבכיות ובדמעות, שלא לדבר כבר על הפרק האחרון בחייה, בלידתה את בנימין, שכלל שידעה שהנה עוד בן לה, היתה שמחתה מעורבת תוגה וצער עמוק.

ובלל הוא, חוק שמימי, שבדבר ובענין הרוחני שבו עסוק האדם בהיותו בעולם הזה – הוא הענין שבו הוא עוסק גם שם בעולם הבא. במצוה שבה עסק והצטיין בעולם הזה, באותה המצוה ובאותו הענין, הקנוי ומושרש בגופו ובנשמתו – הוא מרחף ושרוי בעולם הבא. המידה הטובה שבה הוא מתקשר בעולם הזה, היא נשאר דבוקה וחרותה בו גם שם בעולם הבא, הוא מתעסק שם בזה, מייחדים לו שם

מִתְנוּדָר [בוכה ונוהם] ואומר הנה **יִסְרַתְנִי** ביסורין **וְאֶסֶר** והתייסרתי דהיינו קיבלתי המוסר **בְּעֵגֶל לֹא לָמַד** למשוך בעול עד שמכין אותו ומרגילין אותו, כך אני סבלתי ייסורך ולמדתי לשוב אליך, ולכן אבקש **הַשִּׁיבֵנִי וְאִשׁוּבָה** כלומר קבלני בתשובה (רד"ק), וי"מ אתה תעורר את לבי לשוב אליך וכן אעשה ואשוב אליך (מ"ד) **כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֶי: יח כִּי-אַחֲרֵי שׁוּבִי** אליך שחזרתי בתשובה **נִחַמְתִּי** התחרטתי על מעשי הרעים **וְאַחֲרֵי הוֹדַעְתִּי** שנודעתי בעצמי שלא עשיתי טוב **סָפַקְתִּי** בידי **עַל-יָהֲךָ** כדרך המתחרט לאות צער **בְּשִׁתִּי** בעצמי **וְגַם-נִכְלַמְתִּי** התביישתי במעשי הרעים **כִּי נִשְׁאַתִּי** נענשתי ולקיתי על העוונות שעשיתי וזכרתי **חֲרַפְתָּ** ביזוי ובושה של עוונות **נַעֲוִירִי** (רד"ק): יט אומרת השכינה (רש"י) **הִבֵּן יִקִּיר לִי** יקירי הוא **אֶפְרַיִם** ואני זוכר אותו תמיד כאילו שלא חטא מעולם **אִם יֵלֵךְ שַׁעֲשׁוּעִים** שאביו משתעשע בו שאפי' שיחטא אביו יאהבנו **כִּי-מִדִּי** בכל עת **דְּבָרִי** שאדבר **בּוֹ** [ה] **זָכַר אֶזְכְּרֵנוּ עוֹד** באהבתו הקדומה **עַל-כֵּן הָמוּ מַעֲלֵי לוֹ** [ו]

עיונים והארות

תיבות למפרע אליה, אם ילד בגימטריא מילה (שמונים וחמשה), כי מדי דברי בו – "בו" בגימטריא שמונה, רמז לשמונת ימי המילה. ובזכות המילה מתקיימת הארץ על התהום כמו שכתוב (איוב, כו, ז): "תולה ארץ על בלימה" – בלימה אותיות במילה (מעם לועז).

ו. **הבן יקיר לי** - ביוקר ישראל עומדים לי, בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסים למקרא יוצא מהם מאה, מאה נכנסים למשנה יוצאים מהם עשרה ואחד לגמרא. הדא הוא דכתיב אדם אחד מאלף מצאתי. ר' אבא בר כהנא אמר אילו בקש פרעה משקל כל אחד מישראל אבנים טובות

ה. **הבן יקיר לי אפרים** – זה שאני זוכר אותו תמיד, כאילו הוא בן יקיר לי שלא חטא לי מעולם, אם ילד שעשועים – כאב המשתעשע עם בנו החביב לו, בכל עת שאני מדבר בו, אזכרנו עוד באהבתי הקדומה אליו (רד"ק). מהר"י קרא אומר: בכל פעם שאני מדבר בו, אני מבטיח שזכור אזכרנו עוד. ואין בכל השבטים אשר חטא והחטיא את ישראל כמו שבט אפרים. שהרי ירובעם חטא והחטיא את ישראל, העמיד שני עגלי הזהב, אחד בן ואחד בבית אל. אלא היות והוא מתנחם ושב מרשעו, על כן המו מעי לו רחם ארחמנו. הבן יקיר לי אפרים – ראשי

יתגולל רחמי עליו וְרַחֲמֵם אֶרְחַמֶּנִּי ארציאנו מהגלות נאם-יְהוָה:

עיונים והארות

עליה. אמר לו עבדו, אדוני המלך מכל אפיקרסין שיש לך אי אתה מצוני אלא על זה, אמר לו מפני שדבקה בבשרי. כן אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, משבעים אומות אוותנטיאות שיש לך אי אתה מצוני אלא על ישראל, ואל בני ישראל תאמר... אמר לו מפני שהם דבוקים בי (ויקרא רבה).

על כן המו מעי לו - כשישראל מזכירים להקב"ה מעיהם הומים לו, שנאמר אזכרה אלקים ואהמיה. וכשהקב"ה מזכיר את ישראל מעיו הומים עליהם, שנאמר כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו (שוח"ט).

ומרגליות לא הייתי נותן לו. רבי יצחק אומר והלא בדמים נטלם, משפחות של כנים, משפחות של ערוב, הוי ביוקר ישראל עומדים לי.

אם ילד שעשועים - אי זה ילד של שעשועים בן שתים בן שלש שנים, ר' אבא בשם ר' לוי בן ארבע בן חמש שנים, כי מדי דברי בו, ר' יוחנן בשם ר' אבא בר כהנא די דבורי בו, ר' יודן ברבי סימון אמר, אפילו בשעה שאני מדבר עמו איני יכול לסבול בו, כי מדי דברי בו כי בודאי דבורי בו, דבר אל בני ישראל, צו את בני ישראל, ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמני, משל למלך שהיה לו אפיקריסין והיה מצוה את עבדו ואמר לו נערה וקפלה תן דעתך

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

א. האם מותר לאכול בלילה שלפני ערב ראש השנה? ומה החילוק?

תשובה

ב. האם מותר לתקוע בערב ראש השנה? פרט!

תשובה

ג. האם נופלים על פניהם בשחרית של ערב ראש השנה?

תשובה

ד. לאן נוהגים ללכת בערב ראש השנה ולמה?

תשובה

ה. מדוע צריך להזהר בתפילת המנחה של ערב ראש השנה?

תשובה

ו. מתי כדאי להסתפר? ומה יכווין בעת שמסתפר?

תשובה

ז. מה לובשים בראש השנה ומדוע? כמה טבילות נוהגים לטבול בערב ראש השנה? ומדוע?

תשובה

ח. מה יעשה אדם שהוא אנוס ולא יכול לטבול? רשום שתי אפשרויות.

תשובה

ט. מה הוא סדר אכילת הסימנים וכוונותיהם בליל ראש השנה?

תשובה

י. איך יהיו התבשילים שיאכל בראש השנה?

תשובה

יא. ממה צריך להזהר ביותר ומדוע? ובמה צריכה האשה להזהר?

תשובה

יב. מה צריך לומר לפני הקידוש?

תשובה

יג. האם מברכים שהחיינו בשתי הלילות? ומה יניח ביום שני על השולחן והאם זה חובה?

תשובה

יד. מה ילמד על השולחן ומה יכווין?

תשובה

